HORÆ HEBRAICÆ ET TALMUDICÆ.

IMPENSÆ IN

EVANGELIUM *SANCTI* MARCI.

Præmittitur

DECAS Chorographica
Loca nonnulla terræ Iſraeliticæ Perluſtrans,
Ea præſertim quorum mentio apud
S. *MARCUM.*

CANTABRIGIÆ:
Excudebat *Joannes Field*, celeberrimæ Academiæ
Typographus, MDCLXIII.

DEO ſacrum, & REGI, Extruendum eſt ALTARE

Hîc ante veſtibulum, atque offerenda χαριστήρια.
Ob otia hæc literaria, Muſas ſervatas,
Et me meóſque ruina imminenti ereptos,
JEHOVÆ Liberatori, & ſoſpitanti *CÆSARI.*

Quæ Cæſaris Cæſari, quæ Dei Deo.

ADes viator; atque adſta ſacrificanti unâ, & rem meam enarratam audiens, votis tuis mea adjuva, ſacra promove, atque eadem Numina mecum venerare.

Miſericordiam Dei cano, & clementiam Regis, per quas ſervatus ego, ut naufragium non facerem, cùm jam equidem naufragium feciſſem, & nè ædibus pellerer, cùm jam quidem forem pulſus.

Rectoria hæc *Mundoniæ magnæ*, quâ jam a viginti ferè annis retrò, ego fruor, ad Regiam Donationem Conceſſionemque ſpectat, *pleno*, quod aiunt, *jure*. Iſto jure, diſpoſiti hîc antehac à duobus Regibus, fuerunt duo Rectores, eximii nominis, meritorum non vulgarium, & quibus pares pepererunt ſua tempora, non multos. A Sereniſſimo Rege *Jacobo* celeberrimus *Georgius Downhamus* S.T.D. qui hinc promotus, & tralatus eſt ad Epiſcopatum *Durienſem* in *Hibernia*. Atque ei recedenti, à ſereniſſimo Rege *Carolo* ſucceſſor datus, vir egregius *Samuel Wardus* S.T.D. Collegii *Sidneio-*

Sussexiensis, in Alma Academia *Cantabrigiensi* Præfectus, idemque in eadem Academia Dominæ *Margaretæ* Professor gravissimus doctissimúsque: Huic fatis concedenti successi hîc ego, tantis viris, eheu quam longè dispar, & infœlix æquè, quòd non eodem jure huc admissus, sed eâ quæ tunc occupaverat omnia, grassantibus bellis, potestate. Non latuit fragilitas fundationis hujus meæ infirmæ, quin quòd, cùm ad jura sua, felici numine, nutuque, rediret Regia Majestas, qua nunc lætamur, citò deprehenderetur, & supplicanti cuidam, concessa est hæc Rectoria, Regali donatione.

Sic naufragamur ego & fortuna mea, & de rebus meis adeo est conclamatum, ut nihil aliud mihi jam restet, quàm ut ex ædibus & sedibus hisce quietis emigrem, in quibus per tot annos summa cum complacentia, & dulcissimo otio literario Musis litaveram. Ast erat & aliud, quod acriùs punxit, nempè quòd videre mihi viderer, Regiam Majestatem mihi indignantem, frontemque istam suavissima serenitate aliis, affulgentem, mihi obnubilatam, corrugatam, tristem: & bis perire certè est, perire irato Rege.

Quid hîc agendum ita coarctato? Sperare non datur, cùm contra me fatale Chirographum sit jam obsignatum; Desperare, est proprio infortunio subscribere, est Regiæ clementiæ derogare, est certæ ruinæ succumbere, sub incerta suspicione. Forsan non indignatur Rex clementissimus omnino, nam aquilæ non indignantur muscis. Forsan nec serum nimis est, nec inane prorsus, remedium vulneri meo quærere, non adhuc immedicabili, nam non processerat adhuc fatale decretum ultra revocationem. Forsan causa mea, Regi optimo, vel est prorsus ignota, vel injusta aliqua querela decolorata, & solatio est quod apud *Regem* res mea sit agenda, non apud vulgarem.

Ad aras igitur Clementiæ ejus, humiliter confugio, summissa supplicatione orans obtestánsque, causam meam recog-

noscat

noſcat, edictum exitiale reſcindat, & ſtationem meam hoc in loco continuare, & ſtabilire dignetur. Accipe nunc Regis tui ſpecimen, O *Anglia*, & exemplo vel hoc uno diſce, quali Principe glorieris. Excepit ſupplicationem Pater Patriæ ſemper *Auguſtus*, fronte ſerena, votis arriſit, Donationem ſuam mihi indulſit, eam ſigillo Magno ſanxit, & [quod aureis & immortalibus literis ſcriptum velim] curâ ſedulâ & quaſi paternâ, ſollicitè providit, nè ulterius quoquam modo in meum periculum & ruinam procederetur.

O quàm te memorem Principum optime, *Auguſtiſsime Carole*, O quam te memorem! Quibuſnam vel elogiis, vel eloquiis, tantam Clementiam, Commiſerationem, Bonitatem, vel celebrem vel enuntiem! Leves ſunt iſtæ obligationes quæ loquuntur, hæ meæ ſtupent, ſilent & admiratione abſorbentur. Vulgarium eſt beneficia exhibere æqualia verbis, *CAROLI* eſt, obligare ſupra omnem elocutionem.

Addam & aliud, viator, quod & addidit eadem clementia bonitâſque. Cûm enim eandem quam ruri paſſus fueram fortunam, metuerem etiam in Academia, confugeremque iterum ad eaſdem aras, exaudiit Regia benignitas, annuit ſupplicanti, vota rata dimiſit, & ſtationem meam iſthic etiam firmavit, & ſtabilivit.

Verbo omnia, quæ quidem excedunt omnia verba. Quamvis obſcurus ego & nullius nominis, indignus prorſus & nullius meriti, ignotus penitus Regiæ Majeſti, & onuſtus forſan neſcio quibus querelis [nam querela non caruit quod hiſce in ſedibus ea authoritate diſpoſitus fuerim, qua diſpoſitus fui.] Bis tamen intra binas ſeptimanas, ex gratia Regali Conceſſionem ejus obtinui, manu ſua & magno ſigillo *Angliæ* ſancitam. Atque ita hîc eradicatum, me replantavit, alibi eradicandum ſervavit, periculo eripuit, metu liberavit: ità ut jam, æquè ac anteceſſores mei illi digniſſimi, habeam, quo glorier, *Patrono Rege*.

Aſt

Aſt abſit à me, longè abſit à me indigniſſimo, gloriari: Laudi ſolùm tuæ cedunt hæc omnia, cedántque ſemper *Auguſte Clementiſsime*: Glorietur potiùs *Anglia* tali Principe, glorietur Princeps tali clementia. Triumpha *Cæſar*, triumpha, magnanimitate iſta tua jure meritóque. *Carolus* es, atque omnes, miſerendo, liberando, donando, condonando vincis, devincis omnes.

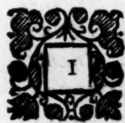
Devinctionem ego iſtam agniturus, omni cum humilitate & gratiarum actione ſemper: & tu parve libelle, vóſque leves ſchedulæ, ubicunque volitaveritis, hoc ubique, omnibúſque meo nomine enuntiate. Ut quamvis nihil aliud apud vos ſit dignum quod legatur, hæc tamen profeſſio ſincera mea legatur audiatúrque, quod poſt miſericordiam Divinam, Regali debeo, quòd otio fruor hoc dulci literario, quòd ſedibus hiſce quietis, quòd re familiari, quòd meipſo.

Sic Tibi, O Patriæ Pater, retribuat Pater miſericordiarum, ſeptuplum & ſeptuagies ſeptuplum in ſinum tuum, & ſentias indies beneficium ſuavitatémque benefaciendi, remuneratione cœli. Sic palmam ferat ſemper, clementia tua, & fructum ferat ſemper, favorem æternum Clementiæ Divinæ. Sic coronetur *Anglia* quàm diutiſsimè ſuo Rege, & Rex coronetur in ſempiternum, Dei amore, protectione, benedictione, gratiâ, gloriâ.

Novi Calend. Januar. 1661.

Reve-

REVERENDO
IN CHRISTO PATRI
D^no GILBERTO
Providentiâ Divinâ EPISCOPO
LONDINENSI.

IN manus Sacerdotis tradendum ex lege erat ſacrificium, atque ab eo offerendum: Cúmque dignatæ ſint tuæ Venerande Præſul, 'Ευκτικὰ mea Regiæ Majeſtati offerre, ſupplico jam humiliter, ut dignentur etiam offerre χαριςήρια.

Primitias fero replantationis meæ, quam mihi indulſit Regalis gratia, intercedente Dignatione tua, cùm jam forem eradicatus: nam per gratiam iſtam, ſedibus hiſce redditus & quieti, & muſis meis, nihil jam ampliùs magiſve in votis habeo, quàm ut ſentiat Princeps excellentiſſimus, à ſe non eſſe ingrato benefactum, utcúnque indigno, utcunque ignoto: & Dignitas tua, ab ea non pro immemori eſſe interceſſum, utcúnque pro immerenti.

Nunquam dilabetur mihi, vir Ampliſſime, quanta cum comitate & candore exceperit me Dignitas & Dignatio tua in meis anguſtiis, ignotum penitus, & à facie nunquam antea viſum: quanto cum ardore cauſæ meæ fuerit patrocinata, apud Regiam Majeſtatem, apud Honoratiſſimum Angliæ Cancellarium, apud Reverendum Diæceſanum: qualiter pro me conſuluerit, literas ſcripſerit, obicem poſuerit, ne procederet ruina mea ultra reſtaurationem: Quæ omnia dum recognoſco, quod

facio

facio ſemper, dúmque cum recognitione iſta ſubit hinc obligatio mea, illinc mea tenuitas, hinc quàm ego tanto favore indignus, illinc quàm retributioni omnino impar; quid mihi aliud eſt reliquum, niſi ut ad eandem Humanitatem iterum confugiam, humiliter implorans, ut quæ me ignotum tam comiter excepit, & tam indignum, excipiat etiam jam tanta obligatione notum, devinctum, & quas poſſum, maximas gratias agentem? Eas Amplitudini tuæ referendas commiſi hiſce chartulis: indoctis quidem atque impolitis, at quæ ſinceritatem ſecum ferunt quamvis non eruditionem, gratitudinem quamvis non elocutionem: Atque hoc ego illis munus demandavi eo magis, quòd eas longè latéque divagaturas puto & forſan ad poſteros etiam victuras, atque omnibus enuntiatum ab iis cupio, quantum Amplitudini & ſummæ tuæ Humanitati debeat, quantis obligationibus ab ea aſtrictus teneatur, quámque animo grato atque intimo affectu omnia hæc profiteatur, ac ſit agniturus in perpetuum

Venerande Antiſtes

Amplitudinis tuæ

Cliens devinctiſſimus

JOHAN. LIGHTFOOT.

IN

DECAS CHOROGRAPHICA,

Loca quædam terræ Iſraeliticæ perluſtrans.

Ea præſertim quorum mentio apud S. MARCUM.

UM mentionem habeat Evangeliſta hic noſter, quem tractandum ſuſcepimus, locorum quorundam in *Canaanitidi*, quorum ſitus eſt obſcurior, & à vulgari notitia remotior aliquantum, penſo meo non adeſſe viderer, ſi iſta inſalutata præterirem, & non aliquâ illuſtratione, quantum in me eſt, elucidarem: quod hîc in ipſo limine facere, duxi congruentiſſimum, partim ne interſertione harum diſſertationum, filum commentationis, qualis qualis ea eſt, nimis abrumperetur, partimque ut idem hic facerem, quod feci ante animadverſiones meas ad S. *Matthæum*.

Loca quæ hic tractantur, hæc ſunt.

I. *Idumæa*, Marc. iii. 8.
II. Ἔρημος. i. 4.
III. Γαζοφυλάκιον. xii 41.

IV. Ἡ κώμη ἡ κατέναντι. xi.2.
V. *Dalmanutha.* viii.10.
VI. Ὅρια Τύρου καὶ Σιδῶνος. vii.24.
VII. *Regio Decapolitana.* vii.31.

Atque ut compleatur *Decas*, adduntur

VIII. *Emensurationes quædam.*
IX. *Loca nonnulla sparsim notata.*
X. *De aliquibus terræ incolis.*

Quòd in loca alia exspatiatus fuerim, præterea apud *Evangelistam*, lectoris gratiâ id feci; cui non ingratum futurum spero, talia audiri, quæ vel secum utilitatem aliquam ferunt, vel jucunditatem, vel saltem quæ non vulgò audiuntur.

CAP. I.

I Idumæa. II De Pelusio pauca. III Casiotis כס יה Exo. xvii.16. *IV Rhinocorura. Arabs notatus. V Avæorum regio, pars novæ Idumææ. VI Tota Simeonitis, intra Idumæam. VII Tota regio Australis Judææ, intra Idumæam. VIII De Palæstina salutari.*

§.I. *Idumæa.* Marc.iii.8.

ERat cùm distinctæ non solùm, forent, *terra Israelitica* & *Idumæa*, sed muro quasi ferreo disjunctæ armorum & hostilitatis; at irrepsit, nescio quonam modo, *Idumæa* tandem in *Judæam*: etiam vix relicto nomine suo domi, sed absorpto eo, in *Arabia*.

Vera erant quæ *Plinius* dicit, isto tempore quo ea diceret, *Arabia finitur a Pelusio LXV. M. pass. Mox incipit Idumæa, & Palæstina ab emersu Sirbonis lacus.* At falleris, O

Nat. hist. lib.5.ca.12.

Secunde,

Secunde, dicerent ſæcula vetuſtiora, Nam *Idumæa* finitur a *Peluſio*, Lxv. M. paſs. Mox incipit *Palæſtina* ab emerſu *Sirbonis*.

Straboni debemus, quod rationem tranſmigrationis & gentis, & nominis novimus. Nam ſic ille.

Τῆς Ἰουδαίας τὰ μὲν ἑσπέρια ἄκρα, τὰ πρὸς τῷ Κασίῳ, κατέχουσιν Ἰδουμαῖοί τε καὶ λίμνη. Ναβαταῖοι δὲ εἰσιν οἱ Ἰδουμαῖοι· Κατὰ στάσιν δὲ ἐκπεσόντες ἐκεῖθεν, προσεχώρησαν τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ τῶν νομίμων τῶν αὐτῶν ἐκείνοις ἐκοινώνησαν. *Strab. Geog. lib. 16.*

Judææ extrema occidentalia, Caſio proxima, Idumæi occupant & lacus [*Sirbonis*;] *Idumæi quidem Nabatæi ſunt: Per ſeditionem autem inde ejecti, Judæis ſe adjunxerunt, & leges eorum amplexi ſunt.*

Omnibus notum eſt, quænam fuerit terra *Edom* vel *Idumæa* apud paginas ſacras, veteris Teſtamenti: at non eadem, paginis novi. Et ſi nomen ſuum retinuerit vetus illa [quod vix fecit quin abſorptum foret ſub nomine *Arabiæ*] diſtinctivè tunc nuncupata eſt Ἰδουμαία μεγάλη· *Idumæa minor*, vel *nova*, eſt ea quam quærimus, & de qua Sanctus *Marcus*, pars ſcilicet non parva *Judææ*; ſic nuncupata, vel à vicinitate ad *Idumæam* propriè ſic dictam, vel potius ob *Idumæos* eò tranſmigrantes, & eam occupantes, & proſelytos factos legi & moribus Judæorum. Talis erat *Herodes Aſcalonita*. Cum ergo dicitur ab Evangeliſta; *Quod Ieſum ſequuta eſt multitudo magna, à Galilæa, & à Judæa & Hieroſolymis, & ab Idumæa*; vel de Judæis loquitur, iſtam partem *Judææ* incolentibus, quæ tunc temporis *Idumæa* audiit, vel ſaltem de *Idumæis* qui eam habitàrunt, tralati jam in religionem Judæorum. De regione, jam ſub iſto nomine comprehenſâ, dicemus illico, prementes antea veſtigia *Plinii* paululum, à loco quo ille progreſſionem ſuam orditur, nempe à *Peluſio*. *Joſ. de bell. lib. 4. ca. 30.*

§. II. *De Pelusio pauca.*

APud *Ezek.* xxx. 15, 16. סין *Sin* interpreti vulgari est *Pelusium*: quem ibi sequitur *Latinus* interpres *Chaldæi Paraphrastæ.* Nec immerito. Nam סין & טין Chaldæis est *Lutum*. Vide Targ. in Esai. lvii. 21. Et *Pithom* & *Raamses* [Exod. i. 11.] Targumistis *Hieros.* & *Jonath.* sunt טנים ופילוסין *Tanis & Pelusium*: Inde *ostia Nili Taniticum*, & *Pelusiacum* apud *Ptolemæum* & tabulas. Jam verò regionem, aut locum istum, quem Syri & Chaldæi vocarunt סין id est *lutosum*, Græci *Pelusium* vocârunt, à Πηλὸς *lutum*. Et *Tanis* à טין derivari quis non videt?

Et hic in gratiam tironum animadvertere liceat *Pelusium* apud Talmudicos vocari קפוטקיא, quam quis non illico interpretaretur *Cappadociam*?

Chetub. fol. 110. 2. & 120. 2. נשא בקפוטקיא וגירשה בקפוטקיא נותן לה מעות קפוטקיא: Nonne quispiam sic redderet? *Si uxorem ducat in Cappadocia, eamque dimittat in Cappadocia, det ei nummum Cappadociæ.* Ast audi *Rambamum* in locum קפוטקיא inquit ille, *est Caphtor, vocaturque ab Arabibus* טמיאטי *Damiata*: quam eandem esse cum *Pelusio* omnes nôrunt.

Hinc *Targ. Hieros.* & *Jonath.* & interpres *Syrus* in *Gen.* x. 14. pro כפתורים legunt קפודקאי, ast Arabs, *Damiatenes.* Et LXX in *Deut.* ii. 23. pro *Caphtorim exeuntes è Caphtor*, habent οἱ Καππάδοκες ἐξελθόντες ἐκ Καππαδοκίας.

Targ. in Hierom. xlvii. 4. pro שארית אי כפתור, habet שאר נגוות קפוטקאי ubi Kimchius. *R. Saadias interpretatur Caphtor* דמיטא *Damiata.*

Bab. bathr. fol. 58. 2. כתיב אפיתחא דקפוטקיא אנפק אנבג אנטר: *Inscribebantur portæ Pelusii hæc verba: Aupak* &c. Quæ nomina erant quarundam mensurarum, ut innotesceret omnibus secundùm istam mensuram emendum ac vendendum esse.

§. III.

§.III. *Casiotis.*

PErgimus jam à *Pelusio* ad montem *Casium*, sic Plinius. *A Pelusio Chabriæ castra. Casius mons. Dilubrum Jovis Casii. Tumulus magni Pompeii*, &c. De chabria vid. Diod: Sic. pag. mihi 347.

Distabat *Casius* à *Pelusio* circiter C C C. stad. [*Antonino* xl M. pass] *Sirbonísque* à *Casio* xxviii M. pas: sic exurgunt Plinii lxv M. pass. à *Pelusio ad finitam Arabiam.* Strabo ubi ante.

Casius Ptolomæo scribitur Κάσιον & Κασιῶτις, *sigma* duplicato, sic etiam *Dioni Cassio*, qui hanc addit historiam. Tabbi Asia cap 5. Dion. Caf. lib. 42.

Pompeius ad montem Cassium interiit, ea ipsa die qua quondam de Mithridate & piratis triumphaverat: Καὶ εἰς πάντας τοὺς πολίτας τοὺς Κασίους ὑπὸ χρησμοῦ τινος ὑποπτεύσας, &c. *Qumque omnes cives de gente Cassia, ex oraculo quodam suspectos habuisset, à nemine Cassio insidiis petitus est, sed ad montem ejusdem nominis, & cæsus est, & tumulatus.*

Torquent interpretes, verba ista *Mosis Exod.* xvii. 16. יד על כס־יה: A lxx reddita Ἐν χειρὶ κρυφαίᾳ πολεμεῖ Κύριος ab aliis omnibus fere versionibus, in hunc sensum, *Manus super solium Domini.* Sic Samarit: Syr. Arab. vulg: & Rabbini, i. e. *Deus juravit.*

Quid si כס־יה sit *Casiotis?* Nam erat regio ista, regio *Edomæorum*, speciatim vere *Amalechitarum*, de quibus agit *Moses* in ista historia. Audacter nimis, nolumus à communi omnium suffragio recedere, ac modestè humilitérque hanc conjecturam proponimus: Quæ si obtineat, absque omni scrupulo & nodo sic ibi reddi possunt verba in hunc sensum, *Manus Domini est contra Cassiotim* [regionem Amalechitarum, nam] *Bellum est Domino cum Amalecho à sæculo in sæculum.*

§. IV. *Rhinocorura. Arabs notatus.*

PErvenimus jam ad fluvium *Sichor*: *Fluvium Ægypti*, dictum, non quod intra ditiones *Ægyptiacas*

ptiacas foret, sed quod *Judæis* foret limes versùs *Ægyptum*. Ibi olim *Rhinocorura* unde lxx in *Esai* xxvij. 12. עד נחל מצרים *usque ad fluvium Ægypti* reddunt Ἕως Ῥινοκορούρων. Eos imitatum arbitror interpretem *Arabem*, & primitùs scripsisse כורור *Corura*, ast irrepsisse tandem punctulum in literam ultimam, atque ita eam ab *r* in *n* mutatam, ita ut jam legamus כורון Interpret. Lat. *Coronis*.

§ V. *Avæorum regio: pars nova Idumææ.*

TRansito fluvio, intramus in *Idumæam novam*, regionem olim *Avæorum*. *Hazerim* paginæ sacræ *Deu.* 11. 24. Interpretibus Orientalibus *Raphiam*. Plin. *Rhinocorura & intus Raphia* *Shur* etiam aliquando paginæ sacræ, atque pro eâ, illis *Chagra*. Unde *montis Angaris* nomen, de quo Plin. *Gaza & intus Anthedon Mons Angaris*. Nam dum Syri *Chaggara* pronunciarent, Græci duplex *Gamma* per *n. g.* efferrent & dicerent *Angara*.

Shur etiam ab orientalibus aliquando redditur חלוצה *Chaluzzah* ut *Targ. Hieros.* in *Gen.* xvi. 7. & *Jonath:* in *Exod.* xv. 22. Arabs *Gerarim* ita reddit. *Gen.* xx. 1. & Jonath. *Bared*, *Gen.* xvi. 14. *Bared* quidem quæ *grandinem* significat, *Græce* reddis χάλαζα: atque an Targumistæ Græco vocabulo utantur cum reddunt *Chaluzah*, judicet lector.

Shur, interpreti *Syro* aliquando est שור *Sud* ut *Exod.* xv. 22. puncto notificativo in litera ultima male disposito, in *Gen.* xvi. 7. *Shur* & 14. *Bared* ab eo redduntur *Gedar* pro *Gerar* eodem errore. *Bared* Arabi, ibi est *Jared* duobus punctulis sub litera prima, pro uno tantum subjectis.

Finiebatur *Avæorum* regio, quocunque eam nomine nuncupaveris ad *Gazam*: protensa illuc longitudine, à *fluvio Ægypti* xliv. M. pass. At non ibi terminabatur *Idumæa*, quàm quærimus, verùm exporrigebatur ea ulterius in *Judæam*

dæam, totam latitudinem terræ, à mari mediterraneo, ad *Sodomiticum*, pro protensione sua sub isto nomine absorbens.

§. VI. *Tota Simeonitis intra Idumæam.*

ABsorpsit primò, totam *Simionitin*, cujus magna quidem pars conclusa erat intra regionem *Avæorum*, at non parta etiam, protensa ulterius in *Judæam*. Memorantur urbes ejus *quatuordecim Jos*. xix. si singulatim numeres, & computantur tantum tredecim, *ver*.6. ubi lxx numerum æquum expediunt dum שרוחן non pro urbe accipiunt sed reddunt οἱ ἀγροὶ αὐτῶν ac si legissent שריהן sed videtur potius *Sheba* concludi in unam cum *Beersheba*, & sic æquatur numerus.

§. VII. *Tota regio Australis Judææ, intra Idumæam.*

ABsorpsit etiam totam regionem *Judææ* Australem, quæ generalius duobus nominibus insigniebatur דרומא עילאה ותתאה *superioris & inferioris*. Specialius vel diffusius, ut nonnullis *Judæorum* placet, Septem 1. דרום 2. נגב 3. תימן 4. ים 5. ימין 6. חדר 7. סינים vel סינים Et aliquando מרבל הרים.

Ita ut cum pagina sacra Austrum *Judææ* disterminet ab *Idumæa Numer*. xxxiv. & *Josu*. xv. rupta jam sit linea ista terminationis, & totus Auster *Judææ* audiat etiam *Idumæa* Atqui hic obiter, non possum non interpretem Arabem notare, qui *Edom* in *Jos*. xv. 2. reddit אל רום *Romam*. Quo jure, ipse videat, & *Judæi*, qui Romanos vulgò vocant *Edomæos*.

Quantum se intra *Judæam* intruserit *Idumæa* hæc nova, non est definiendum, cum quidem limites nullos admiserit, nisi ubi non potuerit, vel vis vel fraus, istius gentis seipsam ulterius protrudere. Si *Josephum* adeas, hic illic de ea loquentem

Hieros Sanhed. fol. 18. 4. *Berish. rabba*. §. 52.

quentem, credas eam ad *Hebronem* fere ex porrectam. Inde
Hierof Demai, fol. 24. 4. forsan conatus isti quorundam. *Montanum Judaæ eximendi à decimatione.* Cujus conaminis alìam rationem vix concipere possumus, quam quod regio ista jam nimis Ethnicissârit, & non exigerentur decimæ ab Ethnicis. Nam erant hi Idumæi tantum non Ethnici: In ritus quidem Judaicos transierant, at nec amici Judæorum, nec religionis.

§ VIII. *De Palæstina tertia, aut salutari.*

DUM *Idumæam* hanc novam cogito, subit suspicio an *Palæstina tertia* quæ & *salutaris* dicitur, In Notitia Imperii Orientalis, non intelligi possit de ipsissima hâc parte *Palæstinæ.* Et dum illud cogito subit iterum ambiguitas de partitione *Palæstinæ*, in dichotomiam, apud *codicem Justinian: & Theodos:* & in Trichotomiam apud *Notitiam.*

Tit. de Judæis & cælic. § 17. In edicto Theodosii & Valentiniani Cod. lib. 1. hæc habentur. *Judæorum Primates, qui in utriusque Palæstinæ Synedriis dominantur, vel in aliis provinciis degunt, periculo suo anniversarium Canonem de Synagogis omnibus, Palatinis compellentibus, exigant ad eam formam quam Patriarchæ quondam, coronarii auri nomine postulabant, &c.*

Mentio *utriusque Palæstinæ*, tripartitionem videtur planè excludere, aut saltem concludere Synedria in tertia parte non fuisse; Nam tertiam partem absque omni scrupulo exhibet *Notitia Imperii*, apud quam disponuntur;

Sub dispositione viri spectabilis Comitis Orientis
Provinciæ infrà scriptæ

Palæstina.
Phænice.
Syria.
Cyprus.
Palæstina secunda.
Palæstina salutaris.
Phænice Libani, &c.

Et

Et Justinianus. *Cùm una priùs tota Palæstina esset, ea dein- de in tres divisa partes.* Novell. 103.

Prima caput assignat idem Imperator *Cæsaream*. Gul. Tyrius, *Hierosolymam*. Et de secunda & tertia non conve- nit ei & Pancirolo. Nam Metropolis secundæ Tyrio est *Cæsarea*, & tertiæ *Scythopolis*. Pancirolo secundæ *Samaria*, & tertiæ *Hierosolyma*. *De bell. sacr. lib 13. cap. 2.*

Primam, fide *Justiniani*, meritò opineris istam fuisse cujus caput *Cæsarea*: Secundam, ipsa quidem ratio suadebit fuisse *Hierosolymitanam*, & ubi tertiam quæras ego profectò nescio, si non in hac nostra *Idumæa*. Dissimulandum certè non est, quod apud Notitiam Imperii, in schemate Præsidiorum Romanorum picturis effigiato, pingitur *Jordanes* inter ea interfluens, quinque hinc dispositis atque octo illinc: ità ut videri possit tertiam partem fuisse *trans Jordanicam*. At verò an ea partim sub duce *Syriæ*, non sit ordinanda aut *Arabiæ*, non hìc disputabitur, at sunt quædam quæ tali sententiæ videntur arridere; partim apud ipsam *Notitiam*, præsertim verò apud authores allegatos.

Si ergò dabitur conjecturæ nostræ locus, de *Idumæa* hac *nova*, est quod respondeatur de Synedriis *utriusque Palæstinæ*, non negatâ interim Trichotomiâ. Perpendendum quidem est, Synedria fuisse sub temporibus *Theodosii & Valentiniani*: Érántque olim in *Palæstina*, cujus caput *Cæsarea*, & in *Palæstina*, cujus caput *Hierosolyma*; at non in *Idumæa* ista de qua loquimur, cujus caput an statuas *Gazam*, an *Ascalona*, an *Eleutheropolim*, de qua tam frequenter Hieronymus & forsitan Beresh. rabba in sect. 42 non decernimus.

Mentio quidem occurrit apud Talmudicos de זקני דרום & דרומאי *Rabbinis Australibus*: at non ità dictis ideo quòd in ultimis partibus *Judææ* Australibus habitarent,

nam de *Jafnensibus* & *Lyddanis* est titulus, sed quòd Judæa ab Austro foret Galilææ. Nam *Tiberienses* illos isto titulo insigniunt.

At quænamcunque tandem fuerit *Palæstina* ista *tertia*, non minor insuper emergit scrupulus, quare ea vocata *Salutaris.*

Pancirolus vult, à salubribus aquis: eásque *Emmanuto* in Judæa fluere, didicit ille à *Sozomeno* lib. 5. cap. 21. Fontem scilicet ubi Christus lavit pedes Discipulorum, *unde Aqua*, ut verbis ejus utar, *facta est diversarum medicamen passionum.*

At præterquam quòd fabulam satìs sapit ista historia, decepit primum ejus authorem, me Judice, vox *Emmaus*, quæ quidem aliquando pro *Ammaus* scribitur, *Thermas* denotante, et vocem *Chammath* in Græcanicam pronunciationem traducente, at vix compererat author historiæ, quicunque is primus fuit, oppidum Judææ *Emmaus* apud Judæos scriptum חמת sed עמאוס vel אמאוס longissimè à significatione *Thermarum.*

His adde etiam quòd apud eandem Notitiam, est mentio *Galatiæ Salutaris*; & distinctio *Macedoniæ*, & *Macedoniæ Salutaris*; *Phrygiæ Pacatianæ* & *Phrygiæ Salutaris*; *Syriæ Euphratensis* & *Syriæ Salutaris.* In quibus omnibus locis aquas salubres invenire erit difficiliús: & exempla quæ de aliquibus earum profert author allegatus adeò squallent incredibilitate, ut ea pudeat post illum referre.

Dictas hasce regiones ego mavelim à Cohortibus & alis Militiæ Romanæ *salutaribus*, nam memoratur ab eadem Notitia, *Ala salutis*, ut *Ala secunda salutis* sub Duce Phœnices, & *Cohors prima salutaria*, sub Duce Palæstinæ: vel fortè Præsidia Romanorum munitissima robustissimáque, & quæ maximè ad salutem & pacem totius regionis conduxerunt, erant hìc sita. Et in *Idumaa* hac nostra

ſtra quam *Palæſtinam Salutarem* vel *Tertiam* ſupponimus, diſpoſiti erant, idque è laterculo majori,

Equites Dalmatæ Illyriciani Beroſabæ. vel in *Beerſheba*,

Equites Scutarii Illyriciani Chermulæ. vel in *Carmelo* ubi habitavit *Nabal*.

Equites Promoti Indigenæ Zodecathæ : quam ſuſpicor eſſe *Speluncam Zedechiæ*, de qua Talmudici.

Equites Sagittarii *Indigenæ Zoaræ*: ſed hæc in medio relinquantur.

Et jam ut illuc redeatur, unde excitata eſt tota hæc diſſertatio, cùm dicitur à S. *Marco*, *Quòd Jeſum ſecuta eſt multitudo magna à Galilæa & Judæa, & Hieroſolymis, & ab Idumæa, & à trans Jordanem*, Notam ille & vulgarem tunc temporis terræ Iſraeliticæ partitionem retinet, licèt non iiſdem terminis. Partitio erat in *Judæam* יהודה, Et *Galilæam* גליל: Et *Trans Jordanicam* (עבר הירדן: *Galilæam* & *Trans Jordanicam* habet ille in terminis. Et pro *Judæa* in genere, nominat ille partes. *Hieroſolymas*, & *Judæam* ut diſtinctam ab *Idumæa*, & *Idumæam* ut partem meridionalem *Judææ*.

CAP. II. Eremus. *Marc.* 1.4, 12.

I. Ἔρημος *variæ ſignificationis.* II מדבר יהודה *Eremus Judæ.* III. *Schema Aſphaltitis, & Eremi Judæ, vel Idumææ adjacentis.* IV. Ἔρημος Ἰουδαίας, *ubi Johannes Baptiſta.* V. Μέλι ἄγριον *Marc.* 1.6. VI. Περίχωρος τοῦ Ἰορδάνου. *Matth.* 3.5.

IN Eremo nos ſiſtit vox Ἔρημος, adeò variæ ea, & dubiæ ſignificationis.

I. Aliquando *Agros* vel *Rus* tantùm denotat in Antitheſi

thesi ad urbem: quod observavimus ad *Matth.* iii. 1. ubi si cui displiceat quòd *Seam Eremi* reddidi *Seam rusticam*, cùm reddi posset, & forsan deberet, Seam quâ usi sunt Israelitæ cùm castrametarentur in Eremo, pro isto aliud, si vult, habeat exemplum.

Shabb. fol. 45. 2. & Bezah. fol. 40 1.

אין משקין ושוחטין את המדבריות *Non potant et mactant pecora Eremi.* [Gloss. usitatum erat pecora potare ante mactationem, ut faciliùs excoriarentur.] אבל משקין את הבייתות *At potant pecora domestica. Et hæc sunt* מדבריות *Pecora eremi, Ista quæ exeunt pastum tempore Paschatis, et domum redeunt ad pluviam primam.* i. e. Mense Marheshvan. *Rabba dicit, hæc sunt pecora Eremi* כל הרועית אפר *nempe omnia quæ pascuntur in pratis, et ad domos non accedunt.* Gloss. מדבריות הברייתות *Pecora eremi ea sunt quæ foras sunt in agris.*

II. Vox מדבר Ἔρημος regionem campanam denotat, ubi non distinguitur sepibus ager hujus ab agro illius.

Biva Kama. fol. 79. 2.

Non alunt pecora minutiora in terra Israelitica, at in Syria alunt, ובמדברות של א׳ *& in eremis terræ Israeliticæ.*

Gloss. *Non alunt pecora talia in terra Israelitica, nè depascantur agros: Agri autem in terra Israelitica sunt absque dubio alicujus Israelitæ.* At verò in desertis paverunt, id est, ubi non distinguebatur ager ab agro, sed totum erat communis juris. Hinc intelligas quid denotetur per *desertum Ziph, Maon, Tekoæ*, &c. nempe regio vel rus, urbibus adjacens, ubi etiam erant sparsæ domus, præsertim verò, vel *le champaigne*, ubi non distinctio sepium, vel montanum & quod incultius.

III. Non necesse est loqui de desertis omnino incultis, & non habitatis, qualia sunt deserta *Arabiæ Lybiæ*, &c.

§ II.

§. II. מדבר יהודה

CAchinno forſan excipietur, ſi diſtinguam *Eremum Judæ*, ab *Eremo Judææ*. Et riſum quidem merebatur olim talis diſtinctio: at cùm abſorpſiſſet, ut oſtendimus, nomen *Idumææ*, magnam partem *Judææ*, tum non ſolùm tolerandum erat, ſed etiam neceſſarium, ut diſtingueretur inter *Eremum Judæ* de qua *Joſu.* xv. 61. & *Titulus Pſalmi* lxiii. & *Eremum Judææ* ubi baptizavit *Johannes*

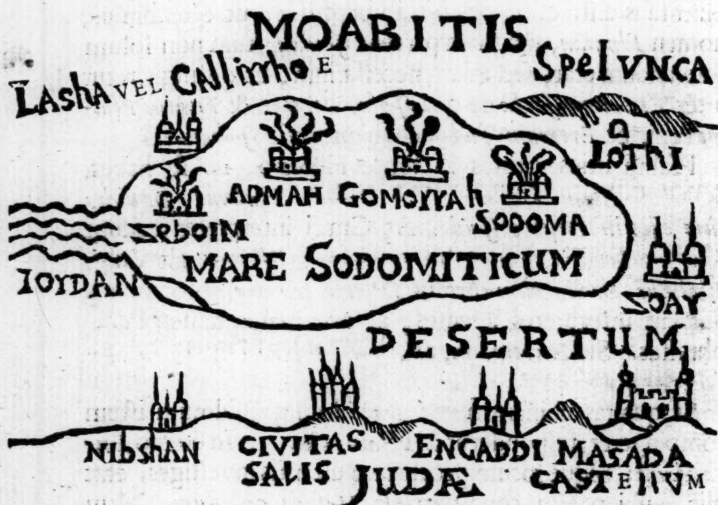
Pſalmi iſtius titulus in fonte Hebræo, ſic ſe habet. מזמור לדויד בהיותו במדבר יהודה *Pſalmus Davidis cùm eſſet in Deſerto Judæ*. At Græci interpretes reddunt Ψαλμὸς τῷ Δαυὶδ ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰδουμαίας Et Vulg. *Pſalmus David cùm eſſet in Deſerto Idumææ*. Non bonos quidem interpretes agentes, at non malos tamen Paraphraſtas. Sic *Hierem.* ix. 26. על יהודה ועל אדום Ἐπὶ Ἰδουμαίαν καὶ ἐπὶ Ἐδώμ.

Si quæras ubinam fuerit *David* cùm Pſalmum iſtum compingeret, reſpondetur à I *Sam.* xxiv. 1. In eremo *Engaddana*: Sique locum peculiarem ulteriùs inveſtiges, erat illic, ubi poſtea conditum eſt *Maſada caſtellum*. Nam parùm dubito, locum iſtum, prout eum deſcribit *Joſephus*, eundem fuiſſe cum צורי היעלים *Rupibus hircorum ſylveſtrium*. *De bell. lib. 7. cap. 31.*

Provoco hìc tabulas earùmque authores, apud quos *Engedi* & *Maſada* [& *ſpelunca Lothi*] ſtatuuntur non adeò longè ab extrema ora *Aſphaltitis* Septentrionali. Dicant an eoúſque protenſa fuerit *Idumæa*. Si non, corrigant interpretes quos nominavimus: Et quamvìs ita, demonſtrarent illi quâ authoritate loca iſta ibi ſtatuunt, & me amicè corrigant longè alibi collocantem.

§. III.

§. III. *Schema Asphaltitis & Eeremi Judæ vel Idumææ adjacentis.*

Extra limites quidem nostros jam sumus [at ut speramus non extra limites veritatis] verbo ergò uno & altero, situs quem locis his attribuimus, sic confirmatur.

I. In *Gen.*x.19. ex Parallelo statuuntur *Gaza & Sodoma.*

II. *Lasha* est *Callirrhoe.* Sic *Jonath.* עד לשע reddit עד קלרוהי *usque ad Callirrhoen.* Sic & *Bereshith Rabba*, & *Hierosolymitani*, locis ad marginem.

Sect. 37. *Megill. fol.* 71. 2.

Situm ejus habes apud *Plinium* ab eadem ora qua *Machærus. Prospicit Asphaltiten*, inquit ille, *ab Oriente Arabia Nomadum, à meridie Machærus --. Eodem latere est calidus fons medicæ salubritatis Callirrhoe.*

Nat. hist. lib. 5. *cap.* 16.

Et

Et jam obſervetur è *Geneſeos* loco allegato, eodem modo quo diſponuntur *Sidon* & *Gaza*, limites ab iſta parte occidentali, ita & ſtatui *Sodomam & Laſham* ab Orientali, illam à meridie, hanc ab Aquilone, reliquáſque urbes hoc ordine ſtetiſſe. A *Laſha* versùs Meridiem *Zeboim*, poſt eam *Admam*, poſt eam *Gomorrham*, & poſt eam in ultima ora Auſtrali, *Sodomam*.

III. Longitudine extenditur *Aſphaltitis* inquit *Joſe-* De bello.lib.
phus, Μέχρι Ζοάρων τῆς Ἀραβίας, & *Deut*.xxiv.3. *Moſes* à mon- 4.cap.27.
te Nebo, *Zoarem* proſpexit ab extremitate terræ ab iſta parte, ſicut extremitates ejus, proſpexerat ab aliis.

IV. Engedi eſt *Hazezon Tamar*. Targ. Onkel in *Gen*. xiv.7. vid. ii *Paral*.xx.2. & *Tamar* erat ultimus limes Auſtralis. *Ezek*.xlvii.19. עין גדי תמרייה. *Berish. Rab. sect. 26.*

V. *Judææ terminus*, ait Solinus, *erat Maſada Caſtellum. Et ipſum haud procul Aſphaltite.* *Solin. c. 38. Plin. lib. 5. cap. 17.*

Dicit quidem *Joſephus* hoc caſtellum fuiſſe οὐ πόῤῥω Ἱεροσολύμων quod diſpoſitioni iſti quam ei aſſignamus videtur adverſari. *De bello lib. 4. ca. 24.*

At præterquam quod litigare liceret de iſta lectione, hiſtoricis cùm ſit uſitatiſſimum, vocibus οὐ πόῤῥω & ἐγγὺς, uti ſenſu latiſſimo & laxiſſimo, vix quicquam ſuper illud ſuperſtruxeris. Sic Solino *Callirhoe eſt fons Hieroſoly-* *Solin. ubi*
mis proximus, cùm tamen heu quantum diſtaret. Et *ante.*
Straboni *Lechæum* eſt Λιμὴν τῆς Ἰταλίας ἐγγὺς, cùm tamen di- *Geogr. lib. 8.*
ſtaret pluribus milliarium centuriis.

Maſada, Hebraicè eſt מצדה, quæ *Munitionem denotat*. idque meritò, cum caſtellum illud foret munitum ad miraculum ferè uſque. Deſumitur nomen à. I *Sam*.xxiii.14. & xxiv. ubi LXX Syrus & Arabs videntur legiſſe מצרה per ר *Reſh* non ד *Daleth*. Nam illi in loco priori legunt, Ἐν τοῖς στενοῖς: Et in poſteriori Ἐν Μασερὲμ [al. Μασερὲθ] ἐν τοῖς στενοῖς. Syr. & Arabs. *Maſroth*. Ac ſi legiſſent in fonte

Antiq. lib. 6. cap. 14. te במצרות במצרות. Sic *Josephus* Αὐτὸς [Δαβίδης] μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ εἰς τὴν Μασάδρων ἀνέβη στενὴν.

§. IV. *Eremus* Ἰουδαίας *ubi Johannes Baptista.*

HUc usque provecti sumus in *Eremum Judææ* vel *Idumææ*, idque lubentiùs, quod in eâ describendâ, descripsi etiam aliquam partem *novæ Idumææ*, de qua agebatur capite antecedente. Iam quærimus Ἔρημον Ἰουδαίας, de qua Evangelia, in historia Baptistæ.

I. Et primùm, sine observatione præterire illud non possumus, quòd *non sine Prophetica prædictione* solùm comparuerit ille primùm, prædicans in Eremo *Esai.* xl. 3. sed *non sine mysterio* etiam. Nam cùm mundus Ethnicus frequentissimè apud Prophetas vocetur *Eremus*, promittatque Deus se magnifica facturum isti *Eremo*, stagna aquarum illic producturum, fertilitatem omnimodam illuc introducturum, atque horridum desertum immutaturum in amœnitatem Paradisi [quæ omnia sensu spirituali erant præstanda, per Evangelium] optimè quadrabat hisce promissionibus, ut Evangelium initium suum sumeret in eremo, etiam secundùm literam.

II, Natum Baptistam ego quidem arbitror. *Hebrone*, civitate *Aaronitica*, in montano *Judææ* Ios. xxi. 2. Luc. i. 5, 39. ipsum utroque parente *Aaronitam*. Ostenditur alibi peregrinantibus domus ejus incunabulorum ; de qua quære, an *Beth Zacharia* cujus mentio apud Iosephum & librum Maccabaiκῶν, isti traditioni non præbuerit fundamentum. Distabat ea à *Bethsura*, ut colligere est ex eodem *Josepho*, LXX tantùm stadiis aut circitèr [per quam vocem LXX reddunt *Bethel* Australem in i *Sam.* xxx. 27.] & an conveniat situs, quærat cui talia placent.

Antiq. lib. 12 cap. 14. 1 Macc. 6 33.

Osten-

Oſtenditur & cellula ejus ulteriùs in eremo, ut dicitur *Judææ*, rupe exciſa, unà cum cubili, & fonte juxta fluente, quæ credulis relinquimus; eremus certe ubi prædicans baptizavit, longè aliàs eſt inveſtiganda.

III. Dicit *Lucas* quod *factum eſt verbum Domini ad Johannem in eremo*, καὶ ἦλθεν εἰς πᾶσαν περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου: Migravit ille ab eremo in eremum: In eremò, in montano *Judææ* juventutem tranſegerat, ut vir privatus; non ut eremita, ſed in opificio aliquo aut ſtudio verſatus, nec quidquam auſteritatis ſuæ ſibi aſſumens, præter *Naziræatum* ante annum ætatis triceſimum. Tunc invaſit eum ſpiritus Prophetiæ, & *factum eſt ad eum verbum Domini*, de functione & munere ejus eum edocens, de victu & veſtimentis inſtruens, & ad locum ubi inchoandum ejus miniſterium dirigens.

Erat iſte locus regio *Hierichuntina*, vel illa quæ inter urbem iſtam & *Jordanem* erat interjecta, & ſic hinc & illinc eodem ſpatio, nec non cis *Hierichunta*, versùs *Hieroſolymas*. Regio, & titulo quem tribuunt Evangeliſtæ, conſonantiſſima; & miniſterio Iohannis commodiſſima. Nam

I. Eremoſa ſatis ſuperque erat, ſecundùm quod dicitur, *Venit Johannes prædicans in eremo.*

Spatium, inquit Joſephus, *à Jerichunte ad Hieroſolymas, deſertum eſt & petroſum. Ad Jordanem verò & Aſphaltiten planius quidem, at æquè deſertum eſt & ſterile.* *Joſ. de bell. lib.4.ca.27.*

Et Saligniacus. *Iter ab Hieruſalem difficillimum eſt, lapidoſum ac aſperrimum, cui ſimile me vidiſſe non memini. Hiericho diſtat à Jordane, decem fere milliaribus* &c. *Tom.9.ca.5.*

II. Diſtinctivè potuit hæc regio dici *Eremus Judææ*, quia aliæ regiones *Judææ*, denominationes alias ſuas habuerunt. Ut *Montanum Regale. Planities Auſtri. Planities Lyddæ. Convallis ab Engedi. Betharonis* περίχωρος &c. *Hieroſ. Sheviith. fol. 38.4.*

III. Eremoſa adeò, licèt foret regio iſta, multitudine

 homi-

hominum tamen abundavit maximè: Nam præterquam quod frequentes hìc illic ſparſæ eſſent in ea villæ. 1. Ipſa

Id.Taanith. fol.67.4. *Hiericho*, erat urbs *Hieroſolymæ* dignitate proxima. 2. Erant ſemper in ea 12000 viri ex *Ephemeriis* ſacerdotalibus. 3. Terebatur aſſiduè via iſta à turba numeroſiſſima, partim inter civitates iſtas itinerantium, partim ex aliis tractibus *Judææ*, itemque ex *Ephraimitide* in *Peræam* tendentium, & è contra. 4. Miniſterium ſuum inchoavit *Johannes*, circa tempus Paſchatis, cum turba illac conflueret longè numeroſior.

IV. Commodiſſima erat hæc regio, victui & eſcæ ejus, quoad mel agreſte, de quo pauca.

§. V. Μέλι ἄγριον. *Marc.*1.6.

CUm toties iteretur in Sacra pagina, Deum dediſſe populo Iſraelitico *terram fluentem lacte & melle*, hinc 1. concluderes totam terram ſic fluxiſſe, & 2. hinc expectares infinita apum alvearea. At audi quid de his Talmudici.

Hieroſ.Biccurim. fol. 64.2. *Dicit* R. Jonah, *Terra fluens lacte & melle, eſt terra cujus aliqua pars fluit lacte & melle.* Et partem iſtam aiunt eſſe in *Galilæa*, nam ſic aiunt, *Per ſedecim milliaria undiquaque à Zippore eſt terra fluens lacte & melle*; de qua re & regione dicturi ſumus alibi.

Biccurim cap.1. hal. 15. *R. Joſe Galilæus dicit, Non afferunt primitias è regione quæ trans Jordanem, quia ea non eſt terra fluens lacte & melle.* Et oportuit primitias offerentem, dicere, *Deus dedit nobis hanc terram fluentem lacte & melle, Et jam attuli primitias terræ, quam tu O Domine dediſti mihi.* Deut. xxix. 9,10.

Quomodo autem fluxit melle, ea pars quæ fluxit?

Diſce à *Rambamo* in locum, ודבש רבש ודצה מאמרו של תמרים. *Cum dicit, & Melle*, inquit ille, *intelligit mel*

mel palmarum. Nam palmæ quæ ſunt in planitie & in convallibus, abundant melle admodum.

Erat & mel diſtillans a ficubus.

Dicit R. Jacob ben רוכחא' *Doſithei, profectus ſum tempore quodam a Lydda ad Ono ante diluculum, ad talos uſque in melle ficuum.* *Chetubb. fol. 111. 2.*

Hoc eſt Μέλι ἄγριον de quo ut victu Baptiſtæ Evangeliſtæ: & quam commoda huic rei regio *Hierichuntina foret, quæ regio Palmarum audiit, cuivis oculo eſt conſpicuum.* Diodorus Siculus de gente, quadam Arabum hæc ait. φύεται αὐτοῖς τὸ πέπερι ἀπὸ τῶν δένδρων καὶ μέλι πολὺ τὸ καλούμενον ἄγριον ᾧ χρῶνται ποτῷ μετὰ ὕδατος. cuivis oculo eſt conſpicuum. An & æquè commoda venationi locuſtarum, non dicimus; certe in hac re etiam regioni nulli ceſsit, ſi vel ſterilitas vel fertilitas iſtis gignendis conveniret, nam erat *Hiericho* & regiuncula adjacens ut hortus amœnitatis, in medio deſerti. Commodiſsima certe fuit grandi iſti operi a Baptiſta præſtando, baptizationi in *Jordane.* *Diod. Sic. lib. 19.*

§. VI. Περίχωρος τοῦ Ἰορδάνου. *Matth. 3. 5.*

Hîc non inutile eſt illud *Borchardi.* *Scias quod ab ortu Jordanis ſub Libano, uſque ad ſolitudinem Pharan, fere per centum milliaria, ipſe Jordanes in utroque littore, campos habet latos & amœnos, qui retro circumdantur altiſſimis montibus.* Cujus rei veritatem ſi oculi ejus non experti fuiſſent, diſcere potuiſſet à *Joſepho,* qui hæc ait *Borchard. cap. 7. 26.*

Imminet Hierichunti montanum, protenſum, aquilonem versùs, uſque ad terram Scythopolitarum, & versùs auſtrum, ad regionem Sodomiticam atque ultimos fines Aſphaltitis: Salebroſum autem eſt & non habitabile propter ſterilitatem. Ex adverſo procurrit montanum juxta Jordanem, incipiens à Juliade & regione aquilonari, & protenſum versùs Auſtrum uſque ad Gomorrha, in qua terminat Petram Arabiæ. *Joſ. de bell. lib. 4. c. 27.*

Medium inter duo hæc montana vocatur Μέγα πεδίον *Magna planities; ab oppido Ginnabri, extensa usque ad Asphaltiten. Longitudine* Mcc. *stad. latitudine* Cxx. Καὶ μέσον ὑπὸ τοῦ Ἰορδάνου τέμνεται: *Atque in medio interscinditur per Jordanem.* Planities Jordanis ante eversionem Sodomæ, *&c. Gen.*xix. est περίχωρος in LXX.

Docent ista quæ sit περίχωρος Ἰορδάνου: & adjecta vox πᾶσα ab Evangelista, suadere potest & ulteriorem etiam ripam comprehendi posse, præsertim vero si perpendatur quam nihil fere distantiæ fluvius interposuerit: Adeo modicum spatium excepit, ut referunt Gomaristæ, *Incendium in hac ripa accensum ad alteram transvolasse*: Et supponunt aquam ab hac ripa, ad illam posse spargi; in cautione ista; *Ne accipiat quisquam aquas purificationis & cineres purificationis, & transvehat trans Jordanem. Nec stet in hac ripa, & spargat in aliam.*

Hieros. Bava Koma fol.5.3. Bab. Jevamoth. fol. 116.2.

Utcunque: Non ea latitudine fuit fluvius, quin quod duo ex adversis ripis stantes, potuerint se invicem intueri, aliquid ab hac ad illam trajicere, imò & confabulari: & tum cogita annon & ulterioris ripæ incolæ etiam ad Baptistam confluxerint, tam prope eum existentes & quasi intra conspectum.

Discutiunt magistri, an *Jordanes* sit æstimandus *ut limes* terræ Israeliticæ, an *ut ipsa terra*; & occasio istius disputationis, oritur ex quæstione alia, nempe ista; Grex hominis unius, separatur & dividitur in duas partes, & pascuntur istæ duæ partes in locis distantibus: quæritur an decimatio habenda sit ut de grege uno, an duobus? Hinc dilabitur discussio ad *Jordanem*: Una pars gregis est cis *Jordanem*, altera trans: Si *Jordanes* sit æstimandus pro limite terræ, tum una pars est intra terram, altera extra. Si vero ipse, pro ipsa etiam terra, sit æstimandus, tum res se habet aliter. Inter alia in hac disputatione

Dicit

Dicit Rabbah Bar bar channah, dicit R. Jochanan אין ירדן אלא מנירת ירחו ולמטה *Non est Jordanes, nisi intus ab Hierichunte & infra.* Urinatore longè me peritiori opus est, ut arcanum hoc petat è fundo. *Jordanes non est Jordanes supra Jerichuntem,* paradoxum est quod ipsos glossatores torquet, me ergo multò magis. Unus secundùm meram literam rem intelligit, nam *qui vovet* inquit, *Se non biblturum è Jordane, bibere potest supra Jerichunta.* Alius de *Jordane* ut limitante, imò ut nominato limite infra *Jerichunta* solùm *Josu.* xviii.20. Rei non immoramur: At si limitatio talis *Jordanem* occuparet, ut non esset *Jordanes* super *Jerichunta,* eâdem limitatione intelligenda etiam est ἡ περίχωρος Ἰορδάνου, ut non sit nisi infra. Vide LXX in *Gen.* xiii.10,12. *Becoroth. fol.* 55.1.

Magistri hanc rem ventilantes, ex uno scrupulo alterum etiam cient, nam hæc inquiunt, *Jordanes effluit è spelunca Paneadis, pergit per mare Sibbichæum, per mare Tiberiadis, per mare Sodomæ* והולך ונופל לים הגדול *Et pergit & labitur in mare magnum :* אין ירדן אלא מבירת ירחו ולמטה *at non est Jordanes nisi intus à Jerichunte & infra.* Demonstret aliquis mihi ubi fluat *Jordanes* è mari Sodomitico in mare Mediterraneum. Fluvius *Shihor, nigrorem* nomine suo ferens, pro eo censeri posset, si quis alius, at nec de eo hoc liquet.

Dum turbas vides ad *Johannem* congregatas, & lætanter in *Jordane* baptizatas, absque metu, absque periculo, heu quantum *Jordanes* mutatus ab illo, in historia ista *Saligniaci*!

Jordanes, inquit ille, *quo loco Christus baptizatus fuit, ruinoso ædificio est insignis. Hìc ergo flumen sanctum omnes peregrini ingressi, & corpora lavimus & animas: illa à sordibus, has à peccatis, res summi gaudii atque salutis, nisi tristis casus gaudia nostra turbâsset: Nam medicus quidam* *Salign. tom.* 9. *cap.* 6.

dam

dam Gallus, nostræ societatis, vir probus, & cùm flumen paulo longiùs ingrederetur, captus Crocodilo, [Draconem dicas an bestiam, incertum] absorptus fuit, non sine communi fratrum nostrorum tristitia.

Eremus etiam, ubi tentatio Salvatoris Quadragesimalis, ab eadem *Jordanis* ripa erat, quà Baptizatio *Johannis*, attestante Sancto *Luca*, quod *Jesus* jam baptizatus ὑπέστρεψεν ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου *reversus est à Jordane*, ab eodem scilicet tractu quo illuc perrexerat.

CAP. III. Γαζοφυλάκιον. Marc. xii. 41.

I Corbonæ variæ. II שופרות *Cistulæ Corbanicæ. III Corbona* לשכה. *IV Ubinam* Γαζοφυλάκιον. *V* גר יון *in templo. VI Hierosolyma, Herodoto est Cadytis. VII Plateæ Hierosolymitanæ. VIII Platea ducens à Templo versùs Oliveũ.*

ILlud quod dicunt Talmudici de rebus aliis nonnullis שתים שהן ארבע quod *Duæ fuerunt, quæ quidem evaserunt quatuor*, locum etiam habere potest quoad *Corbonas* vel thesauros sacros. Duæ fuerunt quoad finẽ, at quatuor quidem quoad expeditionem in istum finem.

Shevuoth c. 1. hal. 1. Zevachin. fol. 54. 2.

1 Erat *Corbona* לברק הבית, *ad restaurationem* & refectionem ipsius ædificii Templi, & *Corbona* לעבודת המקדש ad parandum ea quæ necessaria erant ad cultum divinum, in templo. Utraque etiam duplex.

Shekalim c. 5. hal. 6.

Duplicitatem prioris habes in hac traditione.

שתי לשכות היו במקדש. *Duo conclavia erant in Templo.* לשכת חשאים *Conclave silentum vel clandestinorum, ubi viri pii obtulerunt clanculum, unde enutrirentur filii piorum parentum etiam clanculum.* Id est Eleemosynas secretò contulerunt, in pium hunc usum, ut non innotescere quis contulerit. Sunt qui hos חשאים, arbitrantur eosdem fuisse

cum

cum *Essais*, de qua re hìc non disputabitur, nec hunc thesaurum charitativum inter *Corbonas*, de quibus agitur, numeramus, quippe quod nihil conferret ad res Templi. Sed pergit traditio.

:ולשכת הכלים *Et erat conclave vasorum, ubi quicunque vas aliquod obtulit, illud projecit. Et post triginta dies thesaurarii conclave aperuerunt, & quodcunque vas in eo repertum est quod commodum foret ad restaurationem ædificii, repositum est in istum usum. Et quodcunque non commodum, vendebatur, & pretium ejus cessit* ללשכת ברק חבית *Conclavi pro reparatione ædificii.*

Advertis ut fuerit *Corbona vasorum* vel instrumentorum ferreorum, æneorum, argenteorum, &c. Et *Corbona Nummorum*: utraque in eundem finem, nempe in refectionem ædificii & structuræ templi & atriorum, si quo modo collaberentur, aut malè se haberent injuriâ temporis, tempestatum aut pluviarum.

Addit *Maimonides* פרכות של היכל *Vela templi etiam proveniunt è conclavi pro restauratione ædificii, at vela ostiorum ex Corbona* לשכה *De qua postea.* *Maimon. in Shekalim. cap. 4.*

§. II. שופרות *Cistulæ Corbanicæ.*

Duplex etiam erat *Corbona* unde suppetiit sumptus pro rebus, ad cultum divinum necessariis. Prima erat שופרות vel *cistulæ* quædam, de quibus sic magistri.

:יג שופרות היו במקדש *Tredecim arculæ erant in Templo, quibus inscriptum erat* תקלין חדתין *Sicli novi* [i. e. anni præsentis. תקלין עתיקין Sicli *veteres*. [vel anni præteriti] קינין *Turtures*, &c. *Shekalim c. 6. hal. 5. Joma. fol. 55. 2. Maim. ubi ante cap. 2.*

Fusius planiùsque *Maimonides*.

In Templo fuerunt tredecim arculæ formatæ instar tubarum: Id est, Angustiores superiùs, inferiùs dilatatæ.

Prima erat pro Siclis *anni præsentis.*

Secunda erat pro Siclis *anni præteriti.* Tertia

Tertia, ei cui incubuit oblationem adducere duorum turturum aut columbarum, unam pro Holocausto, alteram pro sacrificio pro peccato, pretium ejus projecit in hanc cistam.

Quarta, ei qui aliàs oblationem debebat ex avibus. Pretium ejus projecit in hanc cistam.

Quinta, ei qui nummum voluntariè obtulit ad coemenda ligna pro altari.

Sexta, ei qui nummum obtulit ad coemendum thus.

Septima, ei qui aurum obtulit pro propitiatorio.

Octava, pro quod supererat de sacrificio pro peccato. Cùm scilicet nummum dicaverit quis pro sacrificio pro peccato, coemeritque inde sacrificium, & supersit aliquid, illud projiciat in hanc cistam.

Nona, pro quod supererat de sacrificio pro transgressione.

Decima, pro quod supererat de columbis pro profluviosis & puerperis.

Undecima, pro quod supererat de oblationibus Naziræi.

Duodecima, pro quod supererat de sacrificio leprosi.

Decima tertia, ei qui nummos offert pro Holocausto è jumentis.

Atque unicuique cistæ inscriptum erat illud cui destinatus erat nummus qui in ea reconditus.

In unam harum arcularum minuta sua duo projecit vidua laudata à Salvatore: ubinam autem istæ fuerint sitæ quæremus illico.

§. III. *Corbona* לשכה.

ERat & conclave, in quo in tres cistas evacuabatur quidquid nummi colligebatur in his de quibus diximus, quod Talmudicis vocatur emphaticè & κατ' ἐξοχὴν לשכה vel τὸ *conclave.*

Ioma. fol. 64. 1. *Tres cistæ erant, unaquæque continens tres Sias in quibus evacuant Corbonam, & iis inscriptũ erat* א ב ג. *Et quare inquit*

quit R. Jose, *inscriptum erat Aleph, Beth, Gimel?* *Nempe ut dignosceretur quænam inter eas primùm repleretur, ut ea primùm evacuaretur.* R. Ishmael *dicit, inscriptio erat Græcè, Alpha, Beta, Gamma.* Shekalim. cap. 3.

Cistæ istæ de quibus hìc agitur, eæ erant, in quas evacuatum est è tribus majoribus, quæ semper immotæ steterunt in Conclavi: Cujus evacuationis modum accipe à verbis glossematis in locum allegatum.

Cistæ istæ in quibus repositus erat nummus, continebant seas viginti septem [unaquæque novem] *& cooperta erant linteo. Ingressus est ille qui evacuaturus erat cum cistulis tribus continentibus novem seas. Replevit primò cistulam istam cui inscribebatur* א, *è primâ inter tres cistas magnas, & deinde cooperuit eam linteo suo. Deinde discooperuit cistam secundam inter magnas, atque ex ea replevit cistulam secundam cui inscriptum erat* ב; *& rursus cooperuit eam. Deinde discooperuit cistam tertiam è magnis & cistulam replevit cui inscriptum erat* ג: *Sed alteram non iterum cooperuit*, &c.

De modo porro & tempore hujus evacuationis hæc magistri.

Ter in anno תורמין את הלשכה *curant de conclavi* [nam liceat mihi hoc loco ita reddere] id est ut *Gloss.* [E tredecim cistulis transtulerunt quicquid in illis fuerat collectum in tres magnas istas quæ in hoc conclavi, ac pariter eas evacuârunt in minores istas de quibus antea] בפרוס הפסח *A spatio semestri ante Pascha, ante Pentecosten, & ante Scenopegiam:* vel *in initio mensis Nisan, & mensis Tisri, & quindecim diebus ante Pentecosten.* Ibid.

Et hìc non possumus non verba glossatoris in locum Talmudicum de quo jam agitur exscribere, quippe quòd locum apud Evangelistas non parùm illustrant.

Publicârunt, inquit ille, *& notum fecerunt, quòd oporteret eos adducere oblationem Domini* [Hemisiclum] *Illos qui*

propiùs erant [Hierosolymam] *ad Pascha, & illos qui remotiùs ad Pentecosten, & qui remotissimi, ad Scenopegiam.* הלין דקריבי בפרוס פסח והלין דרחיק בפרוס עצרת והלין דרחיקין מנהון בפרוס החג

Hæc facem præbent historiæ apud Sanctum *Matthæum*, cap. xvii. de collectoribus *Didrachmæ* vel Hemisicli, eam exigentibus à Christo *Capernaumi* cùm jam longè præterierat festum Paschatis: sed pergimus.

Is qui in Conclave ingressus est, ut cistas evacuaret, non ingressus est cum veste complicata, nec cum calceis, nec cum sandaliis, nec cum Phylacteriis, nec cum amuletis, &c. Ratióque erat, ut abesset & amoveretur opportunitas, ac suspicio suppilandi, atque aliquid nummorum sub his abscondendi.

Cessit nummus indè petitus, ad coemendum sacrificium juge, & libamina, salem, lignum, thus, panes propositionis, vestes sacerdotum, & verbo uno, quicquid necesse erat ad cultum & ministerium Templi.

Imò *Rabh Asai dicit* גוזרי גזירות בירושלם *Judices de* Chetub. fol. 105. 1.
rebus raptis qui erant Hierosolymæ, stipendium suum Nonaginta & novem manas acceperunt מתרומת הלשכה *ex reditu Conclavis.*

§ IV. *Ubinam* Γαζοφυλάκιον.

RES perquisivimus, loca jam investigemus.

I. Arculas istas tredecim quæ שופרות vel *Tubæ* dictæ sunt in *atrio mulierum* statuimus absq; omni hæsitatione: ídq; fide *Josephi*. Αἱ δὲ στοαὶ, inquit ille, de atrio isto loquens, μεταξὺ τῶν πυλῶν, ἀπὸ τοῦ τείχους ἔνδον ἐστραμμέναι πρὸ τῶν γαζοφυλακίων, σφόδρα μὲν καλοῖς καὶ μεγάλοις ἀνείχοντο κίοσιν. *Porticus procurrentes inter portas, à muro interiùs protensæ ante Gazophylacia, pulchris & grandibus sustentabantur columnis.* His addamus verba Evangelistæ, *Johan.* viii. 20. Ταῦτα τὰ ῥήματα ἐλάλησεν

De bello lib. 5. cap. 14.

ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ Γαζοφυλακίῳ si dictum foret κατέναντι τοῦ Γαζοφυλακίου tantùm, quod ait *Marcus*; de Conclavium aliquo, de quibus diximus, potuisset intelligi: quem sensum sequi videtur interpres Arabs, qui reddit, quod *sederet Jesus* ענד באב *ad ostium* Gazophylacii: At cùm dicatur, quòd verba ista locutus est Ἐν τῷ Γαζοφυλακίῳ, omnimodò Conclavia ista excluduntur, in quæ Christum ingredi permissum fuisse, ridiculum foret opinari.

At nota Γαζοφυλακίων apud *Josephum* numero plurali, eúmque de atrio mulierum loqui, & minimè dubitaveris eum sub voce Γαζοφυλακίων, respexisse has arculas: Atque æquè non dubitaveris *Marcum* eódem respexisse, cùm observaveris de fœmina apud eum esse sermonem, ut & eam, aliósque nummum injecisse εἰς τὸ Γαζοφυλάκιον, quod, ut ex his patet quæ ex Talmudicis protulimus, in alias *Corbonas* nec solitum, nec permissum.

Vocatur quidem hoc atrium vulgò apud scriptores Judaicos עזרת נשים *Atrium mulierum*, non quòd mulieres solæ illud ingrederentur, sed quòd mulieribus non liceret ulteriùs progredi: eodem sensu quo atrium exterius vocatur *Atrium Gentium*, non quòd ethnici soli illud intrarent, sed quòd iis non liceret porrò pergere: Dictum erat & istud vulgatissimè הר הבית *Mons Templi*: Ità & hoc de quo agimus, Γαζοφυλάκιον,

Cùm itaque dicatur à S. *Marco* quòd *Jesus sedit* κατέναντι τοῦ Γαζοφυλακίου, hùc redit, quòd sedit sub porticu ante quam positæ erant istæ arculæ. Et cùm dicit *Johannes*, *Hæc locutus est Jesus* Ἐν τῷ Γαζοφυλακίῳ idem est ac si dixisset, Hæc locutus est *in atrio mulierum*: Imò in isto loco ubi erant istæ arculæ, ut distingueretur locus iste ab aliis quæ erant in illo atrio: Nam in unoquoque istius atrii angulo erat & atriolum, unumquodque nomine proprio nuncupatum, ut patet locis ad marginem adscriptis.

Middoth. cap. 7. halac. 5. Joma. fol. 16. 1.

II. Situm reliquarum *Corbonarum* de quibus mentionem fecimus investigare, non illud est quod jam agitur: nam quod propositum est ut pensum nostrum, expedivimus: At hoc lectoris gratiâ, non monere non possumus; A latere atrii Israelis Aquilonari fuisse portam quæ vocabatur *Porta Corban*, imò collatis verbis magistrorum, videntur fuisse duæ portæ eodem nomine, quarum unam si assignes לשכה *Corbonæ* isti, in quam evacuabatur nummus ex tredecim arculis, & alteram לשכת ברק הבית *Corbonæ* isti quæ erat in refectionem aut restaurationem ipsius ædificii, forsan non aberraveris. Certè probabiliorem aliquem locum apud scriptores istos non inveneris.

Middoth ubi suprà halac. 6.

§. V. גר יון *In templo.*

IN Codice Talmudico *Zavim* hæc occurrunt, obscura satis: ראה אחד מרובה כשלש שהיא כמין גר יון לשילוה: *Videt unam multiplicatam* [vel continuatam] *instar trium, quæ sunt sicut à Gad Javan ad Siloam.*

Zavim cap. 1. halac. 5.

Res de qua agitur, est de detectione fluxionis alicujus profluviosæ. Exempli gratiâ. Detegit quis in se talem distillationem profluviosam, jam unam, mox aliam, illico tertiam; disputatur quanta aut quantilla temporis intercapedo sit assignanda, ut habeatur pro profluviositate una aut duplicata, & consequenter ad quantam aut quantillam oblationem teneatur pro ejus purificatione. Eò spectat traditio quam adduximus: nempe si una vice talem fluxionem videat, quæ adeò continuatur, ut trium detectionum spatium excipiat, tantum scilicet quanto quis ambulare potest *à Gad Javan ad Siloamum* הן זב גמור *Ecce homo talis est completè profluviosus.*

Docent nos Glossatores & Aruch quòd fuerit גר יון *Gad Javan.* Audi ipsos גר יון *Est Phrasiologia deducta à verbis istis* הערכים לגר שלחן [*Esai* lxv. 11. ubi LXX Ἑτοιμάζοντες

μάζοντες τῷ δαιμονίῳ τράπεζαν. Vulg. *Qui ponitis fortunæ mensam.* Interlin. *Jovi mensam*] *Et est locus ubi reges Græci erexerunt Idolum: Sicut dicitur in codice Avodah Zarah, In Angulo ortum æstivum spectante Asmonæi abdiderunt lapides altaris, quod profanaverant Græci, Idolis suis.*

An Interpretes autem hi nostri *Gad Javan* supponunt esse conclave istud ubi latuerunt isti lapides, ab *Asmonæis* illic repositi cùm altare restaurent, de quo loco vide si lubet locum ad Marginem, aut locum ipsum ubi stetit Idolum quære. *Middoth c. 1. hal. 6.* At quantum inde spatii, quaque via inde processum ad *Siloamum*, O utinam definissent. Hoc tantum de re ista dicunt, כדי ב טבילות וכשני ספוגין quod *erat tantum spatii, quantum quis ambularet, dum quispiam se bis in balneo lavaret, & bis se abstergeret.*

In templo jam existentes non possumus non nomen ejus observare apud magistros usitatum בירה hoc est, ut Aruch, *Palatium.*

Si casus nocturnus [vel gonorrhæa] *cuiquam Levitarum obtingeret, egressus* הולך לו במסבה ההולכת תחת הבירה *descendebat in Crypto: porticum quæ sub sanctuario deducebatur, ad balneum*, &c. *Ibid. hal. 8.* Hæc referuntur de templo secundo. Ast alibi, cum disputatur, an homines sub templo primo, an secundo meliores essent, determinat *Rabbah, Hoc docere potest* בירה שחזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים *Joma. fo. 9.* *Birah, quæ adfuit prioribus, ast non adfuit posterioribus*: Si per בירה intelligendum est ipsum templum, affuit illud & prioribus & posterioribus: Si aliqua pars templi, particularis, affuit ea etiam ut liquet ex allegatis, posterioribus. At videtur ex filo dissertationis, loco citato, quod per בירה, *Rabbah* non intelligit ipsum templum, sed gloriam templi, & dotes istas divinas, *Ignem cælestem, Arcam, Urim*, &c. quæ primo adfuerunt, absuerunt autem à secundo. Nam illico dilabuntur in sermonem de cessatione

one Prophetiæ sub templo secundo, & succedente, ejus vice *Bath Kol*. Vox בירה est in ore *Davidis*. 1 *Paral.* *xxix*. 19. לבנות הבירה אשר הכינותי

§. VI. *Hierosolyma Herodoto est Cadytis.*

SAlutemus & *Hierosolymam*, idque nomine suo gloriosissimo *Urbis Sanctæ*. Eodem eam indigitat *Herodotus*, si non plurimùm fallamur, sub nomine *Cadytis*.

Herodot. in Thalia. c. 5. Ἀπὸ Φοινίκης, inquit ille, μέχρι οὔρων τῆς Καδύτιος πόλιος, ἥ ἐστι Συρίων τῶν Παλαιστινῶν καλεομένων.

A Phœnice usque ad montes Cadytis, quæ est urbs eorum Syrorum qui Palæstini vocantur.

Hierosolymam sub hoc nomine ab eo indigitari hæc suadent.

I. Vocabatur ea vulgò קדושה *Sancta*. Moneta Iudaica ubicunque dispersa, hunc titulum urbis enuntiavit. Iam verò cùm Syrorum Dialecto usitatissimum foret ש in ת commutare, quam facilè erat apud eos, atque apud exteras gentes eos imitantes, *Cadysha*, in *Cadyta* & *Cadytis* transire, ut חרשה *Nova* in חרתא.

II. Comparat ille *Cadytin* magnæ urbi *Sardis*. Nam Ἀπὸ δὲ Καδύτιος, [pergit ille] ἐούσης πόλιος, (ὡς ἐμοὶ δοκέει) Σαρδίων οὐ πολλῷ ἐλάσσονος, *Ab urbe Cadyti, non multò quam Sardis minori ut ego arbitror*. Iam verò nulla omnino urbs intra *Palæstinam* digna erat quæ cum *Sardis* conferretur, nobilissima olim Metropoli, præter *Hierosolymam*.

Id. in Euterpe. c. 159 III. Hæc ille etiam de *Necho* rege Ægypti, Καὶ Σύροισι πεζῇ ὁ Νεκὼς συμβαλὼν ἐν Μαγδόλῳ ἐνίκησε. Μετὰ δὲ τὴν μάχην Κάδυτιν πόλιν τῆς Συρίας ἐοῦσαν μεγάλην εἷλε· *Necus autem terrestri acie congressus cum Syris in Magdalo, victoriâ potitus est: Et postea Cadytin magnam Syriæ urbem cepit.*

Quæ si conferantur cum historia sacra de *Pharaone Necho Josiam* prælio debellante in valle *Megiddo*, & de throno

no Iudaico disponente 2 Reg. *xxiii.* 33, 34. rem statuunt extra omnem controversiam.

Pergit *Herodotus.* Ἀπὸ Ἰαδύτιος [Καδύτιος] τὰ ἐμπόρια τὰ ἐπὶ θαλάσσης μέχρι Ἰηνύσου πόλιος ἐστὶ τῆς Ἀραβίας. Ἀπὸ δὲ Ἰηνύσου αὖτις Συρίων μέχρι Σερβωνίδος λίμνης. *A Cadyti emporia maritima usque ad Jenysum urbem, sunt Arabiæ ; A Jenyso porro ad Serbonidem lacum, sunt Syrorum,* Obscura satis, præsertim verò quænam fuerit urbs *Jenysus*: Memorant quidem Talmudici עי׳נוש inter oppida quæ dicunt esse בתחום Ἐν ὁρίῳ, sed non convenit situs: At rem non exagitabimus hoc loco. *Hieros. Demai. fol. 22. 4.*

§. VII. *Plateæ Hierosolymitanæ.*

Plateæ Hierosolymitanæ verrebantur indies, שוקי ירושלם עשויין להתכבר בכל יום :

INde *Nummi qui reperti sunt in Hierosolyma coram mercantibus pecora, semper sunt decimæ. In monte templi reperti, sunt* חולין *profani* vel communes. *In Hierosolyma cæteris diebus anni sunt communes, at tempore festorum, omnes sunt decimæ. At dicit R. Shemaia, Quanam hoc ratione? Cum plateæ Hierosolymitanæ verrantur quotidie.* *Pesachin. fol. 7. 1. & Mezia. fol. 26. 1.*

Gloss. *Semper sunt decimæ: Et tempore festorum, & tempore non festorum. At in monte templi nummi reperti, erant communes, etiam tempore festorum. Nam supponitur eos ab iis excidisse* [vel perditos fuisse] *in monte Templi, atque inde sunt communes. At quare in Hierosolyma tempore festorum erant decimæ? Et quare non dicitur, quod ab iis illic exciderant ante festum, sicut dicimus de monte Templi? Quia plateæ Hierosolymitanæ verrebantur indies, & si illic perditi fuissent nummi ante festum, ii qui plateas verrebant, invenissent antea. At monti, templi non opus fuit*

ut

ut verreretur quotidie, nam lutum & pulvis illic non hæsit, quia mons erat declivis: atque insuper non licuit cuiquam illuc ingredi cum calceis suis, aut pulvere in pedibus suis.

Omittere non possum quæ dicit præterea.

Plurimum carnis quæ comedebatur Hierosolymis [tempore festorum] *erat è Decimis* [secundis] *Nam vix morabatur quispiam illic donec omnes decimas suas comedisset, at nummos decimarum dedit vel pauperibus, vel amicis suis in urbe. Et plerúmque nummis decimarum coemerunt sibi sacrificia eucharistica.*

§. VIII. *Platea ducens à Templo versùs Olivetum,*

Pesachin. fol. 26. 1.

R*Abban Jochanan ben Zaccai* היה יושב בצלו של היכל *Sedit sub umbra Templi & docuit populum per totum diem.*

Gloss. *Cum Templum fuerit altitudinis centum cubitorum, umbram projecit in longinquum valde, in plateam istam quæ erat coram* הר הבית *Monte Domûs: Atque ideo quod platea ista spaciosa foret, & magnam hominum multitudinem posset continere, Jochanan illic docuit ob calorem, Nam nulla Synagoga potuit continere auditores.*

Platea ista quæ erat *coram monte templi*, secundùm usitatam loquendi formam, ista erat per quam pergebatur ad Templum, ad portam Orientalem, de qua platea & populo illic ab *Hezekiah* congregato, prout *Jochanan* auditores suos illic congregavit, mentio habetur in II *Paralip.* xxix. 4. Exiit hæc platea in vallem Kidronis per *portam Aquarum.* Et hâc exiit sacerdos vaccam rufam combusturus in *Oliveto:* Et hâc introiit magnus Pontifex noster cum Palmis & *Hosanna.* Vocatur hæc *Platea Templi.* Ezr. x. 9.

CAP.

CAP. IV.

Ἡ κώμη ἡ κατέναντι. Marc. xi. 1.

I. *Iter Sabbaticum.* II. *Tabernæ in monte Oliveto.* III. מרחץ בית היני IV. *Migdal Eder prope Hierosolymam.* V. *LXX Interpretes notati.* VI. *Pompa offerentium primitias.*

OTε ἐγγίζουσιν εἰς Ἱερουσαλὴμ, εἰς Βηθφαγὴ καὶ Βηθανίαν. Sic etiam *Lucas*; cùm per ordinem historiæ dicendum potiùs arbitreris Ἐις Βηθανίαν καὶ Βηθφαγή. Nam in itineratione sua accessit Christus ad *Bethaniam* atque ibi pernoctavit, *Johan.* xii. & ab oppido isto perrexerat, jam per spatium ferè milliaris, antequam pertingeret ad *Bethphagen*: Et tamen ab iis dicitur isto ordine, *Ad Bethphagen & Bethaniam*, ut demonstraretur historiam intelligendam esse, de loco ubi se mutuò contingunt *Bethania* & *Bethphage: Matthæus* ergò *Bethphagen* nominat solam.

Demonstravimus alibi fusiùs ex Talmudicis hæc duo, non parùm in hujus rei elucidationem facientia.

I. Tractum vel partem unam montis *Oliveti* dictam fuisse *Bethaniam*, non ab oppido istius nominis, ubi habitavit *Lazarus*, sed oppidum à tractu isto ita dictum fuisse, tractúmq; à *dactylis* aut *palmis* illic nascentibus בית היני.

II. Nullum fuisse omnino oppidum nomine *Bethphage*, sed tractum alium *Oliveti* ita dictum fuisse, ob *grossos* illic nascentes בית פגי, vicúmq; aut plateam extimam *Hierosolymorum* proximè ei adjacentem, eodem nomine fuisse nuncupatam.

Observavimus etiam locum istum in monte *Oliveti*, ubi se mutuò contingerent hi duo tractus *Bethania* & *Bethphage*, distitisse ab urbe, *itinere Sabbatico*, aut circiter: quod

F ut

ut ad rem præsentem, quam tractamus, illustrandam applicetur, pauca dicantur de tali itinere.

Quousque extensi fuerint limites Sabbatici itineris, neminem latet. Et hoc etiam non lateat, emensuratum fuisse istud spatium undiquaque extra urbes, ut certi statuerentur termini, nec erraretur, & signo aliquo evidenti, notatum terminum, nè dubii hæsitarent, in re in qua situm erat apud eos tantum religionis.

Hæ regulæ magistrorum, de emensuratione bis mille cubitorum, ab unoquoque urbis latere.

Maimon. in Shabb. cap. 28. *Civitatem quæ longa est vel quadrata, cùm ei sint quatuor anguli justi, sinunt esse ut est, & mensurant ei bis mille cubitos ab unoquoque latere.*

Si sit rotunda, formant ei quadraturam, & mensurant à lateribus istius quadraturæ.

Si sit triangularis, formant ei quadraturam, & metiuntur, à lateribus quadraturæ, &c.

Et postea. *Non mensurant nisi funiculo quinquaginta cubitorum, eóque de lino.*

Et de signis limitum innuitur per Canonem istum,

Bezah. fol. 36. 2. *Non equitant super bestiam* [Sabbato & die festo.] *Nè scilicet exeant ultra limites.* Ubi gloss. *Quia non pedibus ambulat* אין רואה את סימני תחומין *Non videt signa limitum.*

Dicitur à S. *Marco* quòd Discipuli duo à Christo missi Εὗρον τὸν πῶλον δεδεμένον ἐπὶ τοῦ ἀμφόδου. Liceat conjectari, fuisse eò loci, ubi statum erat signum itineris Sabbatici ab urbe, ubi se mutuò contingerent via Sabbatica ab urbe, & via communis indè in rus.

§. II. *Tabernæ in monte Oliveti.*

Hieros. Berach. fol. 16. 1. TAbernæ *filiorum Chanan* חניות בני חנן *vastatæ fuerunt, triennio ante excidium Templi.*

Et

Et quare vastatæ sunt Tabernæ [חניות של בית היני] *Bab Mezia. fol.88.1.*
Τῆς *Beth Heno triennio ante excidium Hierosolymæ? Quia facta sua stabilierunt super verba legis*, &c.

Gloss: *Illud quod prohibitum fuit per verba sapientum, illi permissum invenerunt per verba legis.*

Eadem est historia utrobique: Priori loco nominantur Tabernarii; posteriori, Tabernarum locus. Tabernarii erant בני חנן Filii *Chanan*, vel *Jochanan* [nam Hierosolymitanæ linguæ, *Chanan* & *Jochanan* sunt idem.] Locus erat בית היני *Beth Heno,* quàm ego non vereor asserere eandem esse cum *Bethania.* Ratio audaciæ, duplex est. 1. Quia Talmudici *Bethaniam* vocant בית היני *Beth Hene*, ad quam quàm prope accedit *Beth Heno?* 2. Quia aperta apud eos est mentio *Tabernarum in monte Oliveto.*

Duæ cedri, inquiunt, *erant in monte Oliveto: sub una earũ erant quatuor tabernæ, ubi vendebantur omnia ad purificationes necessaria. Ex altera earũ produxerunt quadraginta seas columbarum unoquoque mense, unde suppetebat fœminis purificandis.* Quatuor tabernæ sub una, & quot sub altera, unde tot columbæ? Aut aliam aliquam ergo villam ostendo inter oppidum *Bethaniam* & primam fimbriam τῆς Βηθφαγῆς, aut permitte credere hanc eam fuisse ad quam missi sunt duo Discipuli, & quæ, tunc cùm mitterentur erat κώμη ἡ κατέναντι ὑμῶν: aut villam scilicet ex variis istis tabernis solis constantem, aut villam cujus pars erant istæ tabernæ. *Hierosol. Taanith fol. 69.2.*

§. III. מרחץ בית היני *Lavatorium Bethaniense.*

IGnosce vocabulo ex necessitate ficto, ne si *Balneum* vel *Lavacrum* dixissem, sensum rei, ea nimium coarctarent: Erat locus iste de quo agimus, stagnum aliquod, aut collectio aquarum, ubi lavari est solitum, & convenit optimè cum iis quæ ante dicta sunt de purificationibus. Hic se lavare pote-

poterant immundi aut immundæ, atque illic coemptis in tabernis propinquis, quæ ad purificationem erant necessaria, ad *Hierosolymas* se conferre, & purificari in Templo.

Bal Cho-lin. fol.53. 1.

De hoc loco lotionis, qualiscúnque fuerit, loquuntur *Gemaristæ* in historiola ista; דרס שועל רחל במרחץ בית היני *Dilaceravit vulpes ovem ad Lavatorium* τῆς *Beth Hene, & adducta est causa coram sapientibus, & illi dixerunt* אין דריסה *Non est dilaceratio. Beth Hene* non dubitamus esse *Bethaniam*: Et causa hæc, est inde adducta coram sapientibus *Hierosolymæ*, ut ii edocerent an de cadavere istius ovis liceret vesci, cùm prohibita foret comestio bestiæ dilaceratæ. Distinctionem eorum inter טריפה & דריסה vide si lubet loco citato, ubi fusè eam discutiunt.

Loquuntur peregrinantes, de cisterna prope *Bethaniam oppidum*, *juxta quam ostenditur in campo locus ubi Domino Bethaniam venienti occurrit Martha*: verba sunt *Borchardi* monachi. An res ipsa, cum hac de qua loquimur conveniat in incerto est relinquendum.

§. IV. *Migdal Eder.* מגדל עדר

OCcasione horum locorum à Talmudicis nobis patefactorum, non possum non alium ex iisdem etiam observare, ab alio urbis latere, non longiùs ab urbe distantem, quàm iste de quo egimus, si modò distabat tam longè. Est ille *Migdal Eder*, vel *Turris gregis*, alia ab ista, de qua mentio, *Gen.* xxv. 21.

Hierosʃ. Kid. fol. 63. 1.

Hierosolymitani de hac nostra sic בהמה שנמצא מירושלם ועד מגדל עדר לכל רוח: *Jumenta quæ reperiuntur ab Hierosolymis usque ad Migdal Eder, ab unoquoque latere, &c.*

Bab. Kid. fol. 55. 1.

Babylonici, plenius, *Jumenta quæ reperiuntur ab Hierosolymis usque ad Migdal Eder, atq; eodem spatio ab unoquoque latere,*

latere, mascula, sunt holocausta, fœminea, sunt sacrificia pacifica.

Agitur eò loci & disputatur à magistris, an liceat fœminam desponsare, oppignoratâ in rei fidem re sacratâ. Et de jumentis repertis inter *Hierosolymam*, & *Migdal Eder*, atque eodem spatio undiquaque circa *Hierosolymam*, concludunt, reputanda ea pro sacratis. *Quippe quod* [ut glos.] *supponi potuit, ea ex Hirosolymis fuisse evagata, plurima enim jumenta inde exeuntia erant sacrificanda.*

Non dissimilem traditionem habent ut diximus ante de nummis repertis intra *Hierosolymam*. *Nummi qui reperti sunt in Hierosolyma coram mercantibus pecora, semper sunt decimæ. &c.* *Bava Mezia fol. 26.1.*

At ad rem nostram. E verbis allegatis elicimus, fuisse turrim vel locum nomine *Migdal Eder*, modico admodum spatio à *Jerosolyma*, eúmque situm à latere urbis meridionali. Modico, inquam, spatio ab *Hierosolyma*: nam gravamen fuisset incolis urbem circùm habitantibus non ferendum, si errabundi quâvis occasione boves eorum, aut pecora, atque in vagatione sua deprehensa, illico transirent in sacrata, nec amplius essent de proprio jure possessoris. At videtur hæc turris adeo vicina urbi sita, ut nullum intra illud spatium foret oppidum, undiquaque; Dicimus etiam turrim istam fuisse ab ora urbis meridionali: Idque fide dicam? an errore LXX Interpretum?

§. V. LXX. *Interpretes notati.*

Ænigma hîc tibi solvam lector apud LXX. in *Gen.* xxxv.

APud *Mosen* sic se habet historia *Jacobi* isto in loco. Profecti sunt à *Bethele*, cùmque jam foret spatium exiguum ad *Ephratham* peperit *Rachel*, &c. Et postea, *& profectus est Israel, & tetendit tabernaculum suum trans turrim Eder.*

Ordinem

Ordinem hiſtoriæ invertunt LXX: & caſtrametationem Jacobi *trans Migdal Eder* ſtatuunt ante acceſſionem ejus ad locum ubi mortua eſt *Rachel*. Ità enim illi. Ἀπάρας δὲ Ἰακὼβ ἐκ Βαιθὴλ, ἔπηξε τὴν σκηνὴν αὐτοῦ ἐπέκεινα τοῦ πύργου Γαδέρ. Ἐγένετο δὲ ἡνίκα ἤγγισεν εἰς Χαβραθὰ τοῦ ἐλθεῖν εἰς τὴν Ἐφραθᾶ, ἔτεκε Ῥαχήλ, &c.

Subolet mihi, ni fallat conjectura, ordinem hiſtoriæ eos invertiſſe, intentis oculis in iſtam *Migdal Eder* quæ viciniſſima *Hieroſolymis*. Nam proficiſcenti *Jacobo* à *Bethele*, ad locum ſepulturæ *Rachelis*, prætereunda primùm erat arx iſta, priuſquam ad locum illum perveniretur, cúmque *Jacobus* in itinere ſuo tenderet ad Auſtrum, ab ea urbis ora fuiſſe turrim iſtam eſt veriſimillimum.

Erat quidem *Migdal Eder* prope *Bethlehemum*, erat & hæc prope Hieroſolymam, & erant forſan plures ejus denominationis in terra *Iſraelitica*. Nam ut vox ipſa, *Turrim Gregis*, denotat, ſic videntur turres iſtæ exſtructæ fuiſſe, in cuſtodias gregum, ut ſcilicet illic in promptu eſſent paſtores, etiam nocte, atque in promptu paſtoribus eſſent tela, queîs greges tutarentur non à feris ſolùm ſed à latronibus. Et in hunc ſenſum ſumendam eſſe arbitramur Phraſiologiam iſtam מגדל נוצרים *Turris cuſtodientium* in locutione iſta ממגדל נוצרים עד עיר מבצר *A turre cuſtodientium ad civitatem munitam*. II *Reg*. xvii. 9. & xviii. 8.

Hinc Targumiſta *Jonathan*, ut *Migdal Eder Bethlehemiticam* ab aliis omnibus diſtinguat, verba *Moſis* ſic παραφράζει. *Et profectus eſt Iſrael, & tabernaculum ſuum tetendit trans Migdal Eder, locum unde revelandus eſt Meſſias in fine dierum*. Quæ optimè conveniunt cum hiſtoria *Luc*. ii. 8. De eadem an loquatur *Michæas* cap. iv. 8. quære.

§. VI. *Pompa offerentium primitias.*

EGimus de locis propinquiſſimis urbi, excitatâ nobis earum mentione à triumpho Chriſti aſino inſidentis & accla-

acclamantis populi: excitant & hæc memoriam pompæ illius, quæ primitiarum adductionem comitata est, à locis etiam urbi vicinis: Eam habe verbis magistrorum loco ad marginem.

Qualinam modo adduxerunt primitias suas? Omnes urbes שבמעמד *quæ erant unius stationis* [i. e. ex quibus prodiit una ἐφημερία Sacerdotum] *collectæ sunt in urbem stationariam, & pernoctârunt in plateis: Manè is qui primus inter eos fuit, dixit, Exurgite, ascendamus ad Zionem, ad domum Domini Dei nostri.* Biccurim cap. 3.

Bos antecessit ante ipsos, cornibus deauratis, & coronâ in capite oleaginâ. [Gloss. Bos iste erat in sacrificium pacificum] *Cecinit & tibia ante eos usque dum appropinquarent Hierosolymæ: Cùm appropinquatum foret Hierosolymæ, coronârunt primitias suas* [i. e. speciosas quantum fieri potuit, conspectui exposuerunt.] *Et prodierunt in occursum iis Primates & summi officiarii, & thesaurarii Templi, ídq; in honorem accedentium:* וכל בעלי אומניות *Atque omnes opifices in Hierosolyma exurrexerunt iis* [in officinis suis] *atq; eos salutârunt hoc modo, O fratres nostri incolæ urbis N. grati advenistis.*

Tibia coram iis cecinit usq; dum perventum foret in montem Templi: Cùm perventum foret in montem Templi אפי׳ אגריפס המלך *Etiam ipse rex Agrippa, canistrum suscepit in humerum suum, & progressus est dum perveniret ad atrium: cùm perveniret ad atrium, Levitæ occinuerunt, Exaltabo te Domine quia exaltâsti me, & non lætificâsti inimicos meos de me* [Psal.xxx.1.] *Dum adhuc canistrum est in humero ejus recitat Periochen istam* [Deut.xxvi. 3.] *Profiteor hodie Domino Deo meo,*&c. R.*Judah,dicit.Cùm hæc verba recitat,Aramæus periturus erat pater meus,*&c.v.5. *demittit canistrum ab humero,& labiis tenet dum Sacerdos illud huc illuc agitat: Recitatâ totâ periochâ* ad ver.10. *canistrum disponit juxta altare, & adorat & exit.*

CAP.

CAP. V.

Dalmanutha. Marc. viii. 10.

I. *Schema maris Genesaritici & locorum adjacentium.*
II. בית דאלמנותא *Zalmon. Inde Dalmanutha.*

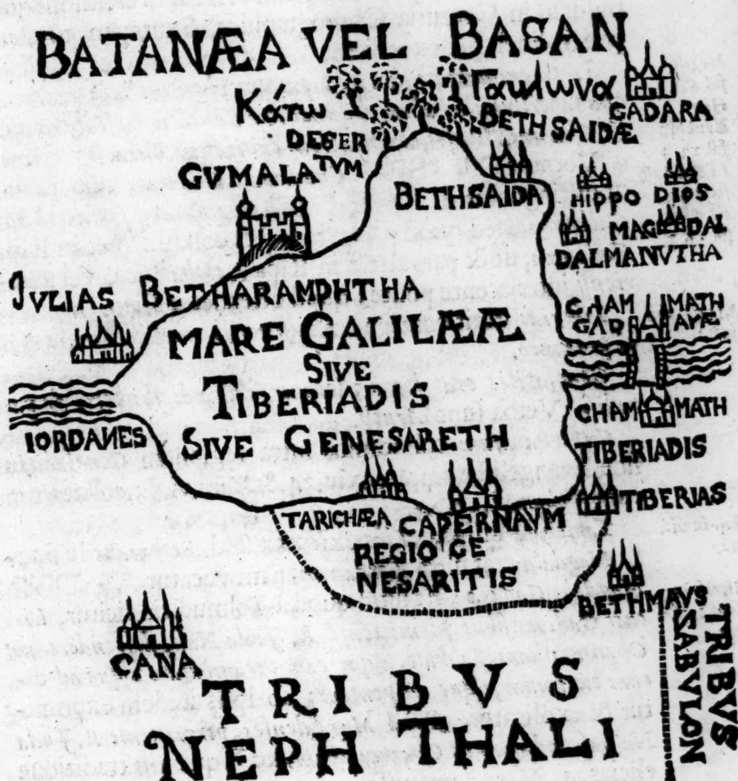
MAtth. xv. 39. Ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια Μαγδαλά.
Marc. viii. 10. Ἦλθεν εἰς τὰ μέρη Δαλμανουθά.

Una eadémque est historia: atque una eadémque ista regio; at nomina *Magdala* & *Dalmanutha* non ita confundenda, ac si urbs *Magdala* vocaretur etiam *Dalmanutha*, sed supponenda est *Dalmanutha*, fuisse locum aliquem particularem intra limites *Magdalenses*. Observo interpretem Arabem editum in Bibliis Polyglottis *Londinensibus*, pro *Dalmanutha* apud *Marcum*, legere *Magdalam*, prout est apud *Matthæum*: sensu non falso sed interpretatione non vera. Ast Arabs editionis *Erpenianæ* legit *Dalmanutham*. *Annotat Erasmus*, inquit *Beza* in locum, *quendam Græcum codicem habuisse Magdala. Augustinus autem scribit plerosque codices habuisse Mageda. Sed in nostro vetustissimo & alio præterea codice pro* εἰς τὰ μέρη Δαλμανουθὰ *scribitur* εἰς τὰ ὅρια Μαγεδά.

Si nomen & situs *Magdalæ* apud Talmudicos, interpretibus hisce fuissent nota, vix puto, in tot incertitudines impegissent: De ea fusè & planè egimus alio volumine, ex istis authoribus: Ex iisdem, ni hallucinemur, aliquid etiam erui potest quod lucem præbeat textui *Marci* de *Dalmanutha*. Quam rem priusquam aggrediamur, non ingratum forsan lectori fuerit, Si mare Genesariticum, locáque ei adjacentia, secundùm situm eorum quem ex scriptoribus Hebræis colligimus delineatione aliqua, rudi licèt, describamus.

§. I. *Sche-*

§. I. Schema maris Genesaritici, & locorum adjacentium.

Collatâ hâc tabellâ meâ cum aliis, cùm eam tam grandi differentia in diversum ire videris, expectabis ut situm locorum probè probem & illustrem, aut tulero ignominiam. Id feci, ni fallat sententia, jam pridem in capitibus quibusdam in Centuria Chorographica. Summam totalem paucis lineis hìc expediam.

Megill. fol.6.1. Hiero'. Erubhin fol.23 4 Id.Kiddush. fol.64.3. Id. Shev. fol.36 3.

I. *Chammath sic dicta est propter Thermas Tiberiadis: à qua tantillum distabat, ut quoad iter Sabbaticum Tiberienses & Chammathenses constituerent civitatem unam.*

Vocatur חמתא גדר *Chammath Gadaræ*, non solum ut distinguatur ab חמת דפחל *Chammath Pellæ*, id est *Callirrhoe*, sed quòd pars etiam ejus condita foret in Ripa *Gadarena*, ut & pars altera in Ripa *Nepthalitica*, vel *Tiberiensi*, interjacente ponte: quod ostendetur illico.

Megil. ubi supra.

Tiberias stetit contigua mari, *nam ab uno latere mare erat ei pro muro.*

Genesaritis erat locus vicinus Tiberiadi ubi horti & paradisi. Verba sunt *Aruch.*

Capernaumum collocamus intra regionem *Genesaritin* fide Evangelistarum, *Mat.*xiv.34.&*Marc.*vi.53.collatorum cum *Johan.*vi.22,24.

Jos. in vit. sua.

Tarichæa distabat *Tiberiade* xxx stad. *Bethmaus* iv stad.

Hieros in Erubb. ubi ante.

Magdala erat ultra *Jordanem*, nam vocatur מגדל גדר *Magdala Gadaræ*; Et illud quod à Talmudicis dicitur, *Licuit Gadarensibus, permittente R. Juda Nasi, descendere in Chammatham Sabbato, atque eam perambulare usque ad vicum extimum, usque ad pontem*: ab ipsis ibidem exprimitur & explicatur, *Quòd Magdalenses, permittente R. Juda Nasi, ascenderunt in Chammatham*, &c. E qua una traditione elicias, 1. *Magdalam* fuisse in ripa *Gadarena*, 2. Non distitisse à *Chammatha* ultra iter Sabbaticum. 3. Ab ista scilicet parte *Chammathæ* quæ condita erat ab eadem ripa *Gadarena*, per quam porrectum est ad pontem supra *Jordanem*

nem, qui eam junxit parti alteri in ripa Galilææ.

Distabat Hippo Tiberiadi xxx stad. Qua cum mensura *Jos. in vita*
confer hæc quæ dicuntur de *Susitha*, quam eandem esse *sua.*
cum *Hippo*, & vocum notatio,& alia evincunt.

R. Juda dicit. *Monoceros non intravit in Arcam Noachi,* *Bereshith*
sed catuli ejus intraverunt. R. Nehemiah dicit, *Nec ipse, nec* *rab. sect. 31.*
catuli ejus intraverunt, verùm Noachus eum alligavit ad Arcam והיה מתלים הרמיות *atque is sulcavit sulcos in undis* כמין טבריה לסוסיתא *per quantum spatii est à Tiberiade ad Susitham.*

Et rursùs. *Arca Noachi natavit super aquas sicut super duo* *Ibid sect. 32*
tigna כמין טבריה לסוכיתא *per quantum spatii est à Tiberiade ad Susitham.*

Distabat *Gadara* Tiberiade, Sexaginta stadiis. *Jos. ubi*
Bethsaida erat in τῇ κάτω Γαυλανιτικῇ, trans Jordanem in *Ba-* *ante. Id. de bell.*
tanæa: ostenditur ea peregrinantibus ad littus *Genesariti-* *lib. 2, ca. 13.*
ci maris in Galilæa, atque inde haustus error tabularum. Audi *Biddulphum* nostratem, qui loca ista invisit circa annum 1600, Anglicè quidem loquentem, at quem Latio sic donamus.

Martii 24to *equitavimus juxta mare Galilææ, quod* Joh. vi. *ubi nominatum est, mare scilicet Galilææ & Tiberiadis. Galilææ, quia est in Galilæa; Et Tiberiadis, quia juxta illud condita erat urbs Tiberias: Itemque Bethsaida urbs alia antiqua. Ambarum vidimus aliquas mænium ruinas. Dicitur autem in isto capite* Joh. vi. 1. *quòd Iesus transfretavit mare Galilææ. Atque alibi quòd abiît trans lacum. Et* Luc. ix. 10. *dicitur quòd discessit in locum desertum vicinum urbi Bethsaidæ. Quem textum Johannis, ego intuendo meliùs intelligere didici quàm unquam potui legendo. Nam cùm Tiberias & Bethsaida forent ambæ ab eodem littore maris, abierítque Christus à Tiberiade, ad, vel propè Bethsaidam: Inde ego colligo, quòd Salvator noster Christus, non transfretârit longitu-*

gitudinem aut latitudinem maris, sed quòd sinum aliquem transîerit, quantum distat Tiberias à Bethsaida. Quod & inde astruitur, quòd alibi dicitur, Quòd turba magna eum illuc sequuta est pedibus: quòd facere non poterant, si is totum mare transfretâsset ad aliud littus inter Gergasenos, quòd est extra terram sanctam. Hæc ille.

At cave vir dignissime, nè duces tui qui loca ista sub illis nominibus ostendunt, tibi imponant. Si ducem *Josephum* sequi velis, docebit ille, *Philippum, Oppidum Bethsaidam restaurâsse, eámque de nomine Juliæ, filiæ Cæsaris vocâsse Juliada*; Istamque *Juliada* fuisse Ἐν τῇ κάτω Γαυλανιτικῇ. Nec valet argumentum, *Aliter non potuerunt eum pedibus sequi.* Nam à *Capernaumo*, & *Tiberiade* erat via tritissima & frequentatissima, per pontem *Chammathæ* in regionem *Gadarenam*, atque ita ad *Bethsaidam*,

Id. Antiq. lib. 18. ca. 3.
Id. ubi ante.

Cana distabat longè à *Tiberiade*, totam noctem insumsit *Josephus* ab illa ad hanc itinerans cum exercitu: Sita erat ex adverso *Juliadi Betharamptha*, ut ex eodem colligi potest loco citato ad marginem, *Julias* autem ista sita erat ad ipsum influxum *Jordanis* in mare *Genesariticum*.

Id. in vita pag 631.
Ibid. p. 653.

Hæc fusiùs pandi & illustrari poterant, sed veremur à prolixitate, idque magìs, quia copiosè de his actum est alibi: Satìs hæc erunt æquo lectori, cujus judicio ea subjicimus: & jam pergimus ad *Dalmanutham*.

§. II. בית ראלמנות *Zalmon. Inde Dalmanutha.*

SI de nomine *Dalmanutha* lusitare aliquantum liceat, audi traditionem Talmudicam.

Qui vendit fundum vicino suo, aut qui accipit locum à vicino suo לעשות לו בית חתנות לבנו ובית אלמנות לבתו: *ut faciat sibi domum sponsationis filio suo, aut domum viduitatis filiæ suæ, ædificet eam quatuor cubitis hàc, & sex illàc.*

Bava bathr. fol. 98. 2.

Gloss.

Glofs: בית אלמנות לבתו *Domum viduitatis filiæ ſuæ, cujus maritus mortuus eſt, atque ea jam redit ad domum patris ſui.*

Animus traditionis hic eſt. Cùm filius cujuſvis, uxorem duxerat, cum ſocero ſuo cohabitare non eſt ſolitus, ſed uſitatiùs erat, ut pater ejus domunculā ei ædificaret domui ſuæ vicinam. Sic etiam cùm mortuus eſſet maritus, redirétque filia jam vidua ad patrem, in more etiam fuit, ut pater domunculam ei ſtrueret, in qua, ea ſola quidem habitaret, at patri viciniſſima.

Jam ergò, à domo aliqua ejus generis notabiliori, viduæ alicui celebri conſtructa, aut à pluribus iſtiuſmodi confertim illic ſtantibus dici potuit locus forſan דאלמנותא *Locus viduitatis, & ſi non aliqua probabilior notatio nominis occurreret, huc poſſet reſpici non immerito.*

Aſt aliunde deductum nomen arbitramur, nempe à voce צלמון *Zalmon* צ *Tſadi* in ד *Daleth* immutato, quod Syris & Arabibus non eſt alienum.

De *Zalmon* occurrit mentio, *Judic* ix. 48. monte Scilicet aut tractu aliquo in monte, prope *Sychemum*: verùm longiſſimè aberat iſte locus ab eo de quo jam agimus. At memoratur à *Talmudicis* locus *Zalmon*, qui optimè congruit cum *Dalmanutha*.

Hiſtoria eſt inquiunt, *de homine quodam in* Zalmon, *qui dixit. Ego* N. Filius N. *morſus ſum à Serpente & ecce morior. Abierunt & non invenerunt eum: abierunt ergo & duxerunt uxorem ejus.* Gloſs, *Audierunt vocem clamantis & dicentis, Ecce ego morior, at non invenerunt talem hominem in* Zalmon. *Jevamoth. fol. 122. 1.*

Et rurſus. *Hiſtoria eſt in* Zalmon *de homine quodam, qui plantavit vineam ſuam ſedecim & ſedecim cubitos, & portam duorum ordinum vitium, vertit jam ab hoc latere, & anno inſequenti ab alio, & aravit utrobique. Et adducta* *Kilaim. ca. 4. hal. 9. Bava. bath. fol. 82. 2.*

eſt

est causa coram sapientibus, atque illi approbârunt.

Nemo suspicabitur hanc *Zalmon* eandem esse, cum ea prope *Sichemum*, cùm dictum sit quòd *adduxerunt causam coram sapientibus*, nam quid *Samaritæ* cum sapientibus *Judæorum*? Quin potiùs credas fuisse locum aliquem vicinum *Tiberiadi* [ubi Academia Sapientûm] notum satis, & vulgaris famæ; & in traditionibus citatis memoratum, ut ita notum. Sic memorantur à *Talmudicis* varia loca circa *Tiberiada*, ut notissima, quæ tamen extra paginas *Talmudicas* vix uspiam inveneris. Talia sunt *Chammath*, *Magdala*, *Beth Meon*, *Paltathah*, *Caphar Chittaia*, *&c.* de quibus diximus alio in loco. Erant & מזגה *Mizgah*, Sedes *Simeonis* ben *Lachish*, & אילטיס דטבריא locus prope *Tiberiada* auræ insalubris, & כוטיטה דטבריא *Spelunca Tiberiensis* & בר סליני *Bar Selene*, aliáque quæ nuspiam nisi apud hos authores occurrunt memorata, at apud eos notissimi nominis. Ex isthoc numero arbitramur fuisse hanc *Zalmon*, locum adeò *Tiberiadi* vicinum, adeóque notum, ut sat foret iis nominâsse tantùm. Jam verò dum *Hebraizans* quisquam pronuntiaret *Zalmon* & *Zalmanutha*, *Syrissans* proferret *Dalmon* & *Dalmanutha*.

Beresh. rab. §. 34. *Ibid.* §. 31. *Hieros. Heraioth. fol.* 48. 1.

CAP. VI.

Ὅρια Τύρου καὶ Σιδῶνος. Marc. vii. 24.

I. *Tabulæ nimis officiosæ.* II. כבול Ὅριον. III. *Interpretes Græci notati.* IV. *Phœnicia Mediterranea.* V. *De Fluvio Sabbatico.*

VIdes in tabulis nonnullis, pingi fœminam *Syrophœnissam* Salvatori supplicantem, pro filia sua Dæmoniaca, ad portas fere *Sidonis*. At quo jure, vereor nè solidè satis non dixerint authores.

In

In una *Adrichomii*, pingitur fœmina tantùm, nulla addita inſcriptione: At in Belgicâ *Doeti*, cum hac, *Hier badt de Cananeiſche Urou voor her dochter*, Matt.15. In *Geilkirchiana*, his aſcriptis verbis, *Porta Sidonis, ante quam mulier Canaanæa filiæ ſuæ dæmoniacæ à Domino ſalutem obtinuit*, Matth. 15.

Ante januam Sidonis [inquit *Borchardus* monachus] *ad ortum, conſtructa exiſtit capella, in loco ubi Chanaanæa pro filia dæmoniaca precata eſt Salvatorē: de qua ſic legimus*, Matt. 15. *quòd egreſſa à finibus* Tyri *&* Sidonis *venit ad Jeſum.* *Borchar. cap. 2. §. 8.*

Duo ſunt quæ planè cum ſitu, et ſententia iſta pugnant.

I. Quòd non ſit credibile, Chriſtum unquam limites terræ Iſraeliticæ exceſsiſſe: Nam cùm de ſe dixerit, *Ego miſſus ſum ad oves perditas Iſraelis tantùm*; et Diſcipulis, *Nè eatis in viam gentium, & ſi hæc opera miraculoſa facta fuiſſent in* Tyro *&* Sidone, nunquam perſuaſeris eum unquam ad ipſas portas *Sidonis* perrexiſſe.

II. Dicitur à S. *Marco*, quòd poſt ſanatam iſtam puellam, Chriſtus pervenit *à finibus* Tyro-Sidonis *ad mare* Galilææ, *per medios fines* Decapoleos. Quid? à porta *Sidonis* ad mare *Galilææ* per mediam *Decapolin*? Aptiùs diceretur, *Per mediam Galilæam*: et hinc, ut videtur, moti, ſtatuerunt nonnulli *Decapolin* intra *Galilæam*, nullo jure. Nos eam comperiemus alio in loco, capite proximè ſequenti, locóque tali, ut non facilè concipias, quonam modo potuerit Chriſtus ad mare *Galilææ* per eam tendere, à porta *Sidonis*.

§. II. כבול. Ὅρια.

UT de Ὁρίοις Τύρου καὶ Σιδῶνος, in hac hiſtoria determinetur hoc primùm lectori proponimus.

Dicitur in 1. *Reg*. ix. 11, 12. Quòd Solomon *dedit regi* Tyriorum *Chiramo viginti civitates in* Galilæa, quas cùm vidiſſet ille, et non placerent, *vocavit terram* כבול Chabul, *in*

in hunc usque diem. LXX reddunt, Ἐκάλεσεν αὐτὰς Ὅριον, *Vocavit eas* Terminum. Jam dicat mihi quæso aliquis linguarum peritus quidnam cognationis inter כבול, & Ὅριον, unde moti *Septuaginta*, ut ità redderent.

Talmudici varia de voce כבול : at sensus & significatio vocis Ὅριον longissimè abest ab eorum mente.

Hierosol. Schabb. fol. 7. *Hierosolymitani* sic. כבול ארץ שאינה עושה פירות Chabul *terram significat quæ non fert fructus.*

Bab. Shabb. fol. 54.1. *Babylonici* sic, *Quid sibi vult terra* Chabul? Rabh Houna *dicit, Quia incolæ ejus* מכובלין בכסף ובזהב *erant involuti argento & auro. Dicit ei* Abba, *An ita? Ecce scriptum est, quòd non placuerunt ei urbes. An displicerent ei quòd involuti forent argento & auro? Dicit ei, imò, nam quia opulenti & delicati erant, non erant idonei ad opera regis.* Rabb. Nachman *bar* Isaac *dicit* חומטון היתה *Terra salsa & fissuris hians erat. Quare vocatur* Chabul? דמשתגרא בה כרעא עד כבלא *Quia mergitur in ea crus usque ad periscelides.*

Josephus Ἐκ τότε προσηγορεύθησαν Χαβαλῶν γῆ· Μεθερμηνευόμενον γὰρ τὸ χαβαλῶν, κατὰ Φοινίκων γλῶτταν, οὐκ ἀρέσκον σημαίνει.

Hæc illi, sensum vocis, quantum possunt, investigantes, at de sensu Ὅριον, nè somnium quidem apud eos.

Præterire non possum, quin animadvertatur Glossatorem ad locum, apud *Babylonicos* citatum, hæc dicere. בעשרים ושתים עיר שנתן שלמה לחירם משתעי קרא *Textus allegatus loquitur de viginti duabus civitatibus, quas dedit* Solomon Chiramo: Numerat ille *viginti duas*, cùm in fonte Hebræo, atque in omnibus versionibus, memorentur tantùm *viginti civitates.* An lapsus sit memoriâ, an hoc dicat ex instituto, quis definierit?

Minùs prætereunda sunt verba ista Sp. S. ii. *Paral.* viii. 2. והערים אשר נתן חורם לשלמה בנה שלמה אותם : Grammatica interpretatio est facillima, *Atq; urbes quas dedit* Churamus Solomoni, *condidit* Solomon; at interpretatio

tatio historica, non adeò facilis: Nam quæritur an istas urbes dederit *Chiramus* de proprio, an istas reddiderit, quas dederat ei *Solomon*, non bene placentes. Et sunt versiones nonnullæ, quæ vocem נתן non reddunt *dedit*, sed *reddidit*, in hunc sensum, urbes quas Chiramus Solomoni *reddiderat*, Solomon condidit. Ac si *Hiramus* viginti istas urbes, in terra *Chabul*, ideò quod displicerent, retinere noluisset, sed *Solomoni* reddiderit cum aliqua indignatione.

Rectiùs *Quimchius* in locum. *Optimè exponitur*, inquit, *quod dedit Hiramus civitates* Solomoni *in terra sua, & locavit ille illic Israelitas ut se roboraret. Et dedit pariter ille civitates Hiramo in Galilæa, & hoc, ut fœdus inter eos roboraret. In libro Regum memoratur, quid dederit* Solomon *Hiramo: & in hoc* [Paralip.] *quid Hiramus* Solomoni. Verissimè certè: Nam *Hiramum* urbes aliquas in ditione sua dedisse *Solomoni*, ex illo patet ultra omnem controversiam, quòd *Solomon* dicitur condidisse *Tadmor* in eremo: 1 *Reg*.ix.18. Quisnam autem iste locus *Tadmor*? Docebit *Josephus*, Θαδαμόραν inquit ille, Ἕλληνες προσαγορεύουσι Παλμυρήν: *Jos. antiq. lib.* 8. *cap.* 2. Et interpr. Vulg. *Ædificavit Palmiram.* Nequaquam ergo censeas *Hiramum* urbes sibi à *Solomone* datas rejecisse, utcunque non placerent, sed pro suis retinuisse, quod & fecit *Solomon* cum iis, quas dedit ei *Hiramus*. At unde locum istum כבול Interpretes Græci redderent Ὅριον, cùm nulla omnino inter significationes vocabulorum sit affinitas?

§. III. *Interpretes Græci notati.*

SOliti sunt Interpretes Græci, nomina locorum reddere, non raró, non eo nomine quo vocantur in textu Hebræo, sed quo nuncupabantur temporibus posterioribus sub templo secundo: quod & à Chaldæis Targumistis

eſt etiam factum non rarò. Hujus farinæ ſunt Καπταδόκας pro *Caphtorim.* Ῥινοκόρουρα pro *Fluvio Ægypti*, de quibus diximus ante, & inter plurima quæ proferri poſſent exempla, locum unum ex Talmudicis cum iis conferamus.

Hieroſolymitani, urbes quaſdam quarum mentio in *Joſu.* xix. & vetuſtis & præſentibus nominibus appellantes, ſic aiunt ad ver. 15.

Hieroſ. Megil. fol. 70. 1. קטת קטונית: *Kattath eſt Katonith.* LXX reddunt Καταναθ.

נהלל מהלול *Nahalal eſt Mahalol.*

שמרין סימונייה. *Shimron eſt Simonia.* LXX reddunt Συμοών.

יראלה חירייה *Irala eſt Chiriah.* LXX reddunt Ἱεριχώ.

Plurima occurrent obſervanti: Atque ex hac ipſiſſima re ſubolebit forſan tibi, verſionem iſtam non redolere vetuſtatem temporum *Ptolemæi Philadelphi.*

Idem quod facere ſoliti ſunt illi aliás, factum & hîc ab iis arbitramur, eoſque rejecto priſtino nomine quo vocabatur regio iſta *Galilææ*, ſæculis vetuſtioribus, nempe *Chabul*, nomen & titulum quo jam vulgò audiit ei indidiſſe, Ὅριον *Terminum.*

Hieroſ. Demai. fol. 22. 4. תחום ipſiſſimum idem denotare ſuſpicio mihi eſt, in traditione iſta apud *Hieroſolymitanos*, אילו עיירות אסורות בתחום *Iſtæ urbes prohibentur* Ἐν τῷ Ὁρίῳ. *Tſur, Shezeth, & Bezeth*, &c. אילו עיירות שהן מותרות בתחום *Et iſtæ urbes permittuntur* Ἐν τῷ Ὁρίῳ *Nebi, Tſur, Tſiiar*, &c. Permiſſio & prohibitio de qua agitur, quantùm conjecturâ è ſcopo loci elicere licet, eſt quoad decimationem: & determinatur, à quibus iſtarum urbium exigendæ & accipiendæ eſſent decimæ, & à quibus non. Ab Iſraeliticis exigendæ, ab Ethnicis non: quæ res optimè convenit cum terra *Chabul*, ubi mixtæ & quaſi intertextæ videntur fuiſſe urbes hujus & illius juris.

§. IV.

§. IV. *Phœnicia Mediterranea.*

ERat *Phœnicia Mediterranea*, æquè ac erat *Phœnicia Maritima.* Maritimam nôrunt omnes, De Mediterranea sic *Ptolomæus.*

Φοινίκης μεσόγειοι πόλεις Ἄρκα, Παλαιόβιβλος, Γάβαλα, Καισάρεια Πανίας. *Phœniciæ civitates Mediterraneæ sunt Arca, Palæobiblus, Gabala, Cæsarea Paniæ.* Tabb. *Asiæ.* pag. 139.

An *Phœnicia Mediterranea* & *Syrophænicia* sint convertendæ, hæsito dubitans. Mallem equidem *Phœniciam* tripartiri in *Maritimam, Mediterraneam & Syrophæniciam*, quam nudè bipartiri in *Phœniciam & Syrophæniciam.* Ratióque est, quia quæro an tota *Phœnicia Mediterranea* dici potuerit *Syrophænissa*: & quæro insuper an tota *Syrophænicia* reputanda fuerit intra fines *Tyro-Sidonios. Nicetas* certè *Choniates*, civitates *Syrophænissas* usque ad *Antiochiam* memorat. Nam ille in historia *Johannis Comneni* hæc habet.

Ἔγνω προσβαλεῖν ταῖς παρὰ τὴν Ἀντιόχου ἱδρυμέναις καὶ Ἀγαρηνῶν κατεχομέναις Συροφοινίκισσαις πόλεσι. *Antiochiæ finitimas Syrophænissas urbes, quæ ab Agarenis tenebantur aggredi statuit.* Nicet. Chon. p. 30. Jam verò, an urbes istas ad *Antiochiam* usque, intra ditionem *Tyro-Sidoniam* numerabis? At certè nihil prohibet quò minus istas quæ à Ptolemæo, *Phœniciæ Mediterraneæ* habentur ita æstimes, nisi hæreat scrupulus solùm de *Cæsarea Paniæ*, quæ *Cæsarea Philippi*: eaque, ut videbimus, erat de *Decapolitanis*, & absque ullo absurdo statui potest intra istam ditionem *Tyri & Sidonis* quod & *Leshem* olim, quæ urbs eadem. *Judic.* xviii. 28.

Addatur Talmudicorum clausula una, & tunc ea quæ dicta sunt, in epitomen compingantur. Illi limites terræ sub templo secundo definientes, cùm ad oras Aquilonares perveniunt, pro limite statuunt תרנגולא עילאה קיסרין

Hierosf. Sheviith. fol. 36.3. דלמעלה מן קיסרין *Tarnegolam superiorem quæ est supra Cæsaream.* Adverte *Cæsaream* esse urbem *Phœniciæ Mediterraneæ,* secundum Ptolemæum, & tamen *Tarnegolam* quæ magis vergit in Aquilonem, esse intra terram *Israeliticam* secundùm Hebræos.

Ita ut hoc sensu, Christus potuerit esse intra Ὅρια Τύρϐ καὶ Σιδῶνος, & tamen esse intra limites terræ Israeliticæ. Arbitrandum ergo, idque non sine ratione, eum cùm sanaret puellam Dæmoniacam fuisse, 1. In regione ista in extremis Galilææ oris, quæ olim *Chabul,* τοῖς LXX Ὅριον, Talmudicis כבול audiit, quæ olim data fuit à *Solomone* Regi Tyriorum, & ex ista concessione in sæcula subsequentia juris & ditionis *Tyro-Sidoniæ* erat, utcunque intra terminos istos quibus ab initio circumscribebatur terra Israelitica, imò quibus sub templo secundo. 2. Fuisse eum arbitramur non longè à fontibus aut fluento *Jordanis,* quo trajecto non potuit ad mare *Galilææ* pervenire nisi per regionem *Decapolitanam.*

§. V. *De Fluvio Sabbatico.*

Non longè, cùm de Syrophœnicia loquimur, indè absumus ubi vel erat, vel esse fingebatur *Fluvius Sabbaticus:* & Ignosces spero lector, si extra metas jam nostras aliquantum exspatiemur, invisuri Fluvium Sabbatizantem, nam quis à via sua non declinaret ut rem videat tam stupendam?

Et tamen, si Plinio credimus, extra cancellos non sumus, nam statuit ille hunc fluvium intra Judæam. *In Judæa,* inquit, *rivus Sabbatis omnibus siccatur.* Josephus aliter, *Titus,* inquit, [Antiochiam tendens] *vidit in itinere fluvium cognitione dignissimum: Is fluit medius inter Arcæas & Raphanæas Agrippæ regni civitates. Habet autem peculiarem naturam. Nam cùm sit, quando fluit multus,*

Nat. hist. lib. 31. c. 2. Jos. de bell. lib. 7. c. 13.

multus, nec segniter labens, tamen totus à fontibus per sex dies deficiens, siccum exhibet locum. Deinde quasi nulla mutatione facta, septimo die similis exoritur. Atque hunc ordinem eum semper servare pro certo compertum est. Unde etiam Sabbaticus *appellatus est, à sacro septimo die Judæorum.*

Utri credis lector? *Plinio*, Rivus iste est in *Judæa*; *Josepho*, Non. *Plinius* Sabbatis siccari ait, *Josephus* Fluere. Consentiunt cum *Plinio* Talmudici, & non convenit *Josepho* cum suis.

In tractatu S*anhedrin* Babylonico introducitur *Turnus Rufus* hoc quærens à *R. Ahibah.* מי יימר האידנא שבתא. *Quis probaverit quod hic dies est Sabbatum?* [Gloss. Nam fortè dies aliquis è reliquis est Sabbatum.] *Respondit R. Ahibah.* נהר סבטיון יוכיח *Fluvius* Sabbaticus *hoc probabit* בעל אוב יוכיח *Pythonicus hoc probabit.* וקברו של אביו יוכיח *Et sepulchrum patris hoc probabit.* Sanhed. fol. 65. 2.

Gloss. *Fluvius* Sabbaticus *probabit. Iste est fluvius saxosus: qui omnibus diebus septimanæ fluit & labitur, at* Sabbato *intermittit & quiescit. Pythonicus probabit. Nam Pytho non ascendit* Sabbato. *Et sepulchrum patris Turni Rufi omnibus diebus anni emisit fumum, quia judicatus fuit & traditus igni: at transgressores in Gehenna quiescunt Sabbato.* Sepulchrum ergo ejus non emisit fumum Sabbato.

Nonne subolet tibi lector unde & quare excogitatum est hoc commentum? Nempe cùm jam ortus esset splendor Sabbati Christiani cresceretque indies, ad monstra hæc vel magiæ, vel fabularum est recursum, quibus obscuraretur Sabbati nostri gloria, & illustraretur Judaici; veritatem historiæ in suspicionem inducunt, variæ & quidem contrariæ historicorum relationes:

CAP.

CAP. VII.

Regio Decapolitana quanam. Marc. vii. 31.

I *Ea à nonnullis malè disposita.* II *Scythopolis, olim* ביתשאן *una ex urbibus Decapolitanis.* III *Item Gadara, & Hippo.* IV *Et Pella.* V *Caphar Tsemach. Beth Gubrin. Caphar Carnaim.* VI. *Cæsarea Philippi.* VII *Urbs* ערבו

§. 1. *Regio Decapolitana à nonnullis non bene disposita.*

OCcurrit frequens mentio *Decapoleos* apud Evangelistas, ut & apud exteros authores: at nuspiam majori cum sensûs difficultate quàm apud verba ista, S. *Mar. cap.* vii. ubi de Christo sic dicitur Καὶ πάλιν ἐξελθὼν ἐκ τῶν ὁρίων Τύρου καὶ Σιδῶνος, ἦλθε πρὸς τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας, ἀνὰ μέσον τῶν ὁρίων Δεκαπόλεως. Difficultas in hoc latet, quod supposito, quod, per fines *Tyro-Sidonios*, intelligendus est locus prope portas *Sidonis*, de quo antea, vix concipi potest quomodo Christus per mediam *Decapolin* perrexerit ad mare *Galilææ*, nisi supposito etiam quod *Decapolis* fuerit intra *Galilæam*.

Borchard. c. 6 §. 6. Hinc ducti certe videntur *Borchardus*, aliique eum sequuti, ut hæc oppida *Galilææ* pro *Decopolitanis* numerent. *Tiberiada, Sephet, Kedesh-Nephtali, Hazor, Capernaum, Cæsareã Philippi, Jetopatam, Bethsaidã, Chorazin, Schythopolin.* Quorum fide Baronius: *Erat*, inquit, *in eadem Galilæa, posita provincia Decapolios, dicta quòd in ea decem essent civitates, inter quas una annumerabatur Capharnaum.* *Saligniac. tom. 9. cap. 1. Ad annum Christi. 31.*

Nat. Hist. lib. 5. c. 18. Fidenter quidem satis, at sine fundamento. Longè aliter *Plinius. Jungitur*, inquit, *ei latere Syriæ Decapolitana regio, à numero oppidorum in quâ non omnes eadem observant. Plurimi tamen Damascum & Opoton riguas amne,* Chry-

Chryſorrhoa, Fertilem Philadelphiam, Raphanam, omnia in Arabiam recedentia. Scythopolin, antea Nyſam, à Libero patre, ſepulta ibi nutrice, Scythis deductis. Gaddaram Hieromiace præfluente, & jam dictum Hippon Dion, Pellam aquis divitem, Galaſam, Canatham. Intercurſant cinguntque has urbes Tetrarchiæ, regnorum inſtar ſingulæ, & in regna contribuuntur, Trachonitis, Panias, in qua Cæſarea cum ſupradicto fonte, Abila, Arca, Ampeloeſſa.

Quibúsnam credendum? *Borchardus* & ſui, totam *Decapolin* intra *Galilæam* ſtatuunt, totâ longitudine *Galilææ* extenſam atque *Jordani* adjacentem & littori maris *Geneſaritici*. *Plinius* & ſui, totam in *Trans-Jordanica*; excepta ſolum *Scythopoli*.

In *Scythopoli* utræque partes conveniunt, & ego in hac cum utriſque: Aſt in aliis vix ego in ullis cum *Borchardo*, neç in omnibus cum *Plinio*. Apud illos, incongruum eſt, nobiliſſimas urbes *Galilææ* numerare pro *Decapolitanis*, cùm & apud ſacros & profanos authores, planè diſtinguatur *Galilæa* à *Decapoli*. Apud hunc, impar congreſſus videtur *Damaſco* & *Philadelphiæ*, Μητροπόλεσιν olim *Syriæ* & *Ammonitidis*, cum urbeculis *Gadara* & *Hippo*.

Cum *Plinio* & ſuis, in quibusdam urbibus *Decapolios* enumerandis conſentit etiam *Joſephus*. Nam ille *Juſtum Tiberienſem* truci proſequens oratione, hæc ait.

Σὺ δὲ καὶ πάντες Τιβεριεῖς ὐ μόνον ἀνειλήφατε τὰ ὅπλα, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐν τῇ Συρίᾳ Δεκαπόλεις ἐπολεμεῖτε. *Joſeph. in vita ſua p.1. mihi 650.*

Tu quoque, atque omnes Tiberienſes, non ſolùm arma ſuſcepiſtis, ſed & urbes Decapolitanas in Syria *oppugnâſtis.* Nota illud, urbes Decapolitanas ἐν Συρίᾳ, nequaquam in *Galilæa*.

Σὺ γοῦν τὰς κώμας αὐτῶν ἐνέπρησας. *Tu urbes earum in flammas immiſiſti.*

Et non multò póſt. *Poſtquam Veſpaſianus Ptolemaida* *Ibid.p.654.*

per-

pervenisset οἱ πρῶτοι τῶν τῆς Συρίας δέκα πόλεων. *Viri primarii Decapoleos Syriæ Justum Tiberiensem acriter incusârunt* ὅτι τὰς κώμας αὐτῶν ἐνεπρήσεν· *quòd oppida eorum incenderat.*

Quænam autem oppida ista *Decapolitana* fuerint, innuit illle alibi his verbis. *Tunc suadens Justus concivibus suis ut arma caperent, & nolentes cogens, cúmque omnibus his egressus,* Ἐμπιμπρῆσι τάς τε Γαδαρηνῶν καὶ Ἱππηνῶν κώμας, *in ignem mittit villas Gadarenorum atque Hippenorum.*

Ibid. pag. 6.8.

Vides ut cum *Plinio*, Josephus *Decapolitanam* regionem lateri *Syriæ* adjungat, atque ut cum eo *Gadaram* & *Hippon* numeret pro *Decapolitanis*: Et tamen in omnibus ut diximus non placet *Plinius*: Illud verò quod apud eum ridiculum maximè & absurdum videri posset, nempe quòd *Scythopolin* quæ cis Jordanem, cum reliquis urbibus numeret, quæ omnes trans, hoc placet maximè. Nam ab isthac ipsa urbe, innotescit nobis qualésnam fuerint reliquæ urbes, & quare tam singulari nomine & notâ clarescerent. Conditione *Scythopolios* primùm observatâ, facilius erit judicare de reliquis.

§. II. *Scythopolis, olim* בית־שאן *Bethshan, una ex urbibus Decapolitanis.*

TAlmudici frequentissimè exemplum singulare proponunt urbis *Bethsheanis*, quæ & dicta *Scythopolis*: [vid. LXX in *Judic.* i. 27.] eámque semper statuunt diversa conditione à cæteris urbibus terræ Israeliticæ.

Rabbi, inquiunt *solvit Bethsheanem, Rabbi solvit Cæsaream, Rabbi solvit Beth Gubrin, Rabbi solvit Caphar Tsemach à Demai*, id est, à decimatione rerum dubiarum. *Jarchius* hæc citans, ista insuper addit. *Nam omnia ista loca erant paria Bethsheani, quam subjugârunt Israelitæ ascendentes ex Ægypto, at non subjugârunt ascendentes è Babylone.*

Hierof. Demai. fol. 22 3. R. Sol. in Demai. cap. 1. hal. 3. Cholin. fol. 6. 2.

R. Meir, inquiunt, *comedit folia olerum* [non decimatorum]

torum] *in Bethshane & exinde Rabbi solvit totam* Bethsheanem *à decimatione:* In quam historiam, sic *Jarchius* iterum. *R. Meir comedit folia in* Bethshane *non decimata, quia decimatio non adhibetur extra terram Israeliticam.* Nota quæso hoc bene, *Bethsheanem* quæ planè fuit intra terram Israeliticam, haberi tamen pro urbe quæ extra terram Israeliticam, vel pro urbe Ethnica: ratióque redditur, quia quamvìs fuerit intra terram, cesserítque Israelitis in subjugatione ejus prima, non cessit tamen iis in subjugatione secunda, sed semper habitabatur ab Ethnicis. Ipsissimum idem judicamus meritò de reliquis urbibus *Decapoleos*, quòd quidem forent intra limites terræ Israeliticæ, at quas usurpârant, & jam tum possederunt Syri vel Ethnici. Enumeratis quibusdam earum, res patebit clariús.

At si quæras obiter, quinam incolæ *Bethsheanis* fuerint, cùm ascenderent Judæi è *Babylone*, quíque à Judæis noluerunt, nequiverunt subjugari, obscurioris est investigationis; *Scythas* autumares è vocis Etymo, & verbis *Plinii, Scythopolin, antea Nysam, deductis Scythis*; at si *Herodotum* adeas, de imperio *Scytharum* in *Asia*, & speciatim in *Palæstina*, differentem, comperies extinctum fuisse imperium istud, cùm vix natus foret *Cyri* avus: ut magìs mirum videatur adeò viguisse nomen *Scythopoleos*, cùm Judæi sub *Cyro* ad propriam terram remearent. Sed de hac re plus molestiæ vel lectori, vel nobis ipsis non ciebimus.

Herodot. in Clio. cap. 105, 106.

§. III. *Gadara & Hippo urbes Decapolitanæ.*

SIc *Plinius* & *Josephus* verbis ex iis modò allegatis: Sic & non obscuri Evangelistæ de *Gadara.* Nam Marcus, *Cœpit prædicare in Decapoli*; Lucas, *Abiit prædicans per totam urbem Gadaram.*

Et *Gadaram* fuisse Ethnici juris, præter quod colligi potest

test ex verbis istis *Josephi*, astruere licet etiam ex eo quod porci illic tanto numero alerentur [*Mat.* viii.] quorum nutritio *Judæis* prohibita per canones Talmudicos, æquè ac comestio per legem *Mosaicam*. Hinc in adversionibus in *Marc.* 5. non veremur Dæmoniacum istum *Gadarenum*, Ethnicum pronuntiare, idque, si non fallat conjectura, bono nixi fundamento.

Hippon pariter fuisse Ethnici juris, arguere satis possunt testimonia *Judæorum* de urbe *Susitha*: quæ ut ejusdem est significationis cum voce *Hippo*, sic omni absque dubio est idem locus: Sic illi de ejus Ethnicismo.

Hieros. Sheviith. fol. 36. 1.

Terra Tobh. ad quam fugit Jephta, est Susitha. Et quare vocatur nomen ejus Tobh? [bona] *Quia immunis est à decimis.* Atque unde immunis à decimis? Quia Ethnicæ possessionis. Nam non erat decimatio extra terram, id est è loco aliquo qui erat Ethnicorum.

Id. Roshhashanah. fol. 54. 4.

Atque iterum. *Si prodeant ambo testes è civitate cujus major pars constat è Gentilibus, ut Susitha.*

§. IV. *Pella urbs Decapolitana.*

Epiphan. de mensur. & ponder. c. 15

PEllam etiam inter urbes *Decapolitanas* numerat *Plinius*: Sic & *Epiphanius*: eamque ejusdem fuisse conditionis, sub qua positas arbitramur reliquas urbes Decapolitanas, habitatam nempe ab Ethnicis, planum faciunt verba *Josephi*.

Antiq. lib. 13. cap. 23.

Moabiticas has urbes recuperârunt Judæi ab hostibus, Heshbonem, Medebam, Lembam, Oronas, Telithona, Zara, Cilicium, Aulona, Pellam. Ταύτην δὲ κατέσκαψαν, &c. *Pellam autem exciderunt, ideo quòd non tolerarent incolæ ejus in patrios mores transformari.* Ecce tibi cives *Pellæ* strenuè Ethnicos, adeo ut martyrium quoddam, si ita dicere liceat, passa sit urbs eorum ob retentum Ethnicismum. Cúmque restauraretur sub *Pompeio*, reddita est iisdem civibus, testante eodem *Josepho*.

Ibid. lib. 14. cap. 8.

At

At cave lector ne verba ejus tibi imponant de ejus situ, qui sic de *Peræ*, Μῆκος μὲν αὐτῆς ἀπὸ Μαχαιροῦντος εἰς Πέλλαν---- -----Καὶ Πέλλῃ μὲν τὰ πρὸς ἄρκτον ὁρίζεται. *Longitudo Peræ est à Macharunte ad Pellam, & fines septentrionales terminantur ad Pellam.* Id est *Peræ* ut distinctæ à *Trachonitide* & *Batanæa*. Nam erat *Pella* ultima ora Aquilonaris *Peræ*, & erat ora Meridionalis *Trachonitidis*. Hinc *Josephus* eam connumerat & coordinat cum *Hippo*; *Dio*, *Scythopoli*. Loco antè citato. *Antiq. lib.* 14. *Id. de bel. lib. 3. cap. 4.*

Urbes plures *Decapoleos* trans *Jordanem* numerare non est opus, hæc quæ dicta sunt satis faciunt in sententiam nostram, & de situ locorum, & de natura. Hæc tantũ addamus, dum jam versamur trans *Jordanem*, & circa *Pellam*

Ammon & Moab inquiunt Gemaristæ *decimant decimam pauperum anno septimo*, &c. Ubi Glos. *Ammon & Moab sunt Israelitæ, qui habitârunt in terrâ Ammon & Moab quam cepit Moses à Sichone: Et sancta erat terra ista secundùm sanctitatem terræ Israeliticæ: At verò sub templo secundo, sanctitas ejus cessavit. Serunt ergo eam anno septimo, & statuunt inde decimam primam & decimam pauperum anno septimo, ob sustentationem pauperum: quibus non est angulus agri relictus, nec spicilegium isto anno. Illuc ergo se recipiunt pauperes atque illic habent angulum relictum & spicilegium & decimam pauperum.* *Jevamoth. fol. 16. 1.*

Hæc adducimus, historiæ istius ergô, quæ refert Christianos ab obsidione & clade *Hierosolymæ* fugisse *Pellam*. Et eccur ad *Pellam*? Certè si verum illud sit quod obtinet apud *Judæos*, excidium Hierosolymitanum fuisse בשביעית *Anno septimo* [qui erat annus relaxationis] cùm citra *Jordanem* nec aratrũ foret nec satum, trans *Jordanem* verò foret messis & Decimatio pro pauperibus, &c. probabiliorem hinc petas rationem istius historiæ quam reddunt ipsi historici. Pauperes scilicet istos Christianos illuc

ſe recepiſſe victûs & alimoniæ ergò, cum iſto anno ceſsâſſet agricultura in *Judæa* & *Galilæa*: Sed hiſtoriam miramur potius quam in hâc ratione acquieſcimus.

§. V. *Caphar Tſemach. Beth Gubrin. Caphar Carnaim.*

OMnes *Decapoleos* urbes, ejuſdem conditionis cum *Bethſheane*, recenſere nec audemus, nec quidem poſſumus: Has tres tamen ſub eadem claſſe cum ea, ſtatuunt ordinantque *Hieroſolymitani* verbis iſtis quæ allegata antea, exceptâ *Caphar Carnaim*, de qua poſtea.

I. כפר צמח *Caphar Tſemach*. Aliquid obſervetur de ejus nomine ex R. *Solomone*

1. *Hieroſolymitanis* eſt כפר צמח: At R. *Solomon* eos citans legit כפר עמס *Caphar Amas*: quod mireris. At hoc non adeo alienum ab idiomate *Chaldaico* & *Syro*, cui uſitatiſſimum eſt צ in ע immutare, Ita ut *Rabbinus* in prolatione hujus vocis עמס in prima litera Syriſſet, & Græciſſet in ultima, vocabulum terminans in ס pro ח.

2. De ſitu loci nihil audemus fidenter pronuntiare, hoc tantum de eo diximus antea quod ab *Hieroſolymitanis* numeratur inter עיירות אסורות בתחום *Urbes Prohibitas in Limite*: Forſan Ἐν Ὀμίῳ de quo antea, ſed nihil ſtatuimus.

II בית גוברין *Beth Gubrin*. Latet etiam ſitus hujus loci. Erat *Gabara* quædam ſupra *Cæſaream Philippi*, Rabbinis תרנגולא עילאה: Sed non audemus Voces & loca confundere. Celebratur ob *R. Jochananem de Beth Gubrin qui dixit, ſunt quatuor linguæ nobiles, &c.*

Hieroſ. Magil fol. 71. 2

III. כפר קרנים כבית שאן *Caphar Carnaim, inquiunt Hieroſolymitani, eſt ejuſdem conditionis cum Bethſheane*, id eſt, juris Ethnici.

Id. Demai. fol. 22. 3.

An hæ fuerint urbes ex Decapolitanis, jam judicet lector. Fuerint nec ne, quòd non decernimus, nec ſolliciti quidem de iſta re ſumus: hoc quod maximè urgemus, per loca quæ antea nominantur, ut puto patet, urbes *Decapolitanas*,

litanas, fuiſſe quidem intra limites terræ Iſraeliticæ, at habitatas à Gentilibus. Habitabant quidem cum iis Iudæi, at numero pauciores, dominio inferiores, & poſſeſſione & privilegiis non adeò immunes. Rationémque ſi quæris quare in tali inferioritate vellent cohabitare cum Ethnicis, hanc accipe.

Tradunt Rabbini. Semper habitet quis in terra Iſraelitica, ſit licèt in civitate, cujus pars maxima ſunt Ethnici. Et ne habitet extra terram, imò non in urbe, cujus pars maxima ſunt Iſraelitæ; Nam qui habitat in terra Iſraelitica Deum habet. At qui extra terram, eſt ac ſi Deum non haberet: Sicut dicitur, ad dandum vobis terram Canaanis, ut ſit vobis Deus, &c. *Bab. Chetub. fol. 110.2.*

Vis plures?

Quicunque habitat intra terram Iſræliticam, abſolvitur ab iniquitate. Et quicunque ſepelitur intra terram Iſraeliticam, eſt ac ſepeliretur ſub altari. *Ibid. fol. 111.1.*

Unam habe pro omnibus. *Viri Iſraelitici ſunt admodum ſapientes, Nam ipſum clima ſapientificat.* O ſapientiſſimos Rabbinos! *Gloſſ. in Bab. Sanhe. fol. 5.1.*

§.VI. *Cæſarea Philippi.*

EST & urbs iſta apud Talmudicos ejuſdem claſſis cum *Betſheane*: atque ut eam inter *Decapolitanas* numeremus, animat præterea *Ptolemæus*, qui eam numerat inter urbes *Phœniciæ Mediterraneæ*; & *Joſephus*, qui Syros ejus incolas fuiſſe innuit in vita ſua. Corrigimus hìc, quod alibi excidit, Interpretem ſcilicet Arabem dum *Cæſaream* reddit pro *Hazor* Joſu.xi.1. poſſe de *Cæſarea Stratonis* intelligi, cùm potiùs videatur hanc *Cæſaream* reſpicere.

Et jam ex omnibus quæ dicta ſunt, cogita tecum lector, quid ſtatuendum ſit de verbis iſtis S.*Marci*: *Ieſus pervenit à finibus Tyro-Sidoniis ad mare Galilææ, per medios fines*

nes Decapoleos. Cogita inquam & judica, an per *fines Tyro-Sidonios* intelligi possit locus aliquis ad ipsas portas *Sidonis*: annon potiùs locus aliquis non remotus admodum à *Cæsarea Philippi.* Et judica iterum, an *Decapolis* statuenda sit intra *Galilæam*, an non potiùs [cum *Plinio* & *Josepho*] magna pars ejus saltem, in *Trans-Jordanica*, & si qua in *Galilæa*, in extrema ejus ora Aquilonari, exceptâ solùm *Scythopoli*, vel *Bethshane.*

§. VII. Urbs ערבו.

EX mentione *Bethsheanis* non possumus non subjungere mentionem urbis ערבו, ex verbis *R. Judæ*, loco ad marginem.

Berish. rab. sect. 33. R. Judah dicit עורבים *attulerunt panem & carnem manè & vespere ad Eliam*, עיר היא בתחום בית שאן ושמה ערבו *Urbs ista erat in limitibus Bethsheanis, & vocabatur Orbo.*

Scrupulum cient Judæi quidam, an Corvi panem & carnem contulerint *Eliæ*, an homines qui vocantur עורבים: Sic *Kimchius* in locum; *Sunt qui per* עורבים *intelligunt mercatores, secundùm illud quod dictum est* עורבי מערבך Ezek. xxvii. 27. Hinc rationem odorari potes cur Arabs reddiderit *Orabimos.* In quem sensum & *Rabbinus* noster *Judah*, qui non corvos, sed Incolas urbis *Orbo* Eliæ ministrâsse arbitratur. At valet hìc objectio Kimchii. *Jussit Eliam Deus*, inquit ille, *ut seipsum absconderet, neu quis eum cognosceret illic existere. Et videmus etiam quod Achabus eum perquisivit undique*, &c.

At omissâ nugacitate somnii, rem chorographicam nos indagamus: & si quid veri sit in verbis *R. Judah*, quod fuerit urbs quædam nomine עורבו *Orbo* propè *Bethshanem*, vel situm torrentis *Cherith* invenimus, vel saltem ubi ille eum fluxisse est opinatus.

Latu-

Latuiſſet æternùm in tenebris torrens iſte, ni juxta eum latuiſſet *Elias*: at locus ejus & adhuc latet. Sunt tabulæ quæ eum ultra *Jordanem* ſtatuunt, & ſunt quæ cis, aliæ hîc, aliæ illic incertò & vagabundè. Præſertim vero *Joſephum* miror qui dicit quòd Ἀνεχώρησεν εἰς τὰ πρὸς νότον μέρη ποιούμενος παρὰ χειμάῤῥῳ τινὶ τὴν διατριβήν. Cùm Deus planis verbis dicat ופנית לך קדמה, Et convertes te, vel *tendes versùs Orientem*: nam jam tum erat in *Samaria*. *Antiq. lib. 8. cap. 7.*

Addit Deus, *Abſconde te ad torrentem Cherith* אשר על פני הירדן *qui eſt coram Jordane.* Sic, inquies, erat unusquiſque torrens qui fluxit in *Jordanem*: At ſenſus verborum, *qui eſt coram Jordane*, hic eſt, qui ut pergis ad *Jordanem*, eſt citra *Jordanem* in eum fluens. Ita ut quamvis de creaturis *Eliam* paſcentibus hallucinetur Rabbinus, de loco torrentis, forſan non hallucinetur adeò.

De Ὁρίοις Τύρου καὶ Σιδῶνος & de *Regione Decapolitana* diſſerendi occaſionem præbuit, hiſtoria fœminæ *Syrophœniſſæ* Chriſto ſupplicantis pro filia ſua dæmoniaca, & receſſionis Chriſti inde, per *Decapolin* ad *mare Galilææ*: Et jam expeditâ locorum perluſtratione, de ipſa fœmina verbum unum. Dicitur à *Marco* Ἑλληνὶς Συροφοίνισσα, quod abſque omni ſcrupulo, eſt: at cùm dicitur à *Matthæo* χαναναία, eſt obſcuriús. Si ea, quæ ad locum iſtum diximus in animadverſionibus noſtris in *Matthæum*, cuiquam non placent, hæc addantur, 1. Quod *Canaan* & *Phœnicia* τοῖς LXX aliquando convertuntur. *Joſu.* iv. 1, 12. *&c.* 2. Si dixerim quod Ἑλληνὶς & χαναναία etiam convertuntur, riſum forſan crearet: at non apud Judæos qui omnes ſervos & famulas qui non ſunt Hebræi ſanguinis, vocant *Canaanæos*. Trita eſt diſtinctio inter עבד עברי *ſervum Hebræum*, & עבד כנעני *Servum Canaanæum*; atque ita in ſexu fœmineo; Jam verò *ſervus Canaanæus*, inquiunt, eſt ſervus ex quâvis gente præter Hebræam: Conjice hanc fœminam fuiſſe

talem

talem, & nihil obſcuri eſt in ejus agnominatione: quòd nempe fuerit fœmina ſervilis, origine Ethnica, atque inde, vulgò apud Iudæos nota titulo שפחה כנענית *Ancillæ Canaanææ.*

CAP. VIII.

Emenſurationes quædam.

I. *Menſuræ Judæorum.* II. *Eorum emenſuratio terræ per dietas.* III. *Et emenſuratio latitudinis terræ intra Jordanem.* IV. *Ptolemæus conſultus & emendatus.* V. *Plinius corrigendus.* VI. *Longitudo terræ ex Antonino.* VII. *Latitudo viarum.* VIII. *Diſtantia ſepulchrorum ab urbibus.*

§. I. *Menſuræ Judæorum.*

Gloſſ. in Bava Mezia. fol. 28. 1. Megill. fol. 3. 1.

OBtinuit apud Iudæos, *Terram Iſraeliticam fuiſſe quadraturæ quadringentarum Parſarum*; Et delectantur neſcio quî & quare, hoc numero & menſurâ.

Jonathan ben Uzziel interptetatus eſt ab ore Haggæi, Zachariæ & Malachiæ ונזרעזעה אי ר מאות פרסה על ר מאית פרסה *Et commota eſt terra Iſraelitica quadringentis Parſis undiquaque.*

Bava Kama fol. 82. 2.

Cùm porcus ſurſum traheretur ſuper muros Hieroſolymæ, atque ungues infigeret, quaſſata eſt terra Iſraelitica pet quadringintas Parſas undiquaque.

Parſa. פרסה continuit intra ſe quatuor milliaria.

Gloſſ. in Peſachin. fol. 93. 2.

Decem Parſæ, inquit gloſſ. ad locum in margine, *ſunt quadraginta milliaria*: quod & fusè probari poſſet aliunde ſi foret opus. Ita ut *Quadringentæ Parſæ* [vel Paraſangæ] fuerint Mille, & ſexcenta milliaria. Quam menſuram cur terræ *Iſraeliticæ* aſcripſerint ab unoquoque latere quadraturæ ſuæ, an ab emenſurationibus *Ezechielis*, an aliunde, hìc non quærimus. At hoc non obſervare non poſſu-

poſſumus, eundem numerum memorari, & forſan eandem menſuram intelligi *Apoc.* xiv. 20. *Exivit ſanguis è lacu uſque ad frænos equorum per ſtadia mille ſexcenta.* Ubi Arabs. אמיאל אלף וסתמאירה *Per ſpacium milliariorum mille ſexcentorum.*

Menſurant Talmudici, aliquando per *milliaria*, aliquando per *Parſas*, aliquando per *dietas.* Unamquamque harum comperies apud eos frequentiſſimè.

De milliari Talmudico, hanc accipe ipſorum commonefactionem.

אחר משבע ומחצב במיל זרה הוא ריס: *Conſtitiſſe* nempe *illud* [non octo, ut Græcum & Romanum, ſed] *ſeptem ſtadiis & dimidio.* Nam qua alia voce vertenda ſit ריס nec quidem novi, nec aliâ arbitror eſſe vertendam. *Bava Mezia. fol. 33.1.*

Et hanc etiam de *dieta.*

Dicit R. Jochanan. כמה מהלך אדם ביום. *Quantum eſt iter hominis die uno?* י׳ פרסאות *Decem Parſarum. A prodeunte primùm aurora, ad ortum ſolis, quinque milliaria; Ab occaſu Solis, donec appareant ſtellæ, quinque milliaria.* פשו ל׳ חמיסר מצפרא לפלגא יומא *Reſtant triginta. Quindecim à mane ad meridiem.* חמיסר מפלגא דיומא לאורתא *Quindecim à meridie ad veſperam.* *Peſachin. fol. 93.2.*

En tibi iter diarium, uno ſenſu quadraginta milliarium, id eſt, quantum uno die confici poteſt; & alio ſenſu triginta, id eſt, quantum uſitatiſſimè confici ſolet: ubi & ab iis etiam es monendus computari hæc כיום בינוני *ſecundùm diem æquinoctialem.*

Comminiſcuntur *Saulum* uno die ſexaginta milliaria peragrâſſe, ut & *Iſraelitas* à *Jordane* ad montem *Gerizim*, at vulgatiſſimè de dieta dijudicant, ſecundùm quod eſt dictum, nempe ſub eæ comprehendi triginta milliaria. *Midr. Till. fol. 7.4. Gloſ. in Sanhed. fol. 44.1.*

Pesachin ubi supra.

Et huc adducantur ista: אי זו היא דרך רחוקה *Quænam est via longinqua?* מן המודיעים ולחוץ כמדתה לכל רוח *A Modim* [sepulchris *Maccabæorum*] *& porro, & secundùm hanc mensuram ab unoquoque latere. Dicit ultrà. A Modim ad Hierosolymam erant quindecim milliaria.*

Disputatur super illud, *Num.* ix. 10. ubi præcipitur ut unusquisque celebret Pascha mense primo, nisi sit immundus או בדרך רחוקה *Aut in via longinqua,* & concluditur, Per *viam longinquam* intelligendam esse distantiam quindecim milliarium ad minimum, quæ erat dimidium dictæ vulgaris.

§. II. *Judæorum emensuratio terræ per dietas.*

Bava Mezia. fol. 28. 1.

LOco ad marginem adscripto quærunt Magistri. *Quamdiu tenetur quisquam ad manifestandum publico præconio, de aliqua re reperta? R. Judah dicit, Tribus festis & septem diebus post festum ultimum. Nempe ut triduo quis domum redeat quæsitum an aliquid perdiderit, triduo redeat* [Hierosolymam] *& supersit adhuc dies unus publico præconio.* [Gloss Ut ipse præconium edat, Ego tale quid perdidi, & hæ sunt ejus notæ.] *At objiciunt, Tertio die mensis Marheshvan orant pro pluviis. Rabban Gamaliel dicit, septimo istius mensis, qui est dies decimus quintus à festo Scenopegiæ: nempe ut postremus inter Israelitas* [qui ascenderant ad Festum] *accedat ad Euphratem, et non prehendant eum pluviæ.*

Præsumitur ex hac traditione, ultimum limitem terræ *Israeliticæ* fuisse intra iter triduanum ab *Hierosolyma*, nec pravè: atque sub eadem conditione reputantur ultimi termini *trans Jordanicæ*, nempe quòd distantiam istam non excesserint, at quantum ad eam non accesserint in dubio relinquitur. Rem istam hìc loci decernere non est instituti nostri, illud quod prosequimur est ut latitudinem terræ intra *Jordanem* emetiamur.

§.III.

§. III. *Talmudicorum emensuratio latitudinis terræ intra Jordanem.*

CElebris apud eos erat traditio, & gentis consuetudo, de qua mentionem aliquam habuimus alibi כרם רבעי היה עולה לירש מהלך יום אחד לכל צד *Ut Vinea quadriennis ascenderet Hierosolymam itinere diario ab unoquoque latere.* Maasar Sheni. cap. 5. hal. 2.

Sensus traditionis hic est. Decimæ secundæ aut ipsæ comedendæ erant *Hierosolymis*, aut venundatis iis domi, afferebatur nummus *Hierosolymas*, unde coempta sunt quædam, quæ ibi comedebantur. Jam verò cautum est hoc canone, ut decimæ vinearum quæ erant intra dietam ab urbe, non venundarentur, sed ipsæ apportarentur *Hierosolymas*, atque ibi comederentur.

At אי זו היא תחומה *Quinam sunt limites, inquiunt, itineris istius diarii?*

אילת מן דרום: *Elath ab Austro.*
עקרבת מן הצפון: *Acrabatti ab Aquilone.*
לוד מן המערב: *Lydda ab Occidente.*
ירדן מן המזרח: *Jordanes ab oriente.*

Sic *Mishnah* utraque: At *Gemara Babylonica* locis ad marginem legit אילת מן הצפון ועקרבת מן הדרום *Elath ab Aquilone, Acrabatti ab Austro.* Qua ratione & quo sensu hæc conveniunt enodare nituntur commentatores obscurè satis: sed non tanti est ut immoremur. Bezah. fol. 5. 1. Rosh Shanah. fol. 31. 2.

Elath in mentem revocat quædam quæ dicuntur à *Notitia Imperii* orientalis. Ubi, *sub dispositione viri spectabilis Ducis Palæstinæ* substituitur inter alios, *Præfectus Legionis Decimæ Fretensis Ailæ.* Ubi Pancirolus. *Ailam in littore maris rubri positam fuisse* D. *Hieron. in* 47. Ezek. *ita scribit. Lingua maris rubri in cujus littore Aila posita est ubi*

nunc moratur Legio & præsidium Romanum. Idem de loc. Hebr. Aila, inquit, in extremis finibus Palæstinæ, juncta Meridianæ Solitudini, *& mari rubro, unde ex Ægypto in Indiam, atque inde in Ægyptum navigatur.* Sed *& ibi legio Romana cognomento Decima.*

Non audemus tanto oraculo contrariari, aliter ad *Elath* hanc nostram recurrerent cogitationes meæ: idque hac præsertim ratione, quòd duriusculum videatur, præsidium ad mare rubrum substituere. S*ub duce Palæstinæ*, cùm tantùm distaret illud a *Palæstina*, foretque dux *Arabiæ* [in qua *Elath* ad mare rubrum] æquè ac *Palæstinæ*.

Vides Patres traditionum emensurantes à *Lydda* per *Hierosolymam* ad *Jordanem* duplici diario: Sed & hìc iterum in incerto nos relinquunt de latitudine terræ; quippe quòd *Lydda* non foret ad extremam terræ oram ab isto latere. Ni forte dixeris, quòd quodcunque spatii intercessit inter *Lyddam* & mare erat מדינת הים æstimatum ut terra Ethnica, cùm *Caphar Lodim* quæ in interstitio isto erat sita, nec longè à *Lydda* meliorem notam non subierit. Certiores ergo calculos & radium fideliorem, si fieri possit, acquiramus.

Gittin cap. 1. hal. 1.

§. IV. *Ptolemæus consultus & emendatus.*

LAtitudinem hujus terræ, ubique eandem esse, ridiculum foret vel somniare: cùm maria utrinque terminantia, hinc *Mediterraneum*, illinc S*odomiticum*, *Genesariticum*, S*amochoniticum*, atque inter ista labens *Jordanes* non possint non flexuosa sinuositate sua spatium reddere admodum inæquale.

Pro-

Probatum hoc habe è *Ptolomæo* in littore Mediterranei. *Tabb. Asiæ. cap. 6.*

Sic illæ.			Sic Latina ejus versio.	
Καισάρεια Στράτωνος.	ξς' δ'		*Cæsarea Stratonis.*	66. 15.
Ἰόππη	ξε γ'		*Joppa*	65. 40.
Ἰαμνειτῶν λιμὴν	ξε		*Jamnetorum portus*	65.
Γαζαιῶν λιμὴν	ξε ς'		*Gazæorum portus*	64. 45.
Γάζα	ξε γ' ιβ		*Gaza*	65. 26.

Et plura ejusdem variationis.

De ultimis, *Gazæorum* Scilicet *portu*, & *Gaza* ipsa, est cur meritò hæsites. Ipsi *Ptolemæo*, ut vides, *Gazæorum portus* est in ξε ς 65. 45. Interpres autem latinus habet 64. 45. Nec quidem sine ratione, cum ipsa *Gaza* sit tantùm in 65. 26.

At quidem è converso probabiliùs est *Gazæorum portum* statuendum esse in 65. 26. & *Gazam* ipsam in 65. 45. ubi per *portum* minimè intelligendus est iste locus quo applicantes naves sese exonerârunt, sed totus sinus intra promontoria, in mare se protrudentia, comprehensus. Cujus protrusionis ultimum apicem concipias in grad. 65. 26. Ab urbe 19. minutis.

Sic *Ptolemæum* ergo cum hac emendatione sequi velis in emensuratione latitudinis terræ inter *Gazam* & *Asphaltiten* rem sic accipe.

Esto *Gaza* in grad. 65. 45. Et illi etiam Ἀσφαλτίτιδος τὸ μέσον ἐπέχει μοίρας ξς' ς' Latin. vers. *Asphaltitis medium continet gradus* 66. 50. A *Gaza* ergo ad medium *maris mortui*, erit totus gradus ές minuta, quibus respondent lxv. M. pass. unde si medietatem *Asphaltitis* detraxeris, supererunt lv. M. pass. aut circiter, ab ejus littore ad *Gazam*.

§.V.

§. V. *Plinius Corrigendus.*

HIc etiam non possum non vel emendare lectionem *Plinii*, vel saltem emendandam ostendere, apud quem jam sic legimus.

Nat. hist. lib. 6. cap. 28.

Deinde Nabataei oppidum incolunt Petram nomine, in convalle, paulo minus ii. M. *pass. amplitudinis, circundatum montibus inaccessis, amne interfluente. Abest à Gaza oppido littoris nostri* D. C. M. *A sinu Persico* Cxxii. M. *Huc convenit utrumque bivium, eorum qui* Syriae *Palmyram petière, & eorum qui ab Gaza venerunt.* Verba ista *Abest à Gaza*, &c. ea sunt quibuscum nobis res est.

Vid. Heidman. Palaest. cap 7. §. 6.

Quid? D. C. M. Sexcenta milliaria à *Gaza* ad *Petram* Metropolin Moabitarum? Miror doctiss. *Heidmannum* haec tam molliter absorpsisse, atque absque ulla nauseatione.

At liceat mihi conjectari *Plinium* in Autographo suo sic scripsisse *Abest à Gaza oppido littoris nostri* C X. M. Ast incuriâ librariorum, literam numericam X dissectam fuisse in dichotomiam hoc modo ƆC sinistrámque ejus medietatem coaluisse tandem cum C praecedente in hunc modum CƆ & sic in D evasisse. Dextrámque pro C vel numero centenario reputatam mansisse.

Utcunque in conjectura hac nostra hallucinari possumus, at certè de spatio numeróque milliarium non hallucinamur adeò. Nam datis xxxviii aut circiter milliaribus inter *Petram* & *Asphaltitin*, & concessis xx aut circiter milliaribus latitudini istius maris [ut aliqualiter medium incedamus inter *Plinium* & *Josephum* de ejus latitudine] tum supersunt è C X. M. quae nos supponimus scripsisse *Plinium* lii aut circiter ab isto mari ad *Gazam*. Quod non longè quidem à scopo aberrat. At toto quidem coelo aberratur dum assignantur D C M. pass. à *Gaza* ad *Petram*: Supputationi certè nostrae favebis, & conjecturae de injuria

ria *Plinio* à librariis illata, cùm observaveris primum littus *Gazæ*, *Ptolemæo* esse, ut diximus, in grad. 65. 26. & *Petram* esse tantùm in grad 66. 45.

Demus igitur lii aut liii aut circiter milliaria latitudini terræ à littore *Mediterranei maris* ad *Asphaltiten*: plura necesse est ut tribuas, inter littus *Mediterranei*, & *Jordanem*: quippe quòd, quò latior *Asphaltitis*, eò ipsa terra minus lata: & sic etiam de mari *Genesaritico* & *Samochonitico* est dicendum. Nec ab iis dilatatis solùm coarctata est *Galilæa*, sed & ditionibus *Tyro-Sidoniis* intercurrentibus inter eum & mare.

Ità ut frustrà foret latitudinem terræ ubique exactam investigare: et ridiculum foret unâ aliquâ mensurâ aut extensione metiri.

Bene est si hìc illic commodâ aliquâ conjecturâ vel rem propè attingas vel non multùm aberres. Certior videtur determinatio de terræ longitudine, dum per oppida emensuratur et urbes, à S*idone* ad fluvium *Ægypti*, at hìc nec omnibus idem spatium, et alibi etiã emensuratio longè incertior.

§. VI. *Longitudo terræ ex Antonino.*

Sic *Itinerarium Antonini.*

A Sidone Tyrum	M. P.	xxiiii.	Phænicia.
Ptolemaidam	M. P.	xxxii.	
Sicamina	M. P.	xxiiii.	
Cæsarea	M. P.	xx.	
Betaro [a]	M. P.	xviii.	[a] Palæstina.
Diespoli	M. P.	xxii.	
Liamnia	M. P.	xii.	
Ascalona	M. P.	xx.	
Gaza	M. P.	xvi.	
Rapa	M. P.	xxii.	
Rhinocolura	M. P.	xxii.	
		CCXXXII.	

E-

Emensuravimus alibi hoc spatium funiculis *Plinii* et *Strabonis* tredecim milliaribus hoc numero minus: ubi si quid erroris in computum irrepserit crimen ferat *Gul. Tyrius* qui limites *Phœniciæ* quatuor aut quinq; milliaribus tantùm protendit à *Tyro* versùs Austrum.

At quid dicendum de Itinerario alio, quod an *Antonini* sit, definire non audeo, ubi sic habetur

A Cæsarea Betaron	M. P.	xxxi.
Diespolin	M. P.	xxxviii.

Supputatione priorem excedente xxix milliaribus.

Est et ibidem quod quomodo cum *Josepho* reconciliemus non est in promptu: nam dicitur

A Neapoli Æliam	M. P.	xxx.
Eleutheropolim	M. P.	xx.
Ascalonem	M. P.	xxiv.

De bell. lib. 3. cap. 2. Ubi ab *Ælia* vel *Hierosolyma* ad *Ascalonem* excurrunt tantùm XLIV M. P. Cùm de *Ascalone* dicat *Josephus* quòd erat Τῶν Ἱεροσολύμων εἴκοσι πρὸς τοῖς πεντακοσίοις ἀπέχουσα σταδίους· *distans Hierosolymis* DXX *stad.* vel LXV. M. P. Chasmā quidem aliquantum ab hoc repletur, quòd *Ascalon nova* propior erat ab *Hierosolyma* quàm vetus, sedecim milliaribus, referente *Benjamino*.

An *Betaron* eadem fuerit cum ביתר ubi horrenda ista strages sub. Ben *Cozba* non hìc disputabitur, *Liamniam* pravè scriptam pro *Iamnia* minimè dubitandum. Et jam sequamur *Antoninum* ad *Pelusium*.

Rhinoculura		
Ostracena	M. P.	xxiiii.
Cassio	M. P.	xxvi.
Pentascino	M. P.	xx.
Pelusio	M. P.	xx.

Quæ quomodo conveniant cum *Plinio* qui LXV. M. P. tantùm numerat à *Pelusio* ad *finitam Arabiam*, viz. ad Sirbo-

nem,

nem, cui confinis *Rhinocolura*, ego non dixerim. Hoc aliàs dixerim, quòd mirum eſt tabulas aliquas, *Sirbonem* ſtatuiſſe inter *Caſium* et *Peluſium*, cùm contrarium et hìc, et apud *Plinium* et *Strabonem* pateat apertiſſimè. Frrorem hauſerunt forſan à *Ptol.* vel ſaltem ejus interprete, cui *Caſſium* eſt in latitud. grad. 31. 15. Eruptio autem *Sirbonidis* in 31. 10.

§. VII. *Latitudo viarum.*

TRadunt *Rabbini. Via privata* [דרך היחיד] *eſt quatuor cubitorum. Via ab urbe in urbem eſt octo cubitorum. Via publica* [דרך הרבים] *eſt ſedecim cubitorum. Via ad civitates refugii eſt triginta duorum cubitorum. Via regis non habet menſuram: nam rex poteſt ſepes perfringere ut ſternat ſibi viam. Et via ad ſepulchrum non habet menſuram* משום יקרא דשכבא *ob honorem mortui.* Confer *Matth.* vii. 13,14. *Bav. bathr. fol.* 100.

Inter *viam ab urbe ad urbem*, & דרך הרבים *viam publicam*, hoc erat diſcriminis: quòd *via publica* ea erat, per quam omnes urbes tranſierunt; *via ab urbe ad urbem*, ea erat, per quam tranſiit hæc urbs ad iſtam, atque iſta ad hanc, ſed non urbs aliqua alia iſtâc tranſiit.

Via *iſta ab urbe in urbem*, *erat octo cubitorum*, inquit Gloſſ. *Ut ſi fortè duæ quadrigæ occurrerent*, *daretur ſpatium tranſeundi.*

Via ad ſepulchrum menſuram non habuit, nè comitantes feretrum, ob anguſtiam viæ ſegregarentur.

Addunt המעמד דייני צפורי אמרו בית ד קבין *Statio, ut dicunt Judices Zipporienſes, eſt quantū recipit quatuor cabos.*

Per Stationem intelligunt, locum ubi à ſepulchro redeuntes, circumſtant lugentem ut eum ſolentur.

עבדים ושפחות אין עומדין עליהם: *Pro ſervis & ancillis non ſtant, nec pro iis dicunt benedictionem lugentium.* *Beracoth fol.* 16.2.

Gloss. *Cùm redirent à sepulchro* שורות היו עשים *steterunt seriatim circa lugentem, solantes eum. Et series ista constitit non è paucioribus quàm decem.*

Gloss. in Chetub. fol. 8. 2.

Sedere eum fecerunt, atque ipsi steterunt circùm.

בית ד קבין *Fundus recipiens quatuor cabos seminis*, inquit Gloss. *est triginta tres cubitos & duos palmos latus, & quinquaginta longus.*

§. VIII. *Distantia sepulchrorum ab urbibus.*

Gloss. in Kiddushin. fol. 80. 2.

SEpulchreta *non erant prope urbes.* לא היו בתי קבורות סמוכין לעיר. verba sunt Glossatoris in *Kiddushin* loco citato, ídque super hanc traditionem. *Per omnes triginta dies effertur in sinu matris, & sepelitur à fœmina una, & duobus maribus; at non à viro uno, & duabus fœminis:* sensus hic est. Infans moriens ante tricesimum ætatis diem, feretro opus non habet, sed in sinu matris effertur ad sepulturam, comitantibus duobus viris, at non effertur à duabus fœminis comitante uno tantùm viro. Ratióq; hæc redditur, Quia cùm longiùs ab urbe distarent cœmiteria, fieri poterat ut ab uno viro allicerentur duæ fœminæ ad scortationem, cùm jam distarent à conspectu hominum, at non tam promptè conspirarent duo viri ad constuprandam unam fœminam.

Proferunt exempla. *Fœmina quædam*, inquiunt, *infantem vivum extulit, ac si mortuum ut mœcharetur cum eo qui eam comitatus est ad sepulchretum.* Et *decem viri fœminam vivam extulerunt ac si mortuam, ut eam constuprarent.* Oblitus tui certè es O *Judæe*, dum modò dicis, Duos viros vix conspiraturos in stuprationem ejusdem fœminæ, modò, Decem conspirâsse.

Cœmiteria distabant à civitatibus Leviticis bis mille cubitis, ab omnibus aliis civitatibus multo spatio, si non eodē: Quantùm cum iis hac in re conveniret aut non conveniret *Hierosolyma*, aliàs observandum.

CAP.

CAP. IX.

Loca quædam sparsim notata.

I. *Præsidia Romana.* II. *Zin* צין *Cadesh* קדש.
III. אונו *Ono.*

DE locis quibusdam hinc indè sparsim notatis dicturi, ordiamur à Præsidiis Romanis quæ erant sparsa per totam terram: ídque facimus eò lubentius, quòd *Notitia Imperii*, unde ea exscribenda, non adeò vulgariter in manibus omnium teratur.

NOTITIA.

Sub Dispositione viri spectabilis Ducis Palæstinæ.

Equites Dalmatæ Illyriciani Berosabæ.
Equites Promoti Illyriciani Menoide.
Equites Scutarii Illyriciani Chermulæ.
Equites Mauri Illlyriciani Æliæ.
Equites Thamudeni Illyriciani Bitsanæ.
Equites Promoti Indigenæ Sabaiæ.
Equites Promoti Indigenæ Zodocathæ.
Equites Sagittarii Indigenæ Havanæ.
Equites Sagittarii Indigenæ Zoaræ.
Equites primi Fælices Sagittarii Indigenæ Palæstinæ Saburæ, sive Veterocariæ.
Equites Sagittarii Indigenæ Mohaile.
Præfectus Legionis Decimæ Fretensis Ailæ.
Et quæ de minore laterculo emittuntur.
Ala prima miliaria Sebastena Asuadæ
Ala Antana Dromedariorum Admathæ.
Ala Constantiniana Tolohæ.

Ala Secunda Fælix Valentiniana apud Præsidium.
Ala Prima miliaria hastæ.
Ala Idiota constitutæ.
Cohors Duodecima Valeria Afro.
Cohors Decima Carthaginensis Carthæ.
Cohors Prima Centenaria Tarbæ.
Cohors Quarta Phrygum Præsidio.
Cohors Secunda Gratiana Jehybo.
Cohors Prima equitata Calamonæ.
Cohors Secunda Galatarum Arieldelæ.
Cohors Prima Flaria Moleahæ.
Cohors Secunda Cretensis juxta Jordanem fluvium.
Cohors Prima Salutaria inter Æliam et Hierichunta.

Officium autem habet ita.

Principem de Schola Agentium in rebus.
Numerarios & Adjutores eorum.
Commentariensem.
Adjutorem.
A libellis sive subscribendarium.
Exceptores & cæteros Officiales.

Hæc NOTITIA.

§. II. *Zin.* צין *Cadesh.* רקם

NOminantur hæc loca in linea terram à Meridie terminante. *Num. xxxiv.* & *Jos. xv.*

Docent nos *Judæi* nuncupatum fuisse *Desertum Zin* à monte istius nominis, montémque sic vocatum à *Palmetis*: nobilémque eum fuisse *ferrifodinis*. Nam verba ista *Num.* xxxiv. 4. ועבר צנה à *Targ. Hieros.* redduntur. ועבר טוור פרזלא *Et transit limes per montem ferri. A Jonath.* ועבר לציני טוור פרצלא *Et transit ad palmas montis ferri.*

ציני Talmudicis sunt *Palmæ minores*:

Rabh Judah dicit, Qui vendit vicino fundum, necesse habet ut scribat, Posside tibi רקלין תאלין הוצין וצינין. Interpres pro nobis esto *Aruch.* *Bav. bathr. fol. 69 2.*

רקלין *Sunt palmæ celsiores.*

תאלין *Sunt reliquæ arbores majores.*

הוצין *Sunt reliquæ arbores minores.*

צינין *Sunt palmæ minores.*

Et Talmudici rursus.

צִינֵי הר ברזל כשרות *Palmæ montis ferri sunt idoneæ,* ad conficiendum fasciculum manu gestandum in festo Scenopegiæ. Ubi Gloss. צִינֵי' *Sunt palmæ minores.* *Succah. c. 3. hal. 1.*

Videtur ergo montanum aliquod hoc fuisse, ipsis terræ Israeliticæ limitibus vicinissimum, palmis humilioribus atque ferrifodinis celebre, à palmis dictum צין & à nomine isto regionem adjacentem, quæ eremosa, denominans.

Cadesh Interpretibus orientalibus רקם erat terræ limes, ipsa tamen fere ac si extra terram. Hinc ista, *Qui libellum reportat à loco Ethnico,* &c. *Imò qui à Rekam.* Et *omnes maculæ quæ veniunt à Rekam sunt mundæ.* Gloss: *Maculæ aliquæ in vestibus* [profluviosæ scilicet] *quæ venerunt à Rekam, mundæ erant, quia non determinârunt de maculis alienigenarum.* *Gittin. cap. 1. hal. 1. Jevam fol. 16. 1.*

Gloss alia. *In Rekam fuerunt Israelitæ, & tamen maculæ venientes à Rekam sunt mundæ, quia Israelitarum sunt, atque Israelitæ abscondunt maculas suas,* &c.

Cades referente *Breidenbachio,* Arabibus dicitur *Cawatha:* nam sic ille, *Tandem in regionem quandam venimus, quæ linguâ Arabicâ Cawatha appellatur, sed Latinâ Cades.* Quæ dum legimus, subeunt ea quæ disserit vir admirandæ eruditionis, Cl. *Edvardus Pocokius.* S. T. D. de voce *Kawa* in doctiss. suis *Notis Miscellan. pag.* 48, 49, &c. quòd significet *vociferationem, Clamorem,* &c. cui an vox נועה & גיעה quâ *Rekam* etiam denominatur, quæ *mugitum* denotat

tat, ullo modo respondere possit, magni istius linguarum oraculi est judicare potiùs, quàm tenuitatis nostræ.

§. III. אונו *Ono.*

Iuchas. fol. 39. 2. Bab. Chetubb fol. 3. 2. Cholin. fol. 56. 2. Hieros. Megil f. l. 70 1

DIstabat *Ono tribus Milliaribus à Lydda.*

Dixit R. Jacob ben. רוסתאי *Dosithei. A Lydda ad Ono sunt tria milliaria, egoque tempore quodam, ante diluculum illuc profectus sum, ad talos usque in melle ficuum.* R. Simai & R. Zadok *profecti sunt interea: latum annum in Lydda, & Sabbatizârunt in Ono.*

Muris cinctam hanc urbem opinantur Talmudici, jam inde à diebus *Josuæ*, at flammis absumptam in bello *Gibeitico*: quia dicitur, *Omnes etiam civitates ad quas pervenerunt, miserunt in ignem, Judic.* xx. 48. Reædificatam verò ab *Elpaal Benjamita.* 1 *Paral.* viii. 12. Dicit *R. Lazar.* ben. *R. Josah. Excisa erat in diebus concubinæ in Gibeah*, at *prostitit Elpaal, atque eam restauravit.*

Conjungitur cum *Lod* & *Ono*, etiam גיא החרשים, vel *vallis Fabrorum, Nehe.* xi. 35. quam quidam è *Judæis*, urbem singularem putant; eámque mœnibus cinctam à diebus *Josuæ. At dicit* R. Chananiah *nomine* R. Phineas לוד ואונו הן גיא החרשים *Lod & Ono, ipsæ sunt vallis fabrorum.*

Iuchas. ubi antè.

Iste *R. Chananiah erat* איש אונו *civis urbis Ono*, celebris inter Rabbinos, *unus è quinque doctis qui judicârunt coram sapientibus. Hi fuerunt, Ben Azzai, Ben Zuma, Chanan, & Chananiah, & Ben Nanas.*

Cur tabulæ *Lod* & *Ono* disposuerint prope *Jordanem*, non longè à *Jerichunte*, non alia occurrit mihi ratio, quàm quòd apud *Josephum* reperiatur oppidum *Adida*, non longè inde dissitum, connumeretúrque *Hadid* cum *Lod* & *Ono* in *Ezr.* ii. 33. compinguntúrque *Lod* & *Hadid* in vocem unam Λοδαδὶ *Ezr.* ii. 33. & Λοδαδὶδ *Nehem.* vii. 37. à LXX interpre-

pretibus. Ac plura erant loca nomine *Adida* nuncupata, ita ut vacillet ratio ista, si ista fuerit ratio. Nam erat Ἀδιδὰ ἐν τῇ Σεφήλᾳ. *Adida in valle.* Et Ἀδιδὰ πόλις ἐπ᾽ ὄρους κειμένη. *Urbs Adida in monte.* ὑφ᾽ ἧς ὑπόκειται τὰ τῆς Ἰουδαίας πεδία. Et *Adida in Galilaea, coram planitie magna,* si ea non eadem fuerit cum Ἀδιδὰ ἐν τῇ Σεφήλᾳ. 1 Maccab. 12. 38. Jos. ante. lib. 13. cap. 12. 1 Macc. 13. 13.

De *Lydda,* quam prope jam sumus, cùm de *Ono* agimus, illud animadvertatur in gratiam tironum, quod monet Gloss: in *Taanith, Lyddam vocari etiam* לודקיא *Lodiceam:* & frequens quidem occurrit mentio de הרוגי בלוד *martyribus in Lydda,* quod & profertur aliquando הרוגי בלודקיא ut in ista historia inter loca alia כשנקש טוריינוס להרגו את לולונוס ופפוס אחיו בלודקיא *Cùm conaretur Tyrannus* [vel Trajanus] *interficere Lolienum* [forsan *Julianum*] *& Papum fratrem ejus, in Lodicea,* &c. [Gloss. לודקין היא לוד] *Dixit iis, si vos de populo Ananiae, Michaelis, & Azariae estis, veniat Deus vester, & vos liberet è manu mea.* Taanith. fol. 18. 2.

Celebratur admodum fratrum horum martyrium, quod subierunt propter filiam regis, quae reperta est interfecta, & dixerunt hostes *Judaeorum* quod *Judaei,* eam interfecerant, & hi fratres, ut *Israelem* liberarent, dixerunt, Nos eam interfecimus, eos ergo solos rex interfecit. Sic Gloss.

Mentio est de סנדל לודיקי in tractatu *Kelim,* quòd an eundem locum spectet, & reddendum sit *Sandalium Lydense,* non patet. Cum eo memoratur etiam סנדל עמקי *Sandalium Emkaum:* à כפר עמקי *Caphar Imki* dictum, cujus loci memoria est in tractatu *Taanith,* ubi dicitur *Civitas è qua sunt quingenti pedites ut Caphar Imki, &c.* Sic locum citant & nomen urbis proferunt *Aruch* & *R. Solomon* כפר עמקי at in textu Talmudico est כפר עמיקו De qua re non litigabimus. Kelim cap. 26 hal. Taanith. fol 21 1.

CAP.

CAP. X.

De variis terræ incolis.

I. *Ea, terra Hebræorum, antequam Canaanæorum.* II. *Unde Canaan pars tantùm Canaanis. Judi.* iv. 1. III. *Perizzæi quinam.* IV. *Kenæi.* V. *Rephaim.*

§. I. *Terra Hebræorum ea, antequam Canaanæorum.*

DIcitur *Abrahamus* עברי *Hebræus* tum solùm, cùm bello inter eum decernendum foret,& *Elamitas*:Ratióque cognominationis est ab ipsa re petenda quæ tum transigebatur.

I. Jus hæreditarium terræ sanctæ, quæ dispositione divina erat terra *Semi*, meritò vendicabat *Elam Semi* primogenitus, nec erat quisquam de *Semi* filiis, ad quem judicio humano, æquius justiúsque devolveretur: Ast aliò eam designaverat judicium consiliúmque divinum; cessuram scilicet, familiæ *Arphaxadicæ* atque *Hebericæ*, è qua familia *Abrahamus*. Illum ergò contra exercitum *Elamiticum* roborat Deus, & victoriâ stupendâ hæredem declarat: quod & facit pariter ipse *Semus*, illi benedicens, quamvis filios suos *Elamitas*, primogenito suo *Elamo* natos, prælio stravisset. Agnovit scilicet vir sanctissimus, vates idem maximus, nobilissimúsque, consilium Dei, cui ob cædem suorum tam minimè adversatur, ut è contra victori benedicat, nobilissimósque terræ suæ fructus, panem & vinum, ei exhibeat, non solùm in sui militúmque suorum refectionem, sed & forsan, potiùs in signum resignationis, & collationis juris hæreditarii in eum,quem tam signali notâ hæredem demonstraverat Deus. Meritissimè ergò exinde *Abra-*

Abrahamus vocatur, *Hebræus*, ut digito quasi monstraretur, devolvere velle Deum hæreditatem istius terræ, à familia *Elami*, ad familiam *Heberi*: A primogenito ad postmodùm genitum, quod etiam postea factum est cum *Reubeno*, & *Josepho*.

II. Præteriri absque observatione nec debet, nec quidem potest, regionem *Pentepolitanam*, adjacentésque, subditas & tributarias fuisse *Chedorlaomero regi Elam*. Quid? Regi *Persarum* subdi partem aliquam *Canaanitidis*, cùm inter eam & *Persiam* tot interjacerent reges & regiones? Scrupulus quidem & nodus non inanis, nec, quantùm novi, aliter solvendus, quàm quod *Elamus* primogenitus *Semi*, sive *Melchizedechi*, hæres jure primogenituræ suæ fuerit istius terræ, quam jure & diplomate divino possedit pater ejus *Semus*, filiíque *Elami* & nepotes usque ad *Chedorlaomerum*. Nam cùm dicitur quòd urbes & regiones istæ *duodecim annis* inservierant *Chedorlaomero*, tempora regni ei numerari videntur potiùs, quàm anni regiminis *Elamitici*. Non quòd istæ gentes duodecim tantum annis subditæ fuerant sceptro *Elamitarum*, sed quòd duodecimus tantum fuerit iste annus *Chedorlaomeri*. At jam transfert Deus hæreditatem ad familiam *Heberi*, *Hebræam* antea dictam, at jam singulariùs, & honorificentiùs, cùm ex omnibus *Semi* familiis ista modò emineret. עבר *Hebræos* denotat, prout אשור *Assyrios* in verbis istis *Bileami*, *Num.* xxiv. 24. וענו אשור וענו עבר

Somnium est non neminis inter *Rabbinos*. *Quòd cùm distribueretur universa terra inter Septuaginta nationes, à confusione Linguarum, nulli cessit Canaanitis: sese ergò illuc receperunt Canaanæi, & non solùm vacuam repertam, sed & nulli sorte collatam, pro sua usurpârunt.* Shem tobh. in Psal. 48.

At quid tum dicendum de *Melchizedecho*, quem omnes jam agnoscunt pro *Semo*? Num probabiliùs, illum in-

intrusisse inter *Canaanæos* jam terram habitantes, an eos in illum intrusisse? Nonne ei & suis hæreditaria potiùs erat ista terra, quàm per injuriam & intrusionem usurpata? Et nonne ille, dirigente Spiritu Dei, eò se contulit potiùs, quàm aut vagans incertè, aut ambitionis agitatus œstro, aut usurpationis? vix credo ego, vel *Canaanæos* ante confusionem linguarum illuc concessisse, vel *Semum* ad id temporis illinc abfuisse. At diu illum multúmque *Canaanitida* [ut postea vocabatur] habitâsse, ante ingressum in eam *Canaanæorum*: idque privilegio divinæ concessionis, quæ huc eum posterosque suos destinaverat: *Canaanæósque* postea huc irrepsisse, & familiæ *Semi*, cujus primogenitus *Elam*, subditos primùm fuisse, at tandem excussisse jugum.

Cùm ergò omnes primævæ istæ nationes à confusione linguarum nomina sua illico sortitæ fuerint, à stirpis suæ patribus, ut *Assyrii* ab *Assur*, *Elamitæ* ab *Elam*, &c. idem etiam sentiendum est de gente *Hebræo*, eam scilicet ab isto tempore *Hebræam* etiam dictam ab *Hebero*. Eámque, *terram Hebræorum* dictam fuisse antequam diceretur *terra Canaanæorum*. Nam nec opinari possum Anonymum fuisse genus *Hebræorum* per trecentos fere annos post confusionem linguarum, usque dum transitus *Abrahami* è Chaldæa nomen ei inveniret, quod volunt nonnulli: Nec consonum mihi videtur, *Abrahamum* ideò *Hebræum* dictum, quòd è *Chaldæa* pergens in *Canaanitida* transierit *Euphratem*, cùm & eâdem ratione & *Canaan* ipse, atque omnium ferè gentium patres occidentalium, *Hebræi* etiam dicerentur, nam & ipsi transiêrunt *Euphratem* emigrantes è *Chaldæa*. Cúmque *Josephus Patriarcha*, ipse vocetur à Domina sua *servus Hebræus* Gen. xxxix. 17. & à servis *Pharaonis*, cap. xli. 12. atque ipse de se dicat, quòd abreptus fuerit, *è terra Hebræorum*, Gen xl. 15. vix probabile est, totam terram istam

istam aliis regionibus sub isto nomine notam fuisse, ob familiam unam illic jam habitantem, advenam, peregrinam, ab incolis periclitantem: quin potiùs isto nomine insignitam à sæculis antiquis, etiam antequam diceretur *Terra Canaanæorum*: Nec si litem moveremus contra sententiam istam, quæ linguam *Canaanæorum* atque *Hebræorum*, unam eandémque esse asserit, quicquam nos moveret istud argumentum, quòd oppida & urbes *Canaanæorum* nomina quæ etiam *Hebræa* sunt gestârint, nam loca ista nomina sua *Hebræa* recipere potuerunt à *Semo, Hebero*, & suis, antequam forent loca *Canaanæorum*.

Vixit *Heberus*, cùm confunderentur linguæ & spargerentur gentes, & cùm nemo, *Hebræos* fuisse filios *Heberi*, negaverit [imò quis negaverit terram istam fuisse terram *Heberi* ?] quânam ratione, & illi & illa nomen suum ab eo non reportarent, eodem modo, quo aliæ gentes à patre suo, à confusione linguarum ?

§.II. *Unde Canaan, pars tantùm Canaanis.* Judic.4.2.

C*Anaan* cum suis à *Babylone* vagans, post confusas linguas, transito *Euphrate* per *Syriam*, perrexit versùs *Palæstinam*, atque in Aquilonarem ejus partem, rectà eum deduxit via primùm. Et quod de *Abrahamo* illuc itinerante dicunt Judæi, de isto etiam, quoad hoc, potest dici.

Dixit Deus Abrahamo, inquiunt illi, לך לך *vocibus duplicatis, ob duplex iter, unum ab Aram Naharaim, aliud ab Aram Nachor. Dum versaretur Abrahamus in Aram Naharaim, & Aram Nahor, vidit homines edentes, bibentes & ludentes; Dixit ergo, Nè sit portio mea in terra ista. At postquam venit* לסולמה של צור *Ad Scalam Tyriorum, vidit homines operam dantes pastinationi, vindemiationi, atque agriculturæ: & tum dixit, Sit portio mea in hac terra.* Berish. rabb. sect. 39.

Nota, ut *Abrahamus* in *Canaanitida* adveniens, intro-

ducatur primùm in partem ejus Borealem, nam ibi *Scala Tyriorum*: *Canaan* pariter cum filiis suis, à *Babylone* pergens eâdem tendit, & partes primùm Septentrionales occupat & extra *Canaanitida* & ipsius *Canaanitidis*.

Observentur primò sedes horum filiorum ejus quatuor extra *Canaanitida*.

I. *Arvadi*. ארודי Quæ vox versionibus ferè omnibus legitur ut *Aradi*: & ejus sedes facilè dignoscuntur in *Arado* & *Antarado*.

Jonath. pro ארודי legit לוטסאי *Lutasæos*: qui, ubinam gentium? Quum quæro apud *Aruch* quid sibi velit vox לוטס, ille hæc citat è *Bereshith Rabbah*: *Mulier quædam è familia* טברינום *Tiberini nupta est* ללוטס אחד: Cúmque adeò *Bereshith Rabbam*, scriptum ibi reperio.

Nupta est ללסטים אחד *latroni cuidam*.

Si scriptum apud *Jonathanem* foret לטוסאי vice לוטסאי suspicarer oculum ejus fuisse intentum in *Latavin* locum *Phœniciæ*; de quo mentio in *Notitia Imperii*, ubi Præsidia Romana sub *Duce Phœnices* sunt *Otthara*, *Euhara*, *Saltacha*, *Latavis*, &c.

Hieros. Megil. fol. 71.2. *Beresh. rab. sect.* 37. *Hieros. chetub. fo.* 35.2.

2. צמרי *Zemari* Targumistis *Hieros.* & *Jonath.* est חמצי *Chamatsi*. Sic & Arabi & Gemaristis *Hierosolymitanis*, nec non & *Bereshith rabba*: quæ eos dictos צמרי vel arbitratur, vel ludit שעושין בצמר *quòd operam navarent in lanificio*. *Chamats* autem & *Apamia*, *Hierosolymitanis* convertuntur, ימא דאפמיא ימא דחמץ *Mare Apamiæ*, inquiunt illi, *est mare Chamats*: Jam verò *Apamiam* istam, ostendimus alibi, eandem fuisse cum *Sepham*: Orâ extremâ terræ Israeliticæ versùs Septentrionem, & ortum æstivum.

Beresh. rab. ubi ante. Nat hist. lib. 5, 19.

3. ערקי *Arki*. ערקי ארקס דליבנן. *Archæus est Arcas Libani*. *Plin. Paneas in qua Cæsarea cum supradicto fonte. Abilæ Arca*, &c.

Borchard.

Borchard. In terminos [lege *Inter*] *Libani & Antilibani offendimus castrum Arachas, & Arachæo filio Canaan, exacto diluvio constructum.* Cap.2.f.15.

חמתי *Hamathi.* Targ. *Hieros. Antiochia*: Et non multùm ab isto sensu *Beresith rabbah*, quamvis verbis diversissimis. חמתי סיני ארתוסייה *Sinæus* inquit & *Arethusia.* חמתי פיפניה *Chamathi est Epiphania.*

Plin. Reliqua Syria habet, exceptis quæ cum Euphrate dicentur, Arethusios, Beræenses, Epiphanenses. Nat.hist. lib.5.23.

Vides *Syriam Antiochenam*, & *Syrophœniciam* occupatam à *Canaanæis*, & tamen adhuc perventum non est in *Canaanitida.*

Pergamus ergo porrò cum *Canaane*, & filiis ejus reliquis. *Canaanæorum fines*, inquit Sacra pagina, *erant à Sidone ad Gerarem, etiam usque ad Gazam,* Gen.x.19. Erant ab *Antiochia* inquies, & extrema *Phœnicia,* & ingenti parte *Syriæ.* Verè quidem, ut vidimus, Plantatæ erant istæ regiones à filiis *Canaanis*, at eos non *Canaanæos* dicit Scriptura, sed ubi desinunt istorum oræ versùs Austrum, inde incipiunt *Canaanæi.* Tractus ergò vel regio, ab iis prima, peculiari cognominatione vocatur *Canaan*, ut distincta à reliqua *Canaanitide* *Judic.* iv.2. ubi *Jabin rex Hazor* vocatur *rex Canaan* [id est Aquilonaris oræ *Canaanitidis*] Atque inter septem gentes Anathemati atque excisioni à Deo ipso devotas, numerantur semper *Canaanæi*, cùm omnes quidem forent *Canaanææ*, idque ratione, ut videtur, duplici: partim quòd regio ista distinctivè sic nuncuparetur, ut alia, & peculiaris alicujus diversitatis à regionibus istis habitatis à filiis *Canaanis* de quibus diximus: partim quod *Canaan* ipse pater, ut probabile est, sedes ibi suas fixerit, & inde & regio ista *Canaan* sit dicta, & tota porrò terra *Canaanitis.*

§.III.

§. III. *Perizzæi quinam.*

FIlios *Canaanis* numera in *Gen.* x. & ubinam tandem *Perrizæi?* & tamen, quod mireris, nunquam non connumerantur isti in atro isto Catalogo, septem gentium excidendarum.

Novi, supponi à quibusdam dictos eos *Perizzæos*, quasi dicas *Paganos*, eò quod in villis & pagis degerent non munitis: Quod quidem à notatione vocis non est admodum alienum; At superfluum certè est, quum omnes familiæ *Canaanitica* enumerantur, quæ totam terram occupârunt, addere *Paganos* insuper, qui satìs includebantur inter istam enumerationem.

At quod apud *Israelitas* factum novimus, apud *Canaanæos* etiam factum jure supponimus: Nempe, quòd quædam familiæ *Canaanitica* stirpis, denominatæ fuerint, non ab ipsissimo immediato filio *Canaanis*, à quo originem deduxerunt, sed à famoso ac memorabili aliquo homine istius stirpis: Nec nudâ conjecturâ hoc dicimus tantùm, sed exemplis plurimis inter *Israelitas*, & quidem inter alias gentes, & hoc, in gente ipsa ista de qua loquimur.

Gen. xxxvi. Zibeon erat filius *Seir*, ver. 20. vocabatúrque tota gens & terra, *gens & terra filiorum Seir.* Jam verò *Seirum* istum fuisse originis *Canaanæa* satis ex hoc patet, quod filius ejus *Zibeon* vocetur *Hivæus*, ver. 2. Eodem ergo modo quo *Seiritæ*, qui sanguine erant *Canaanæo*, denominati sunt à *Seiro* nobili *Canaanæo*, itá denominatos non dubitò *Perizzæos* à *Perez*, aliquo magni nominis homine, in stirpe aliqua *Canaanæa*.

§. IV. *Kenæi.*

EJusdem classis erant *Kenæi*, *Kenizzæi*, *Cadmonæi*: origine quidem *Canaanæi*, at itá denominati, à *Caino* aliquo, & *Kenazo*, & *Cadmono*, famosi nominis hominibus

in

in istis familiis. Si modò *Cadmonæi* ita dicti non fuerint ab antiquitate, vel potiùs ab habitatione eorum versùs Orientem: quam notationem subeunt *Saraceni* à [*Saracon*,] *Oriens*.

Non convenit inter magistros traditionum quid de hisce gentibus statuendum. Apud *Hierosolymitanos*, hæc habes.

Patres vestri possiderunt septem gentes, at vos possessuri estis terram decem gentium. Tres postremæ sunt istæ, Kenæi, Kenizzæi, Cadmonæi. R. Juda dicit. Hi sunt Salmæi, Sabæi, Nabathæi. R.Simeon *dicit Asia,* אספמיא *& Damascus R.Lazar. ben Jacob dicit. Asia & Cartagena & Turkia. R. dicit Edom & Moab, & primitiæ filiorum Ammon.* *Hierosf.Kid. dushin. fol. 61.4.*

Apud Babylonicos ista.

Dicit Samuel. Omnis ista terra quam Deus ostendit Mosi, tenetur ad decimas. Ad excludendum quid? Ad excludendum Kenæos, Kenizzæos, Cadmonæos. Traditio. R.Meir dicit, *Hi sunt Naphtuchæi, Arabes &* Salmæi. *R.Judah* dicit, *Mons Seir, Ammon & Moab. R. Simeon* dicit ערדיסקים Asia *& Hispania.* *Bab.bathra. fol. 56.1.*

Hæ gentes non traditæ sunt Israeli in hoc sæculo, at tradentur in diebus Messiæ. *Berish. rab. fol.28.2.*

In diebus Messiæ, adjicient tres alias civitates refugii: A*st unde? De civitatibus Kenæorum, Kenizzæorum & Cadmonæorum: De quibus promissionem exhibuit Deus patri nostro* Abrahamo, *verùm illæ non sunt adhuc subjugatæ.* *Maimon. in* רוצח *ca.8.*

Lucem de gentibus hisce, mutuari licet à verbis istis *Mosis*, Gen. x. 18. *Postea familiæ Canaanæorum sunt dispersæ*: Replerunt primò *Phœniciam*, & Septentrionalem regionem *Canaanitidis*; gradatim, totam *Canaanitida* intra *Jordanem*: Deinde se dilatârunt in terram quæ postea *Edomæorum* erat, & dictæ sunt ibi *Horitæ*, à monte *Hor*.

Hor, & *Filii Seir*, à *Seiro* iſtarum familiarum patre, ipſo *Canaanæo*. Ab oriente in regiones iſtas quæ poſtea *Moabitarum*, Ammonitarum, *Midianitarum*, & dicti ſunt iſti *Kenæi*, *Kenizzæi*, *Cadmonæi*, à *Caino* quodam, *Kenazo* quodam, & fortè *Cadmono*, patribus ſuarum familiarum, ſi modò *Cadmonæi* dicti non fuerint ex cauſis antedictis.

Mentio *Caini* cujuſdam, in mentem vocat oppidum vel urbem *Cain*, quam in tabulis vides ſitam non longè à *Carmelo*: in ea *Doeti*, Belgicâ picturâ, decoratam dicam an deformem? hominis unius, alium ſagittâ impetentis cum hac inſcriptione. *Cain wert geſchoten van Lamech*. Gen. 4.

Egregium verò monumentum! Obſcurus certè eſt iſte locus, *Gen*. 4. & variis interpretum ſententiis factus obſcurior, & te peſſimam ex omnibus eligere ô *Doete*! Si verba *Lamechi* ſunt è textu enucleanda, [quod ſi non è contextu feceris, unde enucleabis?] hæc ſecum portant ſenſum, planum & innodem. Introduxerat ille bigamiam; vaſtaverat ea etiam univerſum mundum, *Gen*. vi. Ob ſcelus tam nefarium, & exemplo ſuo homines infinitos perdens, percutit & pungit eum juſtitia & vindicta divina, horrore & aculeo conſcientiæ, ita ut gemens & ejulans coram bigamis ſuis Adah & Zillah, queratur & fateatur ſe homicidam eſſe *Caino* longè cruentiorem. Is enim unum Abelem tantùm occiderat, ille autem juvenes ſeneſque exemplo ſuo ſcelerato infinitos.

§. V. רפאים *Rephaim*.

INterpres *Samaritanus* hos ſemper reddit A*ſæos*. In *Gen*. xv. 20. Scriptos cum [*Cheth*.] At in *Deut*. ii. 20. cum [Aleph.] Si illi, ut ab eo, ſic ab aliis omnibus Syriacè & Chaldaicè loquentibus, vocarentur A*ſæi*, non novi

vi unde vox *Asia* aptiùs deducatur, quàm à memoria stirpis hujus Giganteæ in medio ferè *Asiæ* degentis, & præ omnibus Asiaticis, monstrosæ & stupendæ: Τιτᾶνας eos vocant LXX. ii *Sam*.v.18,22. Vox à *Samarita* adhibita, *Medicos* denotat, & sic à meipso redditur in Bibliis polyglottis, *Londini* nuper editis, *Deut*.ii. partim ut verbum verbo redderetur, præcipuè verò ut observaretur quonam sono,& quali pronuntiatione ille legerit vocem רפאים Sic eam LXX reddunt Ἰατροὶ Esai.*xxv*.14. *&c.*

FINIS.

N IN

IN EVANGELIUM SANCTI MARCI HORÆ HEBRAICÆ ET TALMUDICÆ;

Impensæ
A JOANNE LIGHTFOOTO,
S. Theol. Doct. Collegii, sive
Aulæ, S. CATHARINÆ,
In Alma Academia
CANTABRIGIENSI
Præfecto.

CANTABRIGIÆ:
Excudebat *Joannes Field*, celeberrimæ Academiæ
Typographus. MDCLXIII.

IN
EVANGELIUM
S. MARCI,
Horæ Hebraicæ & Talmudicæ.

CAPUT I.

VERS. 1. Ἀρχὴ τοῦ Εὐαγγελίου.

PRædicatio & Baptiſmus *Johannis*, ipſa porta erant, oſtiumque ſtatûs atque Oeconomiæ Evangelicæ. Nam I. Per novum Sacramentum admiſſionis in Eccleſiam, oſtium aperuit novæ Eccleſiæ. II. *Meſsiam* adventantem digito demonſtrans, initium indicavit עולם הבא *mundi futuri*. III. Eo modo, quo per baptiſmum admiſerunt Judæi Gentiles, proſelytos factos, in Eccleſiam Judaicam; admittit ille & Judæos & Gentiles in Eccleſiam Evangelicam. IV. Pro doctrina Juſtificationis per opera, quâ omnem religionem conſpurcaverant Scholæ Scribarum, novam ille inducit [non novam tamen] & verè ſalvificam, *Fidei & Pœnitentiæ*.

VERS. 2. Ὡς γέγραπται ἐν τοῖς προφήταις.

AMbigitur hìc de germana lectione: An scilicet Ἐν τοῖς προφήταις ea sit, an Ἐν Ἡσαΐᾳ τῷ προφήτῃ. Pro priori hæc arguunt.

I. Cum duo loca citantur è duobus Prophetis congruentiùs longè dicitur, *sicut scribitur in Prophetis,* quàm, *sicut scribitur in Esaia,* præsertim verò, cum locus primùm allegatus, non sit in *Esaia,* sed in Propheta alio.

II. Usitatissimum erat apud Iudæos [quorum consuetudini hac in re conformâsse se Apostolos, in concionibus suis, est maximè probabile] plura testimonia, è pluribus prophetis audire citata, sub hac forma loquendi ככתוב בנביאים *Sicut scribitur in Prophetis.* Si unum tantùm, citaretur, si duo, si plura, vulgatissimus erat hic mos citandi, *sicut scribitur in Prophephetis:* At sine omni exemplo est, duobus testimoniis è duobus Prophetis sumptis, posteriorem tantùm nominare, quod hìc fit, si legendum foret, *sicut scribitur in Esaia Propheta.*

III. Satis liquet, ex ipso scopo Evangelistæ, se sibi proposuisse, duo ista loca citare, & ex *Malachia,* & ex *Esaia.* Nam planissimè duas res agit. I. Prædicationem *Baptistæ* memorat, cui illustrandæ eundem textum producit, quem & *Matthæus* & *Lucas,* ex *Esaia.* II. Prædicationem istam *Initium Evangelii* fuisse dicit; quod ut probet, *Malachiam* aptissimè citat, de nuntio mittendo, & via Domini paranda.

At quid respondendum vetustati, & tot tantisque viris legentibus, *Sicut scribitur in Esaia Propheta?* *De hujus Scripturæ veritate dubitari miror,* inquit doctissimus *Grotius,* *cùm præter codicum authoritatem, & Irenæum ità citantem, manifesta sit veterum interpretum, Syri, Latini, Arabis consensio.* Verè quidem: nec negari potest, plurimos è veteribis sic legisse, at legerunt veteres etiam, *Sicut scribitur in Prophetis.* Arabs unus habet, *In Esaia Propheta;* at Arabs alius habet, *In Prophetis;*

Irenæus,

Irenæus, ſemel legit, *In Eſaia*; at bis legit, *In Prophetis*, *lib.* 3. *cap.* 11. & 18. Atque. *Ita ſcriptum reperimus*, inquit *Clariſſ. Beza* [qui tamen alteram lectionem ſequitur] *in omnibus noſtris codicibus vetuſtis*, *exceptis duobus*, *& illo meo vetuſtiſsimo*, *in quibus legimus* Ἐν Ἠσαΐᾳ τῷ προφήτῃ.

De causâ quidem immutandæ lectionis, eſt totus nodus quæſtionis. Cur, *Sicut ſcribitur in Eſaia Propheta*, mutaretur in, *Sicut ſcribitur in Prophetis*; cauſa apparet, inquit vir doctiſſimus, quia nempe teſtimonium duplex ſumitur è duobus Prophetis. *At alterius mutandæ cauſa*, inquit, *nulla eſſe potuit*. Nam ſi *Marcus* in autographo ſuo ſcripſerit, *Sicut ſcribitur in Prophetis*, quonam tandem modo irrepere potuit hæc lectio, *Sicut ſcribitur in Eſaia*, cùm citentur planè duo Prophetæ?

Dabíſne veniam, lector, innocuæ & modeſtæ conjecturæ?

Suſpicari mihi promptum eſt, in codicibus Judæo-Chriſtianorum, lectum fuiſſe, *In Eſaia Propheta*, at in Gentili-Chriſtianorum, *In Prophetis*: Ortámque immutationem apud *Judæos*, ex hoc quod S. *Marcus* in diverſum ire videretur Canoni & conſuetudini *Judæorum* receptiſſimis.

Megil. fol. 24.1. *Qui Prophetas legit in Synagogis* אין מדלגין מנביא לנביא *Ne tranſiliat à Propheta uno ad alium. At in Prophetis duodecim, licet tranſilire: hoc ſolum proviſo, quòd non tranſiliat retrorſum: id eſt non à poſteriori ad priorem.*

Vides autem ut hìc tranſiliat *Marcus* [à quo procul abſit, ut tam ineptis canonibus ſubjiciatur] à Propheta unius claſſis, nempe à Propheta qui inter duodecim, ad prophetam claſſis alterius; vidésque ut tranſiliat retrorſum à *Malachia* ad *Eſaiam*. Hoc forſan non adeo placuit Chriſtiano-*Judæis* adhuc nimiùm Judaizantibus, nec ſuaviter tolerarent, ut legeretur hæc allegatio in eccleſiis ſuis, tam diſcrepanter à communi more. Hinc, *In Eſaia Propheta*, inſertum pro, *In Prophetis*. Idque eò audaciùs quòd iſta quæ à *Malachia* citantur, non exactè congrua ſint vel fonti Hebræo, vel verſioni Græcæ: eáque quæ ex *Eſaia* citantur, ci-

citentur etiam à *Matthæo* & *Luca*: & sensus eorum quæ citantur è *Malachia* elici etiam possit è loco allegato ex *Esaia*.

VER. 6. Ἐνδεδυμένος τρίχας καμήλε.

Talmudicis צמר גמלים

Menachoth. fol. 39. 2. *Vestis non est ei præter laneam* לרבות צמר גמלים וצמר ארנבים: *Ad addendum lanam* [vel pilos] *camelorum & lanam leporinam.*

Orach. Chaim. lib. 2. 309. צמר רחלים וצמר גמלים שערבו *Lana ovium & lana camelorum quam commiscent*, &c.

Et paulò pòst. ואפיל עשה בגד מצמר גמלים *Si conficiat vestem è pilis camelorum, & contexat in ea, vel unum filum lini, prohibetur* ut Heterogenea.

Est qui opinatur, vestimenta ista *Adami* de quibus dicitur, quòd *Deus fecit iis* כתנות עור fuisse è pilis camelorum.

Berish. Rab. §. 20. כתורה רם מצאו כתוב כתנות אור *In lege R. Meir invenerunt scriptum* כתנות אור *vestes lucis. R. Isaac dicit, quòd fuerunt sicut vestimenta ista linea tenuia, quæ proveniunt à Bethshane. R.* Samuel *Bar Nachman dicit, erant* מצמר גמלים *De lana* [vel pilis] *camelorum, & lana leporum.*

Præterire non possumus, absque observatione quod dicitur. *Quòd in lege R. Meir invenerunt scriptum* כתנות אור pro כתנות עור Cui par est illud *Ibid.* §. 9. *In lege R. Meir invenerunt scriptum pro* והנה טוב מאד *Et ecce bonum erat valde* והנה טוב מות *Et ecce bona res est mors*. Ubi per *legem R. Meir.* intelligi videtur, volumen aliquod legis, in cujus margine vel Chartulis quibusdam interfertis, criticas suas nugas, & ineptas in legem argutias scripserat iste *Rabbinus*, vel commentarium talem nugacem ejus aliquem in legem.

Ἐσθίων ἀκρίδας.

Venabantur locustas in escam, ii quibus non nobilior victus. Earum species [mundarum scilicet] *Gemaristæ* fingunt esse octingentas

gentas *Hieroſ. Taanith*. fol. *69. 2*. Acutus certè foret ille Lexicographus, qui ſingulatim haſce ſpecies ſuis nominibus deſcriberet.

Bab.Schabb.fol.*106.2*. *Tradunt Rabbini:* הצד הגבים והגזין וגו׳ *Qui venatur locuſtas, bruchos, crabrones, & muſcas Sabbato, reus eſt.*

Gloſſ. הגזין *Sunt de genere locuſtarum mundarum, & comeduntur.* Et Gemara paulò póſt. *Qui venatur locuſtas, tempore roris* [Sabbato] *reus non eſt:* Gloſſ. *Locuſtæ tempore roris cæcutiunt, ita ut ſi tunc temporis eas veneris, gradum ſiſtant.*

Pergit Gemara *Eliezer ben Mabbai dicit. Si eant gregatim, reus non eſt*, Gloſſ. *Si turmatim confluant, & quaſi paratæ ut capiantur, reus non eſt qui eas venatur etiam tempore caloris.*

VERS. 13. Καὶ ἦν μετὰ τῶν θηρίων.

Erat inter feras, at ab iis intactus: Sic *Adamus* primus ante lapſum.

Καὶ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ.

Quadraginta diebus tentabatur à *Satana* inviſibiliter, & miniſtrabant ei Angeli viſibiliter. Induit tandem *Satanas* quoq; Angelum lucis, & famulari ei, etiam ut reliqui, præ ſe ferens, tentationis hamum abdit artificioſiús.

VERS. 24. Ἦλθες ἀπολέσαι ἡμᾶς;

Ἡμᾶς; Quóſnam? Dæmonas? an Galilæos iſtos in Synagoga? vide quid dicant magiſtri in *Maſſecheth derech arets Zuta*, c.*6*. *In iſta generatione in qua veniet Filius Davidis, inquit Rabban Gamaliel, Galilæa devaſtabitur, & Galilæi vagabuntur de civitate in civitatem, & miſericordiam non conſequentur.* Si talis fama apud gentem obtineret, aptiſſimam indè occaſionem nactus eſt Diabolus in hoc Dæmoniaco, terrendi *Galilæos* à receptione Chriſti, quippe quòd nihil iis ab ejus adventu expectandum præter devaſtationem.

VERS. 38. Κωμοπόλεις.

Quid hoc sibi velit, optimè dignoscetur, ex investigatione distinctionis inter כרכים & כפרים & עיירות apud Hebræos, quibus respondent Πόλεις, & κώμαι, & κωμοπόλεις apud Evangelistas.

1. כרכים reddo per Πόλεις· At per quamnam vocem inquies reddes עיירות? Per κωμοπόλεις.

Bab. Chetub. fol. 110. *Vir non potest uxorem cogere ut eum sequatur habitatum* לא מעיר לכרך ולא מכרך לעיר: Idoneam Latinitatem pete ex his quæ sequuntur. שלמא מכרך לע'ר *Planum est cur eam cogere non potest è civitate in oppidum,* דבכרך שכיחי כל מילי *quoniam in civitate reperienda*, vel habenda, *sunt qualibet*; אלא בעיר *Ast in oppido non habenda sunt qualibet*. Gloss. כרך גדול מעיר *Kerach est major quàm Ir* [Civitas quàm oppidum] *éstque locus platearum quò conveniunt omnes circumhabitantes ad forum, ibique habenda sunt qualibet.* Sic & eadem Gloss. in *Joma. fol.* 12. כרך *est locus platearum quò conveniunt homines è locis pluribus*, &c.

Pergunt Gemaristæ. *Dicit R. Josi bar Chanina. Unde est quòd habitatio in* כרכין *Kerachin* [civitatibus] *est incommodior? Nam dicitur, Et benedixerunt omni populo qui sese sponte obtulit habitatum Hierosolymis.* [*Neh.* xi.] Nota obiter, *Hierosolymam* fuisse [כרך] Gloss. *Habitatio in Kerachin est pejor, quia omnes illic habitant, & domus sunt compressæ, & contiguæ, ita ut non sit ibi aura libera. At verò* בעיר [in oppido] *sunt horti, & paradisi juxta domos, & aura salubrior.*

כרכים ergò erant 1. Civitates mœnibus cinctæ. Hinc distinctio ista כרכין המוקפין חומה מימי יהשוע quòd erant quædam *Kerachin* quæ cinctæ mœnibus erant, jam indè à diebus *Josua*, & quædam quæ cinctæ postea. 2. Civitates emporicæ vel nundinales, & majores & nobiliores.

2. כפרים ergò erant villæ, vel pagi, in quibus non erat Syna-

Synagoga. Hinc illud פסקי הראש in *Megil. cap.* 1. כרך שאין בו י׳ בטלנין נדון ככפר *Kerak*, [Civitas] *in qua non sunt decem viri qui constituant Synagogam, reputanda est pro villa. Et Megil. cap.* 1. ubi tenentur quidem villæ ad legendum librum *Estheræ* in festo *Purim*; ומקדימים ליום הכניסה at indultum iis est ut hoc facerent die Synagogico: id est, cùm non apud se haberent Synagogam, sed ad vicinum aliquod oppidum, ubi erat Synagoga, sese conferre oportebat, permissum est ut eò se reciperent die conveniendi in Synagoga, hebdomatim statuto, & non laborem itineris alio die susciperent, utcunque per legem isti lectioni destinato.

3. עיר: quæ vox vulgò *urbs* vel *civitas* redditur, generaliter & urbes munitas denotavit, & oppida etiam non munita ubi erant Synagogæ, & villas ubi non erant. Hinc distinctio illa, עיר גדולה *Urbs magna ea erat, ubi erat Synagoga*; עיר קטנה *Urbs parva, ubi non erat.*

Per κωμοπόλεις ergò hìc intelligenda oppida, ubi erant Synagogæ, quæ tamen non erant vel munita vel mercatoria: Apud nos Anglos *Church-towns.*

CAP. II.

Vers. 4. Ἀπεστέγασαν τὴν στέγην, &c.

SUbit hìc Phrasiologia ista דרך גגין *Bab. Moed. Katon. fol.* 25. 1. *Cùm mortuus esset Rabh Houna, feretrum ejus per ostium efferri non potuit*, ob nimiam ostii angustiam, סבור שלשולי דרך גגין *Visum est ergò iis per tectum* [sive viâ tecti] *illud extrahere & demittere. At dixit iis Rabh Chasila, Ecce ab ipso didicimus, Quòd in honorem sapientis cedit, efferri per ostium.*

Bava Mezia. fol. 88. 1. *Scribitur*, Et comedent intra portas tuas. [*Deut.* xxvi. 12.] *hoc est, cùm introitus in domum est per portam*

portam. לאפוקי דרך גגות *Ad excipiendum viam per tectum.*
*Ibid.fol.*117.1. דרך פתחים משתמש או דרך גגין משתמש.
Num in domum intrat, viâ utens per portam? an viâ utens per tectum?

Agit locus de domo, in cujus parte inferiori habitat possessor, superior autem [ὑπερῷον] elocatur alteri: Quæritur ergò quânam viâ intrandum est illi qui cœnaculum habitat, an per ostium, & loca inferiora ubi habitat possessor? an scandendum est ad tectum דרך גגין per viam ad tectum: id est, ut Gloss. *Ut ascendat extra domum per scalam appositam, ob ingressum in* ὑπερῷον, *& sic ingrediatur in* ὑπερῷον;

Admotis scalis, aut forsan ibi antea fixis, primò hunc paralyticum sursum trahunt Ἐπὶ δῶμα, super tectum., *Luc.* v. 19. Deinde, cùm ostium quidem in omni tecto foret, per quod à partibus domûs inferioribus ascensum est in tectum, hoc autem angustum nimis esset grabato & ægroto demittendo, illi spatium illud dilatant, evulsis tegulis circumpositis.

Bene: perfosso tecto, demittitur paralyticus εἰς τὸ ὑπερῷον. Illic sedit Christus, & Pharisæi, & legum Doctores cum eo simul, & non in partibus domûs inferioribus.

Nam usitatum iis erat cùm de lege aut religione disceptarent, in cœnaculnm ascendere.

Schabb. cap. 1. *hal.* 7. *Hæ sunt traditiones quas docuerunt* בעליית *In cœnaculo Hananiæ, ben Hezekiæ, ben Garon.*

Hieros. Sanhedr. fol. 24. 3. *Ascenderunt seniores* לעליית *In cœnaculum in Hierichunte. Ascenderunt etiam in cœnaculum in Iabneh.*

Juchas. fol. 23. 2. *Rab. Jochanan & discipuli ejus ascenderunt* εἰς ὑπερῷον, *& legerunt & exposuerunt.* Confer *Marc.* xiv. 15. *Act.* 1. 13. & xx. 8.

VERS.

VERS. 7. Τὶς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας.

Sanhedr.*fol*.38,2. *Dixit hæreticus quidam* τῷ *Rabh Idith*. *Scriptum eſt*, Et Moſi dixit, Aſcende ad Iehovam [*Exod*.xxiv.1.] Aſcende ad me, *dicendum eſſet potiùs*. *Reſpondet ille*, *Hic eſt Mitatron*, *cujus nomen eſt ſicut nomen Domini ſui*, *ſicut ſcriptum eſt*. Nomen meum eſt in eo [*Exod*. xxiii. 21.] *Si ſic*, *tum*, *inquit alter*, *colendus eſt ille*. *Cui Idith*, *ſcriptum eſt* אל תמר בו אל תמירני בו Propriè. *Nè exacerbes*, vel irrites eum, at illi pravè & perversè legunt: *Nè mutes pro eo*, *nè me commutes pro eo*. *Si ſic ſit ſenſus*, *inquit alter*, *quid hoc ſibi vult?* Ille non remittet peccata veſtra. *Reſpondit ille*, *verè quidem* אפילו בפרוונקא נמי לא קבלניה *Nam eum nè pro nuntio quidem recepimus*. Gloſſ. Ille non remittet peccata veſtra, *id eſt*, *Non poteſt remittere peccata veſtra*, & *quid tum ab eo emolumenti?* *Nam penes eum non erat poteſtas remittendi peccata noſtra*, *nos ergo eum repudiavimus*, &c. Repudiâſtis quidem eum in quo erat Nomen *Jehovæ*: at eheu quàm malo veſtro!

VERS. 9. Τί ἐστιν εὐκοπώτερον εἰπεῖν, &c.

Qui obſervaverit uſum vocabulorum ניחא & קשיא in ſcholis Iudaicis [aderántque jam cum Chriſto Scholaſtici] non incongruè opinari poteſt, Ἐυκοπώτερον parem eſſe voci ניחא; quæ rem, aut ſenſum planum, innodem, & abſque ſcrupulo, denotat, contrarium קשיא. Ac ſi dixiſſet Salvator, Nonne planior ſenſus fuiſſet, & ad rem præſentem accommodatior, dixiſſe, *Surge*, & *tolle grabatum*, quàm dicere, *Remittuntur tibi peccata?* Ego autem ita dico, *ut ſciatis filium hominis habere*, &c. Non de facilitate prolationis verborum loquitur, ſed de facilitate ſenſûs. Et ego verba ſic redderem, *Num facilius eſt dicere paralytico*, *Remiſſa ſunt tibi peccata*, *quàm dicere?* &c. An *dicere*, ut vulgò redditur, ſenſum quidem habet non improbandum; at, *Quàm dicere*, habet ἐμφατικώτερον. Num facilior ſenſus, quoad rem præ-

ſentem,

ſentem eſt dicere, *Remittuntur tibi peccata*, quàm dicere, *Surge*, &c.

VERS. 12. Ἐξῆλθεν ἐναντίον πάντων.

Optimè quidem redditur *coram omnibus*: & verè quidem reddi poſſit etiam, *contra omnes*, pro alia ſignificatione vocis Ἐναντίον. Id eſt, cùm adeò conſerta eſſet turba, ut nulla per eam, egrediendi via foret, ille non modò ſanus factus, ſed & ſtrenuus, & robuſtus per turbam prementem preſſit, & viam viriliter cum grabato ſuccollato fodit.

VERS. 16. Καὶ ἁμαρτωλῶν.

Qualeſnam illi? *Sanhed. fol.* 25. 2. *Aleatores, fœneratores, prædones, publicani, paſtores pecorum minutiorum, vendentes fructum anni ſeptimi, pugnis avium lucrum facientes*, &c.

VERS. 26. Ἐπὶ Ἀβιάθαρ τοῦ Ἀρχιερέως.

Notum ſatis eſt, quid hìc dicatur in patrocinium puritatis textûs: *Achimelechum* patrem ſcilicet vocari *Abiatharum*, ac *Abiatharum* filium vocari etiam *Achimelechum*. At arbitror ego etiam aliquid ulteriùs propoſitum fuiſſe à Salvatore in his verbis. Nam vulgare erat Iudæis, ſub *Abiatharo*, intelligere *Urim & Thummim*. Nec immeritò, cùm pateat, & ſub patre filióque, utroque iſtius nominis, frequentiorem eſſe mentionem, diſquiſitionis per *Urim & Thummim*, quàm uſquam unquam aliàs, & poſt *Abiatharum* filium vix ſit mentio omnino. Congruentiſſimè ergo addit Chriſtus ἐπὶ Ἀβιάθαρ Ἀρχιερέως, cum receptiſſima apud gentem ſententia loquens: ac ſi dixiſſet, *David* comedit panes propoſitionis ei exhibitos à pontifice, cui aderat oraculum per *Urim & Thummim*, & qui egit directione divina.

Bab. Sanhed. fol. 16. 2. *Ahitophel, hoc eſt conſiliarius, Benaiah filius Jehojadæ, hoc eſt Synedrium.* אביתר אילו אורים ותמים Abiathar, *hoc eſt, Urim & Thummim.*

CAP.

CAP. III.

Vers. 4. Οἱ δὲ ἐσιώπων.

IN mentem hoc revocat parem geſtum *Synedrii*, in judicando ſervo *Jannæi* regis, homicidâ, cùm præſens in Synedrio foret ipſe *Jannæus*, *Sanhed. fol.* 19.1. Reum illum fuiſſe ſatis compertum eſt, at præ timore ſententiam ſuam proferre non ſunt auſi, cùm eam exigeret *Simeon ben Shetah* Synedrii præſes; נפנה לימינו כבשו פניהם בקרקע. A *dextra reſpexit, atque illi oculos fixerunt in terram.* A *ſiniſtrâ, atque illi oculos fixerunt in terram*, &c.

Vers. 17. Βοανεργές.

Vide quænam hìc *Beza.* Quibus hæc regerit *Doctiſs. Hugo Broughtonus* noſter, in his ſtudiis exercitatiſſimus. *Judæi in hunc uſque diem Ceva per* o a *enuntiant, ut Noabhyim pro Nebhyim.* Sic *Boanerges. Cùm Theod. Beza Benerges ſcriptum velit, ipſi Judæi Evangelium noſtrum defendent.*

Duriùs certè & audaciùs eſt ſcripturam S. *Marci* ob hanc pronuntiationem, ut corruptam incuſare, cùm Iudæis pronuntiatiatio quarundam literarum, vocalium, vocum, adeò varia eſſet, & indifferens, ut aliàs in *Galilæa* pronuntiarent, aliàs in *Samaritide*, aliàs in *Judæa*. *Et memini* [inquit clariſs, *Lud. de Dieu in præfat. ad* Apocal. Syriac.] *me à clariſsimo viro D. Erpenio audire, ſe ex ore doctiſsimi cujuſdam Maronitæ habere, nullis præceptis Grammaticis, ac vix viva voce, doceri poſſe, quem ſonum Scheva habeat apud* Syros.

Caſtellum illud noti nominis, quod *Joſepho*, *Plinio*, Solino, aliiſque vocatur *Maſada* [Hebr. מצדה] Straboni eſt *Moaſada* ſono voci huic noſtræ admodum Symphono. *Geograph.* lib.16. Πέτρας τινὰς ἐπικεκαυμένας δείκνυσι τραχείας περὶ Μοασάδα· ubi eum de *Maſada* loqui, eſt extra omnem controverſiam.

II. De

II. De voce *Erges* etiam controvertitur: quonam modo ad *tonitru* applicetur eſt obſcuriùs. At judicium tuum ô candide Lector, quid ſit ריגשא in hac hiſtoria.

Megillah fol. 29. 1. Pater Samuelis ſedit in Synagoga Shaph, & Iathib, in Nehardea: אתיא שכינה *Venit divina gloria* שמע קול ריגשא ולא נפק *Audivit ille vocem* ריגשא, *at non exiit, venerunt Angeli & fuit exterritus.*

De voce ריגשא ſilent gloſſatores. Nec fidenter quidem reddimus *tonitru*, nec bene novimus tamen, qua verſione eam aptiùs donaremus: Si modò non ἦχος ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας denotet, ut Act. ii. 2. ſed penes lectorem eſto judicium.

III. Æquè obſcura eſt ratio nominis, duobus hiſce diſcipulis inditi, ac notatio vocis. Hoc tantùm, in hac re habemus certi, quòd nuſquam comperire eſt eos appellatos hoc nomine alibi. Chriſtus *Simonem* vocavit *Petrum*, ac pariter alii eum vocârunt *Petrum*, atque ipſe ſeipſum: At nuſquam reperies *Jacobum* vocatum *Benerges*, aut *Johannem* ita vocatum, vel à ſeipſis vel ab aliis. Cætera conjecturæ ſunt concredenda.

IV. Notum ſatis eſt, quid ſibi vellet apud *Judæos* Phraſiologia בת קול *Bath Kol, Filia tonitrui.* Alio vocabulo utens Salvator, aliud ut videtur reſpexit nominis *etymon*. At quodnam illud, quæritur. *Simonem* vocavit *Petrum*, reſpectu habito ad operam ab eo navandam, in ædificanda Eccleſia Gentilitia ſuper *Petram*: Nam is januam primus aperuit introductioni Evangelii inter Gentiles. An *Jacobus* et *Johannes* nuncupati fuerint *Filii tonitrui*, reſpectu habito ad ſtrenuam eorum ſermocinationem contra *Judæos*, nec audemus dicere, nec poſſumus negare. *Jacobus* hoc fecit, ut videtur, in capitis ſui diſpendium. Act. xii.

At quid ſi alluſum hìc ſit ad duos Regiſtrarios, aut Scribas Synedrii? quorum unus à dextra ſedit, alter à ſiniſtra, ille ſuffragia abſolventium ſcripſit, hic damnantium. *Sanhed. fol.* 35. 1. & *Maimon. in Sanhed. cap.* 1. Aut ad ipſum præfectum et vice-præfectum?

fectum? quorum ſententia definitiva, collectis totius Synedrii ſuffragiis, erat inſtar tonitrui & fulminis damnatis, atque omnibus videbatur inſtar oraculorum è *Sinai* exhibitorum è ſulgure & tonitru.

V. At quicquid illud erat in animo Salvatoris, quod eum movit, ut hanc agnominationem iis imprimeret, cùm hi duo fratres, præ omnibus aliis diſcipulis, ignem cœlitùs demiſſum voluerunt in oppidum illud *Samariticum*, quòd *Chriſtum* hoſpicio excipere noluit, *Luc.* ix. 54. ſecundùm ſenſum hujus cognominationis actitâſſe videntur. Cúmque mater eorum ſedem huic à dextra, illi à ſiniſtra *Chriſti* imploraret, fiduciam de tali re impetranda, ex hoc, ut probabile eſt, traxit, quòd *Chriſtus* eos nomine tam honorifico, præ aliis diſcipulis inſigniîſſet: Cúmque *Johannes* ipſe, ſeipſum vocet *Presbyterum* κατ' ἔμφασιν, ſatíſque notus iis fuerit ad quos ſcripſit, ſub nudo hoc titulo Ὁ πρεσβύτερος, non poſſum ego non ſuſpicari, diſtinctivum iſtum charactera hinc ortum. Erant quidem omnes Apoſtoli etiam *Presbyteri*, quod & de ſeipſo ait *Petrus*, 1 *Pet.* v. 1. at quæro ego, an aliquis è duodecim præter hunc noſtrum [mortuo jam fratre *Jacobo*] notus eſſe potuit abſentibus ſub hoc titulo Ὁ πρεσβύτερος, nomine propriò, non adjecto: ut in duabus poſterioribus ſuis epiſtolis.

Vers. 21. Ὅτι ἐξέστη.

Talmudicis נתרפה דעתו & שף דעתיה

Maimon. Geruſh. cap. 2. Si *quis mutus fiat*, ונכונה דעתו, & *tamen ſanæ eſt mentis, dicántque ei, Num conſcribemus libellum repudii uxori tuæ? iſque capite annuat, ter experiuntur, &c. Et neceſſe eſt ut accuratiùs de eo experimentum habeant,* שמא נטרפה דעתו *Ne forte mente exceſſerit.* Hoc intelligendum eſt de muto, ita facto ex ictu aliquo paralytico aut apoplectico; qui aliquando quidem intellectum ſauciat.

P *Moed*

Moed Katon. fol. 26. 2. *Tradunt Rabbini: Si ægrotet quis, atque interim moriatur aliquis de ſuis, non notum ei faciunt quòd mortuus eſt* שמא תטרף דעתו *Ne turbetur intellectus ejus.*

Bava Mezia. fol. 84. 1. *Quidam mortuum* R. Simeonem *ben Lachiſh ſic deflevit. Ubi tu O bar Lachiſh? Ubi tu O bar Lachiſh?* והוה קא צוח עד דשף דעתיה *Et ſic exclamavit uſque dum periret intellectus ejus*: nam ſic reddit gloſſa.

Quàm aptè Phraſiologias haſce exprimat vox Ἐξέστη, promptè ab eo obſervatur, qui utramque linguam callet. Et *Judæus* hæc legens apud *Marcum*, illico recurreret ad ſenſum Phraſium iſtarum apud gentem ſuam: quæ non ſemper inſaniam, aut alienationem à ſeipſo, proprio ſenſu, ſignificant, ſed aliquando frequentiſſiméque turbationem aliquam intellectûs, pro præſenti, ex vehementi nimiùm aliquâ paſſione. Sic dicunt amici Chriſti נטרפה דעתו Sui eſt oblitus, & ſalutis ſuæ adeò vehemens ille & fervidus, in munere ſuo fungendo & concionando, ut ultra ſe tranſportetur, & turbetur intellectus ejus, ut nec de neceſſario cibo curet, nec de ſomno. Apologiâ quidem opus habent iſti amici ejus, quòd non ſaniùs, & ſanctiùs, & ſapientiùs de eo conciperent; at certe vix credibile eſt eos in planam & abſolutam amentiam, & puram mentis alienationem, eum incidiſſe, fuiſſe arbitratos. Nam verſatus ille fuerat inter turbas antea ſemper et ubique, et tamen hoc de eo non dicunt ſui; at jam ad propriam domum *Capernaum* ille receſſerat, ubi quies ei et receſſus jure poſſent exſpectari; aſt irruunt et illic in eum turbæ, ut etiam domi ſuæ non poſſit menſâ aut lecto ſuo frui, Amici et conſanguinei ergo ejus *Nazerathani* [inter quos mater, *ver.* 31.] hoc audientes, unanimiter ad eum accurrunt, ut eum à turba abſtrahant, nam dixerunt inter ſe Ἐξέστη Tranſportatur ultra ſe nimiùm et ſui eſt oblitus.

CAP.

CAP. IV.

Vers. I. Ἤρξατο διδάσκειν.

INcepit *docere*. i. e. *Docuit*. Uſitatiſſimâ ſcriptoribus hiſce ſacris Phraſiologiâ, quippe quòd uſitatiſſimâ genti.

Hieroſ. Sanhedr. fol. 18. 3. שרי רב כהנא מאריך בצלותיה *Incepit Rabh Canah prolixus eſſe in oratione ſua*: i. e. Prolixus fuit.

Ibid. fol.23.3. שרי ההוא תלמידא בכי *Incepit ſcholaris iſte flere*. i. e. flevit.

Beriſh. rabb. ſect. 33. שרי געי *Incepit bos mugi re* i. e. mugiit.

Ibid. ſect. 64. *Cùm ad Rabbinos perlatæ forent literæ tyranni* שרון בכיין *Inceperunt flere*: i. e. flêrunt.

Aliam etiam vocem adhibet Evangeliſta hic noſter, idque vicibus ferè innumeris. Adhibent & alii, verùm non adeò frequenter, vocem ſcilicet Εὐθὺς & Εὐθέως, quæ voci מיד reſpondet, Talmudicis tritiſſimæ. Apud hunc noſtrum occurrit ſepties aut octies in ipſo capite primo, alibíque frequentiſſimè: idque non rarò, pro more Idiomatis magis, quàm ex neceſſitate rei ſignificatæ.

Vers. 4. Ὃ μὲν ἔπεσε.

Bav. Mezia. fol. 105. כדי נפילה *Secundùm quod cadit.* Gloſs *Secundùm menſuram quam ſeminat*. Et loquuntur ibi Gemariſtæ de מפולת יד *Semine cadente è manu*: i. e. quod è manu jactatur ſerentis: & de מפולת שוורים *Semine cadente à bobus*: i. e. quod ſerentibus bobus *ſpargitur & ſeminatur. Nam ut* Gloſs: *Eſt ubi manu ſerunt, & eſt ubi ſemen indunt plauſtro foraminibus frequenti: & boves agunt ſuper terram aratro verſam, & ſemen foraminibus percolatur.*

VERS. 5. Διὰ τὸ μὴ ἔχειν βάθος γῆς.

Nam erat petroſum, cujus gleba & craſſa ſatis & admodum fertilis: at hæc quam ſupponit parabola, craſſitudine iſta caruit. *Setah.* fol. 34. 2. *&* *Chetubb.* 112. 1. *Non eſt fertilior tibi terra inter omnes terras, quàm terra* Ægypti; *nec fertilior regio in* Ægypto, *quàm* Zoan. *Et tamen* Hebron *ſeptuplo ei ſupereminet, quæ erat petroſa.* Nota illud: erat petroſa, & tamen adeò fertilis.

VERS. 7. Ἐπὶ τὰς ἀκάνθας.

Supponit parabola שדה שלא נתקיצה *Agrum non exacanthatum* vid. *Sheviith.* cap. 4. hal. 2.

VERS. 11. Ἐκείνοις δὲ τοῖς ἔξω.

Οἱ ἔξω, *Judæis* erant Ethnici, deſumptâ inde Phraſiologiâ, quòd omnes terras & regiones præter ſuam vocarunt חוצה לארץ *Extra terram.* Viſne accuratum iſtius diſterminationis exemplum?

Bava Bathra. fol. 27. 2. *Arboris, cujus pars dimidia naſcitur intra terram* Iſraeliticam, *& dimidia pars extra terram, fructus qui decimandi ſunt, & fructus communes confunduntur: verba ſunt Rabba. At Rabban* Simeon *ben* Gamaliel *dicit, Iſta pars quæ naſcitur intra locum, qui tenetur ad decimationem,* [i. e. intra terram Iſraeliticam] *eſt decimanda; Iſta quæ in loco à decimatione immuni,* [i. e. extra terram] *eſt immunis.* Gloſs. *Nam ſi radices arboris ſunt extra terram, eſt immunis, etiamſi arbor ipſa per ſedecim cubitos ſeſe extendat intra terram.*

Hinc ספרים חיצונים Libri οἱ ἔξω vel extranei, ſunt libri Ethnici ספרים החיצונים של חכמת יוונית *Libri extranei ſapientiæ Græcæ.* Aruch in voce מרום

Hæc vulgatiſſima Phraſeos ſignificatio: Et dira certe præſagit, cùm beatiſſimus Salvator gentem *Judaicam*, ipſiſſimâ eâdem agnominatione ſtigmatizat, quâ ſoliti ſunt illi nuncupare Ethnicos.

Oc-

Occurrit & vox חיצונים apud Talmudicos, cùm ipſos *Judæos* etiam ſignificat, hoc eſt nonnullos de gente *Judaica.*

Megill. fol. 24. 2. Opponuntur hinc קראים *Karaitæ* qui traditiones reſpuerunt, illinc חיצונים οἱ ἔξω, Τοῖς חכמים *ſapientibus.*

Qui dat Phylacteria ſua, inquiunt, *in fronte ſua, aut in palma ſua* הרי זו דרך הקראים *Ecce morem ſequitur Karaitarum. Et qui unum ex iis auro obducit, datque ſuper veſtem quæ eſt ad manum* הרי זו דרך החיצונים *Ecce is morem ſequitur* Τῶν ἔξω. Ubi Gloſs חיצונים *Sunt homines qui proprium arbitrium ſequuntur, & non ſententiam ſapientum.*Supponũtur geſtare Phylacteria, atque eſſe *Judæi,* at cùm pro libitu ſuo agunt, ſpretis regulis ſapientum,reputantur ut οἱ ἔξω, vel Ethnici: Sic tota gens *Judaica* cenſore Chriſto, quæ ſpernit ſapientiam Evangelicam.

Ἐν παραβολαῖς πάντα γίνεται.

1. Quam longè fallitur gens *Judaica* de temporibus *Meſsiæ.* Præcurſorem ejus *Eliam* arbitrantur difficilia omnia enucleaturum, ſcrupulos ſoluturum, atque omnia plana redditurum, ita ut cùm poſt eum advenerit *Meſsias,* nihil obſcuri vel tenebricoſi futurum in lege et religione. Hinc hæc et hujuſmodi.

Bav. Mezia. cap. 1. hal. ult. *Invenit quis apud ſe Schedulam contractuum, & non novit quid ſibi velit* יהא מונח עד שיבא אליהו *Reponatur uſque dum advenerit* Elias.

Et plura in eodem tractatu, de rebus repertis, cùm non innoteſcit cuinam ſint reddendæ, *Reponantur usque dum advenerit* Elias..

Menachoth. fol. 45. 1. פרשה זו עתיד אליהו לפרשה *Periochen iſtam* Ezek. xlv. 18, 19. Ubi עולה *Holocauſtum,* vocatur חטאת *ſacrificium pro peccato, explicaturus eſt* Elias. Infinita occurrunt iſtiusmodi.

Aſt eheu! falleris ò *Judæe*: clara quidem facta ſunt omnia ad ſalutem æternam facientia, Evangelizantibus cùm advenirent

Elia

Elia et *Messia*, *Baptista* et *Christo*, at tibi obscura, et ex voluntaria tua cœcitate, qui oculos animúmque obturâsti contra salvificam doctrinam Evangelii, et ex justo *Messiæ* judicio, qui jure in nebulis atque involucris concionatus est iis, qui solem et serenam lucem videre noluerunt.

Hinc dies istius Judicii et vindictæ.

I. Vocatur *Dies Domini Magnus, & Tremendus*, *Act.* ii. 20. 2 *Thes.* ii. 2,3.

II. Describitur ut consummatio mundi. *Hierem.* xxiv. 24. *Mat.* xxiv. 29. *&c.*

III. In Phrasiologia, *In ultimis temporibus*, *Esai.* ii. 1. *Act.* ii. 17. 1 *Tim.* iv. 1. 2 *Pet.* iii. 3. Id est in ultimis temporibus istius urbis & œconomiæ.

IV. Exinde, Initium Novi Mundi. *Esai.* lxv. 17. 2 *Pet.* iii. 13.

V. Describitur vindicta Christi illa in istam gentem; ut Adventus ejus. *Johan.* xxii. 21. *Heb.* x. 37.
Adventus ejus in nubibus. *Apoc.* i. 7. In gloria cum Angelis, *Mat.* xxiv. 30. *&c.*

VI. Describitur ut Inthronizatio Christi, et 12 Apostolorum judicantium 12 tribus Israelis, *Mat* xix. 28. *Luc.* xxii. 30.

Ut torserint interpretes verba ista, *Num lucerna subter modium, &c.* et *Nihil est absconditum, &c.* videas etiam absque lucerna: Sensus facillimus colligitur ex contextu. Cùm Christus parabolis loquitur, *lucerna ponitur subter modium:* At non *ad hoc venit*, inquit, *lucerna* ut sic occuletur, nec quidem æquum foret eam ita abscondere, nisi quòd hoc voluerit justitia divina ut isti qui nolunt lucem videre, luce non potiantur: At *nihil absconditum est*, quod non per claritudinem doctrinæ Evangelicæ, fiet manifestum, modò adsint oculi qui lucem non respuunt, et voluntariè cœcutiunt. Vos ergo cavete ut audiatis, ne pares istis sitis: et metiatur vobis justitia divina eâdem mensurâ quâ mensa est illis, nempe eos nunquam audituros, quia nolunt audire.

CAP.

CAP. V.

VERS. 1. Εἰς τὴν χώραν τῶν Γαδαρηνῶν.

SIc etiam *Lucas*: At *Matthæus* Εἰς τὴν χώραν Γεργεσηνῶν. Et quòd ſine obſervatione præteriri non debet, *Marcus* & *Lucas* qui *regionem Gadarenorum* eam vocant, de uno tantùm dæmoniaco mentionem habent, at *Matthæus* qui regionē *Gergeſenorum* eam vocat, de duobus. Novimus quæ hìc dicantur à commentatoribus in reconciliationem Evangeliſtarum. Nos ex ipſiſſima diſtinctione vocum, quâ utuntur Evangeliſtæ, reconciliationem petimus hiſce concluſionibus.

I. Dicimus regionem *Gergeſenorum* latioris fuiſſe ſpatii & ſignificationis, quàm fuit Regio *Gadarenorum*, regionémque *Gadarenorum* intra eam fuiſſe concluſam. Nam dictáne ea fuerit, à veteri iſta *Canaanæorum* familia *Gergaſæitica*, an à natura ſoli lutosâ & argillaceâ, quæ גרגשתא *Judæis* dicebatur, quod magìs credimus, latioris erat extenſionis quàm *Gadarena*: [quæ unicam tantùm urbem denotavit, & regiunculam ei adjacentem minutiorem, & *Gadarenæ* poſſeſſionis] Hæc autem & *Gadarenam*, & *Hippenam* & *Magdalenſem*, ſi non alias etiam intra ſe comprehendit.

II. Dicimus *Gadaram* fuiſſe urbem Ethnicorum [Hinc minus mirum ſi inter eos tot porci] quod & probamus alibi cùm agimus de regione *Decapolitana*.

III. Dicimus duos quidem fuiſſe dæmoniacos, ſecundùm *Matthæum*, unum *Gadarenum*, alterum aliunde quàm è regione *Gadarena* adventantem, nempe à loco aliquo in regione *Gergeſena*.

IV. Credimus *Gadarenum* iſtum fuiſſe Ethnicum, *Marcúmq*; & *Lucam*, ex inſtituto de eo tantùm mentionem habuiſſe, ut hiſtoriam indè exhiberent celebriorém. Intelligeret quiſpiam chorographiæ terræ Iſraeliticæ peritus, regionem *Gadarenam* fuiſſe

iſſe poſſeſſionis Ethnicæ; eam ergò inſigniunt iſto nomine, ut ſtatim perciperetur, cum Dæmoniaco Ethnico Chriſtum jam rem habere, quòd rariùs, & exceptâ filiâ *Syrophœniſſæ*, ſine exemplo. *Matthæus* magnitudinem miraculi deſcribere voluit, duos ergò memorat miſerrimè obſeſſos: at *Marcus* & *Lucas* unum tantùm ſeligunt, eúmque memorabiliorem, ex hoc ipſo, quòd eſſet *Gadarenus*, & ex conſequenti, *Ethnicus*. Hæc perpenſa, non pacem tantùm firmant inter Evangeliſtas, ſed & hiſtoriam reddunt longè clariorem. Nam

1. Notandum eſt quòd adjurat *Chriſtum* Diabolus iſte, nè eum torqueat, verſ. 7. quod non alibi ab eo factum: Ac ſi ille extra Juriſdictionem Chriſti exiſteret, non inter populum ejus, Judæos verſans, ſed inter Ethnicos.

2. Nec alibi quempiam de nomine ſuo interrogat *Chriſtus* præter hunc ſolum, quippe qui foret ſingularioris exempli & hiſtoriæ.

3. Ethnica cognominatio Λεγεὼν, Ethnicum eum arguit de quo hiſtoria.

4. Multùm precabantur Diaboli, nè eos extra regionem emitteret, nam inter Ethnicos exiſtentes, inter ſuos ſe eſſe arbitrabantur.

Duos ergò iſtos apud *Matthæum*, *Gadarenum* unum, & Ethnicum, *Gergaſenum* alium aliunde, & *Judæum*, non ſine myſterio conjunctim ſanavit Salvator, ut ſolatium foret in *Chriſto*, & *Judæis*, & *Gentilibus* contra poteſtatem & tyrannidem *Satanæ*. Ex iſtis duobus, notabiliorem memorant *Marcus* & *Lucas*.

VERS. 9. Λεγεὼν ὄνομά μοι.

I. Numeroſum cœtum effatur hæc cognominatio, interprete Diabolo hoc in loco, *Legio*, inquit, *mihi nomen eſt*, *nam multi ſumus*.

Et apud *Judæos*, cùm quis magnum cujuſvis rei numerum eloqui vellet, non inuſitatum erat, *Legionem* nominare.

Beriſh.

Beriſh rabb. ſect. 20. R. Eliezer ben Simeon dicit נוח לו לאדם לגדל לגיון אחד של זיתים בגליל *Facilius eſt homini legionem olivarum enutrire in Galilæa, quàm puerulum unum educare in terra Iſraelis.*

II. Talmudicis, *Legio*, cœtum immundum effatur, ſaltem omnes Legiones reputârunt pro immundis.

Cholin. fol. 123. 1. Tradunt Rabbini לגיון העובר *Legio tranſiens à loco in locum, ſi in domum aliquam introeat, domus indè fit immunda.* שאין לך כל לגיון ולגיון שאין לו כמה קרקפלין *Non enim eſt ulla legio, quæ non habeat aliqua Carcaphalia. Et nè de hoc mireris, Cùm Carcaphalion R. Iſmaelis affigeretur capitibus regum.* קרקפל inquit Gloſſ. *eſt cutis capitis à mortuo detracta, quâ utuntur in incantationibus.* Græcum eſt, ait *Aruch*, [Καρακεφαλή.]

III. Quid de legionibus Romani, erue è verbis *Cæſaris* ad *Hiſpanos. Comment. de bell. civil. lib. 6. An me deleto non animadvertebatis, decem legiones habere populum Romanum, quæ non ſolùm vobis obſiſtere, ſed etiam cœlum diruere poſſent?*

Quantæ tum vires plùs quàm duodecim legionum Angelorum!

VERS. 14. Ἀνήγγειλαν εἰς τοὺς ἀγρούς.

Nuntiaverunt in agris? Quibúſnam tandem? Num operantibus, vel itinerantibus in agris? Sic *cap.* vi. 36. Ἀπελθόντες εἰς τοὺς κύκλῳ ἀγροὺς, ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς ἄρτους. *A quibúſnam quæſo coemant in agris?* & verſ. 56. Καὶ ὅπου ἂν εἰσεπορεύετο εἰς κώμας, ἢ ἀγροὺς, ἐν ταῖς ἀγοραῖς ἐτίθουν τοὺς ἀσθενοῦντας. Quænam tandem Ἀγοραὶ in agris?

Bab. Beracoth. fol. 37. 2. Dicit Rabba. Cibus iſte farinaceus דחקלאי מפישי ביה *incolentium agros in quo multum farinæ miſcent, ſuper eo gratias agunt.* חקלאי inquit Gloſſ. ſunt בני כפר *Incolæ villarum.* Et *Aruch*, חקלייתא inquit, *ſunt homines privati qui degunt in agris.* id eſt, Sparſis hìc illic ædibus, & non in locum unum congregatis, quod fit in oppidis & urbibus.

Q VERS.

VERS. 15. Σωφρονοῦντα.

נכונה רעתי.

VERS. 23. Τὸ θυγάτριόν μου.

Ἦν γὰρ ἐτῶν δώδεκα. *vers.* 42.

Maimon. in אישות cap. 2. *Filia à die nativitatis suæ usq; dum compleat duodecim annos* קטנה נקראת או תינוקת *vocatur parvula aut puellula.* מבת יב שנה ויום אחר *At cùm explevit duodecim annos & diem unum* נקראת נערה *vocatur adolescentula.*

VERS. 26. Καὶ πολλὰ παθοῦσα ὑπὸ πολλῶν ἰατρῶν.

Nec mirum: nam vide quàm varia & multiplicia medicinarum genera præscribantur fœminæ profluvio laboranti. *Bab. shabb. fol.* 110.

Dicit R. Jochanan. לייתי מתקל זוזא קומא אלכסנדריא *Adduc* [vel recipe] *Gummi Alexandrini pondus zuzæi.*

ומתקל זוזא גביא גילא *Et aluminis pondus zuzæi.*

ומתקל זוזא כורכמא רישקא *Et croci hortensis, pondus zuzæi.*

ולישחקינהו בהרי הררי לזבה תלתא בחמרא. *Conterantur hæc unà, & in vino dentur fæminæ hæmorroissæ*, &c.

Quòd si hæc non prosint.

לייתי תלתא קפיזי שמכי פרסאי *Recipe ceparum Persicarum ter tria log, vino coquantur, atque indè eam potes, dicásque* קום מזוביך *Surge à profluvio tuo.*

Quòd si hoc non valeat

לותבה אפרש דרכים *Siste eam in aliquo bivio, manúq; teneat poculum vini:. A tergóque ejus, veniat aliquis, eámque terreat, dicens* קום מזוביך *Surge à profluvio tuo.*

Si autem hoc non obtineat.

לייתי בונא דכמונא *Recipe manipulum cymini.*

ובונא דמריקא *Et manipulum croci.*

ובונא דשבלילתא *Et manipulum fæni græci.*

Hæc

Hæc elixata vino, potanda ei dato, & dic, Surge à profluvio tuo.

Si verò hoc non profit, adducuntur Doſes aliæ atque aliæ, numero decem aut plures, quas vide ſi lubet, loco citato. Inter eas hanc omittere non poſſum,

ליכרי ז בירי *Fodiant ſeptem foveas.*

וליקלי בהו שבישתא ילדה דערלה *In quibus comburant ſarmenta quædam vitium non circumciſarum.* i. e. non adhuc quadriennium.

ולנקטיה כסא דחמרא בידיה *Accipiátq; in manu ſua poculum vini.*

לוקמה מהא ולותבה אהא *Eam autem amoveant ab hac fovea, atque inſidere faciant ſuper illam.*

ולוקמה מהא ולותבה אהא *Atq; ab illa amoveant atq; inſidere faciant ſuper aliam.*

ואכל חדא וחדא לימא לה קום מזבך *Atque in unaquaque amotione dicendum eſt ei, Surge à profluvio tuo,* &c.

VERS. 29. Ἐξηράνθη ἡ πηγὴ τοῦ αἵματος αὐτῆς.

De ſanguinis ſive profluvii fonte, Hebræis מקור vide *Niddah cap.* 2. *hal.* 4. *Maimon.in Iſſurei biah* cap.5. & 6. Ubi etiam agitur de זבה גדולה *profluvioſa majore.* & זבה קטנה *profluvioſa minore.* Priorem titulum meritò huic fœminæ tribuas, quæ duodecim annis fluxione laboraverat.

VERS. 41. Ταλιθὰ κοῦμι.

Bava bathr. fol. 91. 2. *Dicit R. Jochanan, Recordamur cùm* מטיילן טליא וטלייתא *luderent pueri & puellæ, ſedecim aut ſeptendecim annorum in plateis & non offenderent.*

Gloſs. טליא וטלייתא *Tali & Talitha eſt puer et puella.*

Τὸ κοράσιον [σοὶ λέγω] ἔγειραι.

Talitha kumi ſignificat tantùm, τὸ κοράσιον ἔγειραι. Unde ergò

 inſeritur

inseritur clausula σοὶ λέγω, 1. Recognoscas hìc, & forsan non inutiliter, illud quod antè allegatum est, pro consuetudine scilicet inter *Judaeos* fuisse, ut cùm medicinam profluviosæ applicarent, dicerent, *Surge à profluvio tuo*. quod & in aliis morbis adhibitum etiam fuisse est verisimile. 2. *Christus* nihil aliud dixit quàm quod idem sonuit *Puella surge*, ast in pronuntiatione ac prolatione istorum verborum, ea emicuit authoritas, atque imperans vigor, ut minus non sonarent, quàm si dixisset: *Puella dico tibi, vel impero ut surgas.* Dixerunt illi, *Surge à morbo tuo*, id est, *Opto ut surgas*: at dicit Christus, *Puella surge*, id est, *Jubeo ut surgas.*

VERS. 43. Εἶπε δοθῆναι αὐτῇ φαγεῖν.

Non ut viventi solùm. & adhuc valetudinariæ, sed ut sanissimæ valetudinis, & esurienti.

Hieros. Berac. fol. 9.4. Ægrotavit filius Rabban Gamalielis. Misit ergo is duos discipulos sapientum ad R. Chaninam ben Dusa in urbem suam. Dicit ille iis. Exspectate me usque dum ascendam in cœnaculum: Ascendit in cœnaculum, Descenditque iterum, & dixit. Certus ego sum quod filius Rabban Gamalielis solutus est à morbo suo. Eâdem horâ requisivit ille cibum.

CAP. VI.

VERS. 3. οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τέκτων.

INter alia á patre præstanda filio, hoc unum erat, ut eum educaret in aliqua arte aut opificio.

Tosapht. in Kiddushin. cap. 1. Patri incumbit circumcidere filium, redimere eum, docere eum legem, & docere eum aliquod opificium. R. Iudah dicit.

Quicunque filium suum non docet aliquod opificium, est ac si doceret eum latrocinium.

Kid-

Kidduſhin. cap.4.hal.11. R.Meir dicit, Det operam homo ſemper ut doceat filium ſuum אומנות נקייה *Artem honeſtam*, &c. *Joſephus*, Chriſtum opificio ſuo tectonico, inſtruit educátque.

VERS. 8. Μὴ πήραν.

De Perâ aliquid diximus ad *Matth.* x.10. Addamus hanc hiſtoriam:

Bava Bathra. fol.133.2. Tradunt Rabbini. Hiſtoria eſt de homine quodam, cujus filii ſe benè non geſſerunt. Proſtitit ille, atque opes ſuas aſsignavit Jonathani ben Uzziel. Quid fecit Jonathan ben Uzziel? Tertiam partem vendidit, Tertiam dicavit Sacris, & Tertiam reddidit filiis defuncti. Venit ad eum Shammæus במקלו ותרמילו *cum baculo ſuo & pera ſua.* Gloſſ. venit ut contenderet cum *Jonathane* quia teſtamentum defuncti violaverat.

En tibi ipſum Synedrii vice-præfectum geſtantem peram, in qua victualia pro viatico reponit.

VERS. 13. Ἤλειφον ἐλαίῳ πολλοὺς ἀῤῥώστους.

Fuit igitur oleum, inquit Clar. *Beza*, *ſymbolum mirificæ iſtius virtutis, non medicamentum quo morbos curarent.* At dicunt *Judæi*, idque verè, unctionem talem fuiſſe medicinalem, quamvis quidem non ſemper obtineret. At unctio hæc Apoſtolorum nunquam non obtinuit.

Hieroſ. Berac. fol.3.1. Dicit R.Simeon ben Eliezer, Permiſit R. Meir vinum atque oleum miſcere, atque ægrotos ungere Sabbato. At cùm ipſe aliquando ægrotaret, noſque idem ei facere vellemus, non permiſit. Recitatur hæc hiſtoria *Schabb. fol.* 14.3. ubi pro *R. Simeon ben Eliezer*, eſt *R. Samuel ben Eliezer*: forſan in manuſcripto exemplari, ſcriptum erat abbreviatè רש atque inde nominis ambiguitas.

Detur, unctionem talem fuiſſe medicinalem, quòd nequaquam poteſt negari, & tum nihil obſcuri eſt in verbis, *Jacobi*

cap.

cap. v. 14. Advocentur presbyteri Ecclesiæ, & vel ab iis, vel iis præsentibus, ungatur ægrotus, ut conjungantur cum ordinaria ista medicina, eorum preces.

VERS. 27. Σπεκουλάτωρα.

Sic *Targ. Jonath.* in *Gen.* xxxix. 1. רב ספוקלטוריא vid. *Aruch* in ספקלטור.

VERS. 37. Διακοσίων δηναρίων.

I. דינר & זוז *Denarius* & *Zuz* Rabbinis valent idem.

Aruch in זוז. *Quarta pars Sicli argenti in Targum est* זוזא חד דכספא *Zuz Unus argenti. Siclus namque legis erat* סלע *Selaa. Et sic in Targum* שקל *est* סלעא. *Et valet quatuor denarios.*

Jam vero Denarius & Zuz idem sunt.

Gloss. in Bathra. fol. 166. 1. *Denarios vocant linguâ Gemaristicâ Zuzim.*

II. Jam verò *Ducenti Zuzæi* vel *Denarii*, erant summa admodum celebris, & frequentissimæ mentionis.

Chetubb. cap. 1. *hal.* 2. *Si quis grandævior coeat cum minorenni, aut quis minorennis cum gradævi ori, aut sauciatâ, Dos earum est* מאתים *Ducentorum Zuzæorum.*

Bava kama cap. 8. *hal.* 6. *Si quis impingat alteri colaphum in maxillam* נותן לו מאתי זוז *Det ei Ducentos Zuzæos.*

Chetubb. fol. 17. 1. *Fœmina jam vidua facta, aut divortio dimissa, quæ virgo nupta erat, habeat pro dote Ducentos Zuzæos.*

Hinc forsan idem numerus in ore Discipulorum, *Ducentorum Denariorum*, quippe quòd summa fuerit celebratissima, & frequentissimæ memoriæ in ore omnium.

VERS. 40. Πρασιαὶ πρασιαί.

שורות שורות

Celebratur *Academia Jafnensis* frequentissimè, sub nomine בינה

כרם ביבנה *vineæ in Jafne.* Rationem reddit *R.Sol.in Jevamoth.* cap.8. שהיו יושבין שורות שורות, *Quoniam Seriatim Seriatim conſederunt illic ſcholares* ככרם הנטוע שורות שורות *Inſtar vineæ quæ plantatur* πρασιαὶ πρασιαὶ.

CAP. VII.

Vers. 3. Ἐὰν μὴ πυγμῇ νίψωνται.

Cum manus lavarent, laverunt pugnum עד הפרק *uſque ad juncturam lacerti.*

*Jadaim. cap.2. hal.*3. ידים מטמאות ומיטהרות עד הפרק. *Manus polluuntur & mundificantur uſque ad juncturam lacerti.*

Cholin. fol. 106. *Tradunt Rabbini, Lotio manuum* לחולין עד הפרק *quoad res communes* [vel cibum communem] *erat uſque ad juncturam lacerti. Et mundificatio manuum & pedum in templo erat uſque ad juncturam.* פרק inquit *Aruch, eſt ubi diſtinguitur brachium à manu.* Sic etiam ubi diſtinguitur pes à crure.

Gloſſ. *in Jadaim.* ubi ante. *Aquæ ſecundæ mundificant, quicquid manuum laverant Aquæ primæ: At verò ſi Aquæ primæ exceſſerant ultro juncturam lacerti, Aquæ ſecundæ non mundificant* לפי שאין מטהרין אלא עד הפרק *quoniam non mundificant ultrà juncturam. Si ergo redeant Aquæ quæ juncturam exceſſerant, in manus iterum, immundæ ſunt.*

Vers. 4. Καὶ ἀπὸ ἀγορᾶς, ἐὰν μὴ βαπτίζωνται.

Adhibuerunt Judæi נטילת ידים *Lotionem manuum* & טבילת ידים *Merſionem manuum.* Et videtur vocabulum, νίψωνται apud Evangeliſtam noſtrum priori reſpondere, & Βαπτίζωνται poſteriori.

I. Immerſionem totius corporis non hìc intelligendam eſſe, argui ex hoc ſatis poteſt, quòd talis immerſio non adhibebatur niſi

niſi cùm contraheretur pollutio à cauſis immunditiei principalioribus.

R. Sol. in *Kelim. cap.* 1. *Homo & vaſa non contrahunt immunditiem* אלא מאב הטומאה *niſi à patre immunditiei. Quales ſunt: Immunditia à reptili, à concubitu ſeminis, à polluto per mortuum, à leproſo, ab aqua purificationis, à coeunte cum menſtruoſa, à fluxu ſeminiflui, à ſputo ejus ab urina ejus, à ſanguine menſtruoſæ, à profluvioſo,* &c. Ab his ità pollutus eſt homo ut eſſet טבול יום & opus haberet immerſione totius corporis. At ob immunditias inferiores, ſatìs erat mundificare manus.

II. Multò minus intelligendum eſt de rebus emptis, ac ſi eæ è foro allatæ, eſſent abluendæ [quo ſenſu reddunt interpretes nonnulli *Et quòd è foro emunt, niſi illud lavent non comedunt*] cùm forent quædam quæ aquam non paterentur, quædam quæ empta, non illico comedebantur, & planè diſtinguant Canones traditionales, inter iſta quæ ab ipſo foro licita erant, & quæ non.

III. Intelligenda ergo videtur Phraſiologia de *immerſione manuum tantum*, & vox πυγμῇ hic etiam ſubaudienda, ex communi. Domi manentes non comedunt ἐὰν μὴ πυγμῇ νίψωνται, *niſi pugnum laverint.* At redeuntes à foro non comedunt ἐὰν μὴ πυγμῇ βαπτίζωνται, *niſi pugnum in aquam immergant*: ignorantes & incerti, ad quamnam immunditiem appropinquaverant in foro.

Maimon. in Mikvaoth. cap. 11. *Lotio manuum, atque immerſio manuum erat à Scribis. Manus quæ opus habuerunt* טבילה *merſione, non tinxerunt niſi loco idoneo, ubi ſcilicet congregabantur* 40 *Seæ aquarum. Nam in loco ubi tinxit quis vaſcula, tingere licuit manus. At verò manus quæ opus habent* נטילה *lotione tantùm, ſi eas tingant in congregatione aquarum mundæ ſunt, ſive tinxerint in aquis hauſtis, ſive in vaſculis, ſive in pavimento. Non mundificant manus* [quoad lotionem] *donec effundantur*

tur aquæ ſuper manus è vaſculo. Nam non lavant manus niſi è vaſculo.

Ξεστῶν

Ambiguum eſt an vox hæc à ξέστης deducenda ſit, an à ξεστά: De *Sextariis* accipere, voci quidem eſt admodum concinens, & non admodum diſonans rei. Ita etiam ſi deduxeris à ξεστά, quâ raſilia, tornatalia, lignea ſcilicet denotantur. Et forſan utenſilia iſta quæ à *Rabbinis* vocantur פשוטים *Plana*, opponuntúrque Τοῖς מקבלים aliquid intra ſe recipientibus, hac voce exprimuntur. Iſtius claſſis erant cultri, menſæ, ſedilia, *&c.* de quibus, pollutionis capacibus, *vid. Maim. in Kelim. cap.* 4. atque ipſum tractatum Talmudicum *Kelim. cap.* 21. Ubi enumerantur. 1. שלחן *Menſa* ipſa, ad quam comeditur. 2. חרלופקי *Tabellula* vel menſula lignea ubi reponebantur vinum & fructus, illico ad menſam adducenda. 3. ספסל *Sedile.* 4. שרפרף Scabellum pedum ſub Sedili.

Χαλκίων

כלי מתכות

Κλινῶν.

Lecti immunditiam contraxerunt, vel iſtam quam טומאת מדרס vocârunt, vel iſtam quam טומאת מגע מדרס Latinitate idonea vix hæc donaveris, abſque paraphraſi. מטה טמאה מדרס Erat lectus in quem, vel ſederat, vel ſteterat, vel ſe reclinaverat, vel innixus fuerat, vel pependerat profluvioſus, aut profluvioſa aut menſtruoſa, aut puerpera, aut leproſus. מטה טמאה מגע מדרס Erat lectus quem tetigerat aliquid quod hi tetigerant.

Vox ergo Βαπτισμοὺς ad hæc omnia applicata, propriè & ſtrictè non accipienda eſt de tinctione aut immerſione, ſed quoad nonnulla de lotione tantùm, & quoad nonnulla de aſperſione tantùm.

VERS. 11. Κορβᾶν (ὅ ἐστι, Δῶρον.)

Vox Δῶρον nota & usitata Talmudicis.

Zevachin. fol. 7. 2. אמר רבא עולה דורון היא *Dicit Rabba, Holocaustum est* Δῶρον. Ubi Gloss: *Holocaustum non offertur ad expiandum pro facto aliquo: Sed postquam pœnitentia expiavit factum, venit Holocaustum* להקביל פנים *ut cum favore homo recipiatur: Sicut cùm quis peccavit contra regem* וריצהו ע׳ פרקליטין *& placavit eum per* Παράκλητον, *& venit ut imploret ejus favorem, affert* דורון Δῶρον

Pesachin. fol. 118. 2. מצרים תביא דורון למשיח *Ægyptus afferet* Δῶρον τῷ *Messiæ.*

VERS. 19. Ἀφεδρῶνα.

בית הכסא.

CAP. VIII.

VERS. 12. Τί ἡ γενεὰ αὕτη σημεῖον ἐπιζητεῖ;

PRo commentario audi historiam.

Bav. Mezia. fol. 59. 2, *Eo die respondit R. Eliezer omnibus quæstionibus in toto mundo, at non auscultârunt ei. Dixit ergo iis, Si sit traditio secundùm quod ego dico, testetur hæc siliqua. Eradicata est siliqua, & loco suo amota centum cubitis: sunt qui dicunt quadringentis. Dicunt ei probatio non petenda est à siliqua. Dicit rursus iis, Si sit traditio secundùm me, testentur rivi aquarum: versi sunt rivi aquarum retrorsum. Dicunt ei, Non petenda est probatio à rivis aquarum. Dixit iterum iis,* Si *sit traditio secundùm me, Testenter parietes Scholæ. Inclinaverunt se parietes, ut ruituri. Objurgavit eos R.* Josua *dicens. Si controversia sit inter Discipulos sapientum circa traditionem, quid id ad vos? Non corruerunt ergo, ob honorem R.* Josuæ. *Erecti tamen iterum non sunt ob honorem*

norem R. Eleazaris. *Dixit iis porro, ſi traditio ſit ſecundùm me, teſtentur cæli. prodiit Bath Kol & dixit. Quid vobis lis cum R.* Eleazare *ſecundùm quem traditio eſt ſemper? Exurrexit R.* Jonah *in pedes ſuos & dixit, In cælo non illa* [Deut. *xxx.* 12.] *Quid ſibi volunt verba iſta, In cælo non illa? R.* Jeremiah *dixit, cùm data ſit lex à monte* Sinai, *nos non curamus Bath Kol.*

Ridebimus fabulam? An aliquid veri ſuſpicabimur in hiſtoria? Mihi quidem, cùm mecum cogito quàm dedita & perita fuerit gens iſta artis magicæ, quod non ſolum à Talmudicis ſed & à ſacris paginis affluenter aſſeritur, in promptu eſt fidem aliquam attribuere hiſtoriæ huic, aliiſque ejuſdem farinæ pluribus: Rem ſcilicet reverâ actitatam fuiſſe arte atque ope diabolica, ab anteſignanis iſtis & ducibus errorum, ut honorem ſuum, traditionémque, eò magis ſtabilirent.

Ex hiſtoria ergò, veráne ea fuerit, an ficta, hæc duo obſervamus.

1 Quàm tenaces fuerint *Judæi* traditionum ſuarum, atque in iis immobiles etiam contra evidentiam miraculorum. Grandis inter eos nominis fuit iſte *Eliezer,* at *Shammæanus.* Hinc שמותי vocatur ſemel iterúmque, ut *Hieroſ. Trumah.* fol. 43. 3. *Jom. Tobh.* fol. 60. 3. *&c.* Quum ergo doceret aliquis contra traditionem *ſcholæ Hillelianæ,* ederet licèt miracula [ut referunt ipſi] non creditur ab iis, imò deridetur. Idem erat mos eorum, eademque mens, contra miracula *Chriſti.* Atque eo tendi poſſunt hæc verba Salvatoris abſque ulla torſione, *Quare hæc generatio quærit ſignum?* Generatio quæ non ſolùm indigniſſima eſt editione miraculorum, ſed & quæ juratur ad retentionem traditionum, & doctrinarum ſuarum, edantur licèt ex adverſo miracula infinita.

II. Vides ut ultimum miraculorum præſtigiatoris hujus teſtimonium petatur è cœlo. Nam prodit *Bath Kol.* &c. quod teſtimonium tamen non recipiunt *Helleliani,* non juſtè quidem; cùm ipſi talem vocem ſibi ipſis de cœlo fingant, ut oraculum

pro *ſcholæ Hillelianæ* authoritate definitivum & non contradicendum: de quo Talmudici frequentiſſimè, & jactantiſſimè.

Eodem modo requirunt illi ſignum de cœlo à Salvatore; Non contenti infinitis iſtis quæ ediderat miris: Sanatione morborum, expulſione dæmonum, multiplicatione panum, *&c.* Volunt etiam aliquid cœleſte: vel ad exemplum *Moſis*, manna inde petentis; aut *Eliæ*, ignem; aut *Joſuæ*, ſolem ſiſtentis; aut *Eſaiæ*, retrotrahentis.

CAP. IX.

VERS. I. Τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει.

MAtthæo eſt τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ: Sub his formulis loquendi, exprimitur adventus Chriſti in vindicta & poteſtate ſua, ut perdat gentem incredulam nequiſſimámque *Judæorum*:

Inde hic ſenſus præſentis loci. Dixerat Salvator commate ultimo, capitis præcedentis *Quemcunq; puduerit mei, ac verborum meorum in generatione iſta adultera, & peccatrice; Filium etiam hominis pudebit ejus, cùm venerit in gloria Patris ſui cum ſanctis ſuis Angelis*, ad pœnas ſumendas de gente iſta adultera & peccatrice. Et meritò ſubinfert Adventum ejus iſtum in gloria, futurum intra vitam quorundam illic aſtantium.

VERS. 2. Εἰς ὄρος ὑψηλόν.

Veniam jam tuam O lector. Ridebitur ſcio, ſi dubitem an *Chriſtus* transfiguratus fuerit in montem *Tabor*, quis enim unquam de hac re dubitavit? At liceat mihi, ante rei fidem à me habitam, ſcrupulos de ea meos palam facere: & poſitâ ante oculos ſuos tabulâ aliquâ *Galilææ* geographicâ, lector forſitan cùm me audierit, leniùs de hæſitatione mea judicabit.

I. Advertat, *Chriſtum* in hiſtoria proximè antecedente fuiſſe *in finibus Cæſareæ Philippi. Mat.* xvi. 13. *Marc.* viii. 27. *Luc.* ix.

ix. 18. nec quod ex Evangeliſtis elici poteſt, locum mutâſſe ante hanc hiſtoriam: Quis negaverit verba iſta; *Sunt qui hìc aſtant, qui non guſtabunt mortem, &c.* prolata fuiſſe in oris iſtis *Cæſareæ Philippi*? Atque illico ſecuta eſt hiſtoria transfigurationis.

II Interceſſerunt quidem ſex dies, In quibus inquies, proficiſci potuit *Chriſtus* à *Cæſarea Philippi* ad *Taborem*. Potuit quidem: Sed 1. Nullum loco-mutationem innuunt Evangeliſtæ, hoc tantum dicentes, quod tres ex diſcipulis ſuis duxit in montem. 2. Mirum videtur, Salvatorem tam longo itinere ſe fatigare velle, ut *Taborem* ſibi eligeret ubi tranſfiguretur, cùm minimè, quod legimus, unquam antea in iſto monte fuerat verſatus, forèntque montes alibi, ubi verſaretur frequenter. 3. Preme veſtigia hiſtoriæ, & peregrinantis Chriſti, à transfiguratione porro: Cùm deſcenderet è monte ſanavit puerum Dæmoniacum. Et cùm in domum ſe reciperet, dixerunt, *Quarè nos non potuimus dæmonium ejicere*? &c. *Atque diſceſſerunt inde & tranſierunt per* Galilæam, *Et venit ad Capernaum. Marc.* ix. 30, 33.

III. Et jam tabulam Chorographicam intuere lector, & quàm incongrua videbitur hæc peregrinatio? 1. A *Cæſarea Philippi* ad montem *Tabor* per totam fere longitudinem *Galilææ*. 2. Deinde a monte *Tabor* retrogrado curſu ad *Capernaumum*, magna parte *Galilææ* [præſertim ut tabulæ *Capernaumum* locant] iterum retro-menſurata. Cùm *Capernaum* in viâ foret à *Cæſarea Philippi* ad *Taborem*, forètque mons illic, *Chriſto* notiſſimus ac frequentiſſimus.

IV. Adeò ut conſonantiùs longè videatur hiſtoriæ Evangelicæ, Chriſtum transfiguratum fuiſſe, in monte aliquo prope *Cæſaream Philippi*, iſto forſan qui teſte *Joſepho* altiſſimus ipſiſſimis fontibus *Jordanis* imminebat, atque ad pedem cujus ſita erat *Cæſarea*.

In iſto loco olim *Dan* dicto, erecta fuit prima Idololatria, & jam ibidem loci exhibetur æternus Filius Dei, & in confeſſione *Petri*, & in demonſtratione *Meſsiæ* ineffabiliter clara & illuſtri.

VERS. 38. Εἴδομέν τινα ἐν τῷ ὀνόματί σου ἐκβάλλοντα δαιμόνια.

I. Absque dubio verè præstitit, quicunque is fuit, hoc opus: Ejecit dæmonia verè & realiter, ídque virtute divina, aliter ea non dixisset Christus quæ dixit, *Nè prohibete eum: Nemo est qui edit miraculum nomine meo, qui potest de me malè loqui*, &c.

II. Unde autem potuit quisquam non sequens *Christum*, ejicere dæmonia? Aut unde quisquam ejiciens dæmonia, non sequi *Christum*?

Resp. Opinamur I. Non ejecisse hunc dæmonia nomine *Jesu*, sed nomine *Christi* aut *Messiæ*: atque non ex contemptu fuisse quòd non sequeretur *Jesum*, sed ex ignorantia: quippe quòd non adhuc nosset *Jesum* esse *Messiam*. II. Conjectamur ergò, illum, Discipulum aliquem fuisse *Johannis* olim, qui baptismum ejus receperat in nomine *Messiæ* illico venturi [quod fecerunt omnes discipuli *Johannis*] at non scivit adhuc *Jesum Nazarenum* esse *Messiam*: quod & ignoverat ipse. *Johannes* usque dum cœlitùs ei foret revelatum. III. Probabile est ergò concessisse Deum dona miraculorum aliquibus non ita pridem à *Johanne* baptizatis, ut ea edere possent in nomine *Messiæ*, ídque ut sterneretur via planior recipiendo *Messiæ*, cùm ille seipsum tandem sub nomine *Jesu Nazareni* manifestaret.

Vid. *vers.* 41. In nomine meo ὅτι Χριστοῦ ἐστε, & *cap.* xiii. 6. *Multi venient in nomine meo*, non in nomine *Jesu*, sed in nomine *Messiæ*: nam nomen *Messiæ* sibi assumserunt Pseudo-prophetæ isti, ut nomen *Jesu* annihilarent. Non multùm ab hoc sensu est illud *Johan.* xvi. 24. *Hucusque nihil petiistis nomine meo.* Orationes suas fuderant Apostoli, & fuderunt Sancti omnes in nomine *Messiæ*, at nihil adhuc petiistis in nomine meo *Jesu*, &c.

VERS. 43. Ἔκκοψον αὐτήν, &c.

Bab. Schabb. fol. 108. 2. *Dicit R. Mona nomine R. Juda.*

Cut-

Guttula aquæ frigidæ manè [applicata oculo] *ac lotio manuum ac pedum veſperi* מכל קילורין שבעולם *bona eſt oculis præ omni collyrio quod in toto mundo. Ipſe etiam dixit* יד לעין תקצץ *Manus oculo applicat*, [manè ante lotionem] *exſcindatur. Manus nari exſcindatur: Manus auri exſcindatur*, &c.

VERS. 49. Πᾶς γὰρ πυρὶ ἁλισθήσεται.

Caſtigatum probè, meritóque habes magnum S*caligerum* à *Johan. Clopenbergio*, *In* Spicileg *ſcholæ ſacrific. problem.* 3. quòd lectionem hìc immutârit in Πᾶσα πυρία ἁλισθήσεται. Eum vide.

Πᾶς, non de omni homine eſt intelligendum, ſed de unoquoque eorum, *quorum vermis non moritur*, &c.

Petendus loci ſenſus è verbis iſtis, & verborum iſtorum ſenſus, ex *Eſai* lxvi. *ult*. In quem locum ſic *Judæi*.

S*anhedr. fol*. 100. 2. Prodibunt & videbunt cadavera hominum in me rebellantium, quòd vermis eorum non morietur, &c. *Nonne hominis digitus, ſi in ignem immittatur in hoc mundo extemplo comburitur? At dat Deus poteſtatem* [vel exiſtentiam] *improbis ut recipiant tormenta.*

Kimch. in loc. Videbunt cadavera eorum plena vermibus, ignémque in iis ardentem: & vermes tamen non moriuntur.

Verba ergò Salvatoris huc tendunt. *Vermis eorum non moritur, nec ignis extinguitur*, nam unuſquiſque eorum ipſo igne ſalietur, ita ut inconſumptibilis fiat, et in æternum duret torquendus, prout ſal tuetur à corruptione.

Lectionem vulgarem ineptiſſimam vocat vir doctiſſimus, cujus antea mentio. Nam quid inquit, Ἁλίζειν πυρί; Retorqueam ego, Et quid πυρίζειν ἁλί; Et tamen ſenſus iſte occurrit apud Talmudicos frequentiſſimé. Nam apud eos הקריח eſt *comburere* [quod propriè quidem ſignificat] et eſt frequentiſſimè *nimia ſalſedine aliquid corrumpere*, ita ut non poſſit comedi: *Igniri ſale*. Sic hoc in loco, S*alliri igne*, ut non poſſit corrumpi aut conſumi.

Καὶ

Καὶ πᾶσα θυσία ἁλὶ ἁλισθήσεται.

Agitur hìc de ſallitione quæ fiebat ad altare. vid. *Lev.* ii. 13. *Menachoth fol.* 21. 2. *In aſcenſu altaris ſalliebant partes victimæ. Et in vertice altaris ſalliunt pugillum farinæ, thuris, thymiamatis, & mincham ſacerdotum, & mincham ſacerdotis uncti, & mincham libaminum, & ſacrificium volucrum.* Imò, *fol.* 20. 2. עצים קרבן מבנחה הן וטעונין מלח. *Ligna ipſa ſunt Corban Minchæ, & ſunt ſallienda.*

At in clauſula priori non alludebatur ad ignem altaris, ſed ad ignem in valle *Hinnomis*, ubi abſumebantur cadavera, oſſa, reliquáque ſordida. Cadavera ſcatent vermibus, et vice ſalis qui munit contra vermes, projicientur illi in ignem et ſallientur flammis, et tamen vermes non morientur. At is qui vera Deo victima, condietur ſale gratiæ ad incorruptionem gloriæ.

Loquitur. Salvator hoc in loco, cum *Eſaia*, cap. lxvi. 20. Ἄξουσι τοὺς ἀδελφοὺς ὑμῶν ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν δῶρον Κυρίῳ --- ὡς ἀνενέγκωσαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὰς θυσίας αὐτῶν ἐμοὶ μετὰ ψαλμῶν εἰς τὸν οἶκον Κυρίου. Et *ver.* 24. Καὶ ἐξελεύσονται καὶ ὄψονται τὰ κῶλα τῶν ἀνθρώπων τῶν παραβεβηκότων ἐν ἐμοί. Ὁ γὰρ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται, &c.

Πᾶσα θυσία inquit Salvator, de Sanctis conditis gratiâ, ſic Propheta, Ἄξουσιν ἀδελφοὺς ὑμῶν δῶρον Κυρίῳ, ὡς οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὰς θυσίας.

Ἁλισθήσονται πυρὶ inquit Salvator, de improbis: Eodem ſenſu *Eſaias*, Erunt in igne inextinguibili, et tamen vermis eorum non morietur.

Ignis *eorum*, et vermis *eorum*: Quorum? De antecedente, apud verba Servatoris eſt obſcuriùs, adeóque quidem, ut eum non niſi ad verba *Eſaiæ*, verba ſua retuliſſe, ſit ſine omni obſcuritate: Quinam autem illi apud *Eſaiam*, patet ſatis.

CAP.

CAP. X.

VERS. I. Ἔρχεται εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἰουδαίας, διὰ τοῦ πέραν τοῦ Ἰορδάνου.

OCulo perſpicaci hìc eſt opus, ad dijudicandum de vero tempore, methodóque hujus hiſtoriæ, peregrinationiſq; Chriſti: quo ſi utaris, comperies dimidium anni, aut circiter intercesſiſſe, inter prolationem verborum immediatè præcedentium, et hoc iter Salvatoris; utcunque, ab Evangeliſta noſtro, paritérque à *Matthæo* videatur innui, quòd cùm verba iſta finiîſſet, illico ad iter iſtud ſe accingeret: Cùm reverâ profectus ſit antè, *Hieroſolymam*, per medium *Samariæ* ad feſtum *Scenopegiæ*; *Luc.* ix. 51, &c. *Johan.* vii. Iterúmque à *Galilæa*, eò reverſus, per urbes et vicos, *Hieroſolymam*, *Luc.* xiii. 22. ad feſtum *Encæniorum*, *Joh.* x. 22. Et deinde *trans Jordanem* quidem *Joh.* x. 40. ſed viâ arreptâ primùm in *Galilæam*, atq; indè trans *Jordanẽ* ſecundùm hiſtoriam iſtam quæ ſub manibus. Lectori ſtudioſo, atq; in hanc rem operam ſuam ſeriò impendenti, non opus eſt ulteriori probatione, teſtabuntur hoc ſatìs proprii oculi. Sic calamos ſacrorum horum Amanuenſium direxit Sapientia, Spiritúsque Dei, ut hi quædam omitterent ab illis ſupplenda, illi iſta ſupplerent quæ iſti omiſerant, et ſic non niſi ex omnibus conjunctis collatíſque, plena contexeretur hiſtoria et completa.

Utinam hoc ſatìs animadvertiſſet venerandus *Beza*, qui πέραν Ἰορδάνου reddit, non *trans*, ſed *ſecus Jordanem*, vulgatúmque interpretem atque *Eraſmum* caſtigat, qui *Trans Jordanem* reddunt, propriè veriſsiméque. *Quaſi per Peræam*, inquit ille, *vel trans Jordaninam Chriſtus, trajecto Jordane vel lacu Tiberiadis, in Judæam venerit ex Galilæa, quod verum non eſt.* At cave nè hallucineris venerande Senex. Nam trajecit *Jordanem* à *Capernaumo*, ut probabile maximè, per pontem ſuper *Jordanem* ſtructum inter *Chammatham* quæ vicina *Tiberiadi*, & *Gadarenam* regionem: contulit ſe ad *Bethabaram*, atque aliquantum tempo-

ris eſt illic commoratus, *Johan.* x. 40. indè per *Peræam* perrexit ad ripam *Jerichunti* oppoſitam. Illic commorantem adit nuntius à *Maria* miſſus, de morte *Lazari*, *Johan.* xi. Atque indè poſt biduum tranſit *Jordanem* in *Judæam*.

VERS. 17. Γονυπετήσας αὐτόν.

Sic *Cap.* 1. 40. Παρακαλῶν αὐτὸν, καὶ γονυπετῶν αὐτόν· variè hoc redditur. *Procidit ad pedes. Genu flexo. Genu petens. Ad genua procidens*, &c. Quæ quidem non incongrua. Aſt ſuſpicor ego aliquid amplius includi. Nam 1. in more fuit ſic adorantibus, genua aut crura prehendere. 2 *Reg.* iv. 27. *Matth.* xxviii. 9. 2. Genua aut pedes exoſculari. Vid. quæ diximus ad *Matth.* xxviii. 9.

Bab. Chetub. fol. 63. 1. Cùm *Rabbi Akiba* duodecim annis abfuiſſet ab uxore, redeunti tandem prodiit ea in occurſum: *cúmq; ad eum accederet, procidens in faciem* קא מנשקה ליה לכרעיה *exoſculata eſt ejus genua.* Et paulò pòſt, Cúmq; is in oppidum intrâſſet, ſocer ejus ignorans quiſnam eſſet, at grandem aliquem Rabbinum eſſe ſuſpicans, illum adit, ac procidens in faciem נשקיה ליה לכרעיה *exoſculatus eſt ejus genua.*

Id. Bav. Bathr. De *Jobo* lòquens. בא שטן ונשקיה לכרעיה *Venit Satan, atque is exoſculatus eſt ejus genua: At in omni hoc non peccavit Jobus labiis ſuis*, &c.

Sanhedr. fol. 27. 2. Cùm diſſeruiſſet quidam Rabbinus de rebus variis קם בר חמא ונשקיה אכרעיה *Exurrexit Barchama, atque exoſculatus eſt ejus genua*, vel crura.

VERS. 21. Ἠγάπησεν αὐτό(ν).

Id eſt, externo aliquo geſtu palàm fecit, ſibi complacuiſſe hunc hominem, & in quæſtione ſua, & in reſponſione: Cùm & ſeriò quæreret de adipiſcenda ſalute æterna, & ſeriò profiteretur ſe omni curâ & circumſpectione mandatis Dei ſeſe addixiſſe.

Confe-

Conferamus morem magiſtrorum apud Judæos.

*Hieroſ. Chagigah fol.*77.1. *Eliezer ben Erech* veniam impetravit à *Rabban Jochanane ben Zaccai*, ut de nonnullis coram eo diſſertaret: Diſſertavit de curru *Ezechielis* [מעשה מרכבה *cap.*1. vel de Theologia myſtica.] *Cùm finiiſſet, exurrexit Rabban Jochanan* : ונשקיה בראשיה *Et caput ejus oſculatus eſt.*

Id. Horaioth. fol. 48.3. *R. Abba Bar Cahna audivit R. Levi profundè diſſertantem. Cùm finiiſſet, exurrexit R. Abba, atque caput ejus eſt oſculatus.*

*Id. Nedarim. fol.*36.4. Hiſtoria eſt de *Nazir.eo* quodam juvene, *Simeoni Juſto*, reſponſione quadam ſua, admodum complacenti. Unde inquit *Simeon. Inclinavi in eum capite meo, dixíque, O fili, multiplicentur tales, qualis tu, in Iſraele.* Reperitur hæc hiſtoria in *Nazir. fol.* 51.3. Ubi pro הרכנתיו בראשי *Inclinavi in eum capite meo,* חבקתיו ונשקתיו על ראשו *Amplexus ſum eum, atque caput ejus exoſculatus.*

*Bab. Megill. fol.*14.1. *Miriam ante nativitatem Moſis prophetaverat, Mater mea pariet filium, qui liberabit Iſraelem. Cùm foret natus, repleta eſt tota domus luce. Proſtitit pater ejus* ונשקה על ראשה *atque eam exoſculatus eſt ſuper caput, & dixit, Adimpleta eſt Prophetia tua. At cùm eum abjicerent in fluvium* טפחה על ראשה *Eam contudit ſuper caput.*

Quid ſi ipſiſſimo hoc geſtu uſus fuerit Salvator erga hunc juvenem? Aptiúſque, cùm coram eo flexis genibus provolveretur. Aliquo ſaltem geſtu uſus eſt, quo & ipſi juveni, & aſtantibus planum fuit, juvenem & interrogatione ſua, & reſponſione, non parùm placuiſſe.

Sic אהבתי *Pſal.*cxvi.1. apud LXX Ἠγάπησα, bene reddas, *Complacet mihi.* Sic *Joſephus* de militibus *Davidis*, 1 *Sam.*xxx. Quadringenti iſti qui ad prælium îerant, ſpolia ducentis qui defatigati elanguerant, impertire noluerunt Ἀγαπᾶν δὲ σεσωσμένας γυναῖκας ἀπολαμβάνοντας ἔλεγον;

Pari aliquo ſenſu dicitur *Johannes,* Diſcipulus ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς, non quòd magis eum diligeret *Ieſus* quàm reliquos, amore ſuo æterno, infinito, ſalvifico; ſed quòd eum magis externo aliquo favore, ac amica familiaritate interiori foveret. Et quare? Quia *Johannes* ſe curam matris *Chriſti* poſt mortem ejus habiturum ſpoſpondiſſet. Nam verba iſta Salvatoris in cruce ad *Johannem, Ecce mater tua;* & ad matrem, *Ecce filius tuus;* & quòd exinde reciperet eam *Johannes* ad ſua, claram probabilitatem ſecum ferunt, non tum primùm *Johannem* de re tali audiiſſe, ſed jam pridem ita fuiſſe pollicitum.

Ἠγάπησά σε id *Eſai.*lx.10. redditur רחמתיך *Miſertus ſum tui:* quod etiam optimè hìc poteſt convenire. *Ieſus miſertus eſt ejus.*

VERS. 46. Υἱὸς Τιμαίου Βαρτιμαῖος.

Tautologiâ Solœcizantem ſuſpicantur quidam Evangeliſtam: nam nec neceſſe erat, ut arbitrantur, ut vocem Syriacam ſic Græcè redderet: nec alibi in nominibus propriis, ejuſdem generis, eſt factum. Nam non dicitur ab ullo Evangeliſta *Bartholomæus, filius Tholomæi. Bar Abbas, filius Abbæ. Bar Jeſus, filius Jeſu: nec in ſimilibus.*

Verè quidem: At

I. Cùm denominatio fit à nomine communi & non proprio, tum non adeò inconſonum eſt, vocem interpretari; quod & fit ſemel iterúmque, *Marc.* iii.17. Βοανεργὲς, ὅ ἐστιν, υἱοὶ βροντῆς Act.iv.36. Βαρνάβας, ὅ ἐστιν, υἱὸς παρακλήσεως. Iam verò.

II. *Bar Timai* aliter reddi potuiſſet, quàm *Filus Timai:* Nempè vel בר תימה *Filius admirationis*, vel quòd propiùs בר טימי *Filius utilitatis.* Targ. in *Eſth.*iii.8. ולמלכא לית ליה טימי מנהון Meritò ergo Evangeliſta, ut oſtenderet hunc *Bartimæum,* non ab hac, aut illa, aut alia tali Etymologia fuiſſe nuncupatum, ſed à nomine paterno, nomen ejus ita interpretatur, Βαρτιμαῖος, υἱὸς Τιμαίου.

III. Erat

III. Erat forſan *Timæus* nominis notioris apud iſtud ſæculum, vel famâ bonâ, vel malâ: ita ut *Judæis* tunc ibi verſantibus nihil abſurdi foret dicere, Hic *Bartimæus* cœcus, filius eſt *Timæi* adeò famoſi. Sic, nobis ignotum eſt quinam fuerint *Alexander & Rufus*, cap. 15.21. at erant illi abſque dubio notiſſimæ famæ vel inter Diſcipulos vel inter Iudæos.

IV. Quid ſi חימיא idem ſit cum סימיא Cœcus, ex uſu ח pro ס apud Chaldæos, ut *Bartimæus filius Timæi*, ſonare potuerit, *Filius cæcus cæci patris*?

CAP. XI.

Vers. 2. Καὶ περιβλεψάμενος πάντα.

Confer *Marcum* cum reliquis de tempore ejectionis mercatorum è Templo, & apparebit vocem περιβλεψάμενος non nudum intuitum aut inſpectionem denotare, ſed inſpectionem cum reprehenſione & correctione. אצהרה Iudæis.

Vers. 13. οὐ γὰρ ἦν καιρὸς σύκων.

Vide quæ diximus ad *Matth*. xxi. 19. Summa hæc eſt.

I. Adeò abfuit tempus ficuum, ut vix jam adeſſet tempus foliorum.

II. Ficûs reliquæ in monte, erant de genere ficuum communi: & in iis non adhuc viſenda erant folia. Aſt ea quam foliis veſtitam vidit Chriſtus, atque ideò eam adiit, erat ficûs generis extraordinarii.

III. Nam erat ficus quædam בנורת שוח dicta, quæ nunquam foliis caruit, & nunquam ficubus. Nam unoquoque anno fructum tulit, at fructus iſte ad maturitatem non erat decoctus ante annum tertium: Talem opinamur fuiſſe hanc ficum.

VERS. 16. Καὶ οὐκ ἤφιεν ἵνα τὶς διενέγκῃ σκεῦος διὰ τοῦ ἱεροῦ.

Bab. Jevamoth fol.6.2. Quænam est reverentia Templi? Nè quis eat in montem domûs [vel atrium gentium] *cum baculo suo, & calceis suis, crumena sua, & pulvere in pedibus suis* ולא יעשנו קפבדריא ורקיק *Non per illud faciat viam suam transitivam, nec faciat locum sputationis.*

Idem etiam statuitur de Synagoga: imò de Synagoga jam devastata, multò magis de florente.

Megill. fol.28.1. לא עושין קפנדריא *Synagogam jam devastatam nè faciant viam transitionis.* Et fol. 27.2. *Interrogârunt R. Eliazarum ben Shammua discipuli ejus, unde adeò dies tuos produxisti? Respondit ille. Nunquam feci Synagogam viam transitionis.*

Prohibetur ergo à magistris, nè in viæ compendium, atrium templi fiat transitus. Et nonne hoc satìs erat frœni, quo reprimerentur omnes à portando vasa per templum? At erat contiguum atrio, *Castellum Antoniæ*, erántque in atrio Gentium, *Tabernæ*, ubi venundabantur plurima, & huc portari vasa profana, vix est negandum. Et vasa hæc portari Διὰ τοῦ ἱεροῦ dici potuerunt, quamvis portantes, totum Templum non permearent.

CAP. XII.

VERS. I. Ἀμπελῶνα ἐφύτευσεν ἄνθρωπος, &c.

COgnoverunt *Sacerdotes & Pharisæi,* inquit *Matthæus,* [*de se hæc dici*, Matth. xxi. 45. Nec mirum: Nam gloriabantur *Judæi*, se esse vineam Domini: & injuriam isti vineæ à quovis illatam promptè observant, at quàm longè abest, ut observent, quàm infrugiferi illi, & ingrati Domino vineæ.

Tanchum fol.54.3. *Res comparari potest, Regi cui erat vinea,*

atque iſti erant tres qui inimicabantur. Quidnam illi fecerunt? Unus excidit racemos, Secundus botros defalcavit, & Tertius extirpavit vites. Rex iſte, eſt Rex regum, Dominus benedictus: Vinea Domini, eſt domus Iſraelis. Tres inimici ſunt Pharaoh, Nebuchadnezzer & Haman, &c.

Ἀμπελῶνα.

Kilaim.cap.4. hal.5. Si plantat ſeriem unam quinque vitium, Schola Schammæana *dicit, quòd eſt vinea; Hilleliana autem dicit, Non eſt vinea, uſque dum ſint ibi duo ordines vitium.*

Περιέθηκε φραγμόν.

Ibid.hal.3. Qualisnam eſt ſepes? ſit alta decem palmos: His minùs, non eſt ſepes.

Ὤρυξεν ὑπολήνιον.

Ibid. חריץ שהוא עמוק י ורחב ד *Lacus ſit profundus decem palmos, & latus quatuor.*

Ὠκοδόμησε πύργον.

Ibid.cap.5.hal.3. שומרה שבכרם גבוהה י ורחבה ד *Cuſtodia quæ in vinea, ſit decem alta, & quatuor lata.* Cubiti ſunt intelligendi. Nam *Rambam.* שומרה inquit, *eſt locus altus ubi ſtat vinitor, ut circumſpiciat vineam.*

Ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς.

Maimon. in שכירות *cap.* 2. המוסר כרמו לשומר ὁ ἀποδοὺς ἀμπελῶνα αὐτοῦ, &c. *Qui vineam ſuam elocat cuſtodi* בין באריסות בין בשמירו חנם Sivè *ut* γεωργῷ, *ſive ut cuſtodituro gratis, ineátque cum eo pactum, ut eam fodiat, amputet, paſtinet ſumptu ſuo, is autem negligat, atque ita non faciat, reus eſt, ac ſi propria manu vineam vaſtaret.*

VERS.

VERS.2. Ἀπέστειλε πρὸς τοὺς γεωργοὺς τῷ καιρῷ.

Id est anno quarto à prima ejus plantatione. Cùm jam foret כרם רבעי *vinea quadriennis*: Saltem ante istum annum nullus fructuum usus.

*Maasar Sheni. cap.5.hal.*1. כרם רבעי מציינין אותו בקוזות אדמה *Vineam quadriennem pingunt*, vel notant, *glebâ*, aut bolo, *aliquâ terræ*, coloratæ. של ערלה בחרסית *& præputiatam argillâ. Et sepulchra calco.*

Gloss. *Vineæ quadrienni appingunt notas aliquas è gleba terræ, ut noscant homines, quòd est vinea quadriennis, & de ea non comedant, quoniam ea sacrata est, ut dicit Dominus* [Levit. xix. 24.] *& oportet possessores ejus fructum ejus comedere Hierosolymis, ut decimam secundam. Et vineam præputiatam* [i. e. quæ adhuc non foret quadriennis: vid. *Lev*.xix.23.] *notant argillâ* הוא טיט השרוף id est *in igne decoctâ*; *nam prohibitio de præputiata, major est quàm prohibitio de quadrienni: nam quadriennis est esui idonea, at præputiata non est adhibenda in ullum usum: Eam ergo glebâ non notârunt, nè fortè dilueretur & periret nota, & homines eam non videntes de ea comederent*, &c.

VERS.4. Λιθοβολήσαντες ἐκεφαλαίωσαν.

I. Non video, cùm opus sit vocem ἐκεφαλαίωσαν, à germano & genuino suo sensu torquere. Κεφαλαιοῦν *In summam quandam subducere & colligere* significat, ut docent Lexica; & eccur non eodem sensu hoc in loco? Jecerunt in servum lapides, & deridentes computârunt cum eo summam. Sic forsan, vel tale quid inquientes, Requiris tu fructum & redditum? en tibi hunc fructum, [jacto lapide;] en tibi alium fructum, [jacto alio lapide;] & sic multoties: & sic eum dimiserunt ἠτιμωμένον, derisum & opprobrio onustum.

II. At esto, vocem transferendam prout vulgò redditur, *In capite eum vulneraverunt*: tum ita distinguitur hic modus λιθοβολίας, ab ista, qua confecti sunt illi qui lapidati sunt à Synedrio.

Vocatur

vocatur ista Λιθοβολία, nam erat jactus lapidis quidem, at unius tantùm, ejusque grandissimi, idque in cor damnati, cùm jam jaceret supinus. At hæc, lapidum plurimorum è manibus per aera jactatorum, hìc, illic, ubique ferientium. Lapidato à *Synedrio* illæsum erat caput, & absque vulnere; at hìc λιθοβολήσαντες ἐκεφαλαίωσαν.

VERS. 10. Λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν.

Targ. in Psal. cxviii. sic. טליא שביקו ארדיכליא *Puerum respuerunt, ædificatores.* [vel pro אבן legit הבן, vel reddit secundùm idioma Arabum, *Filium*: sic & *R.* Sol.] Et *ver.*27. כפיתו טליא לנכסת חגא *ligate puerum ad sacrificium Solennitatis catenis, donec sacrificaveritis eum, & effuderitis sanguinem ejus in cornua altaris. Dixit* Samuel *Propheta.*

VERS. 16. Τίνος ἡ εἰκὼν; Καίσαρος.

I. Erat hic *Denarius Cæsareanus.* דינרא קיסראנה Nam *Zuz*, apud Judæos erat etiam denarius, ut ostendimus alibi, at vix credimus fuisse ejusdem formæ & inscriptionis.

Bab. Avodah Zarah. fol. 6. 2. ההוא מינאה דשדר ליה דינרא קיסראנה *Ethnicus quidam misit R. Judæ principi Denarium Cæsareanum, idque die quodam festo Ethnicorum. Sedit Resh Lachish coram eo. Dixit R. Juda, Quid faciam? Si recepero, consentiam* [festivitati eorum] *Si non recepero, Orietur mihi inimicitia. Respondit Resh Lachish. Accipe denarium, atque ipso aspiciente, abjice in puteum, &c.*

II. Erat Denarius argenteus, non aureus.

Bava Bathra. fol. 166. 1. דינרין כתם משמע של כסף *Denarii absolutè positi, intelligendi sunt denarii argentei.* Ubi Gloss: *Denarii absolutè positi sunt argentei, donec explicetur quòd sunt aurei.*

Jam verò, denarius aureus valuit viginti quinque denarios argenteos.

Cherithath, cap. 1. hal. 7. *Cùm venirent turtures & pulli columbarum Hierosolymis aliquando, denario aureo, Dixit* Rabban Simeon *ben* Gamaliel, *Per templum hoc, ego hac nocte non quiescam, nisi veneant denario argenteo.* Ubi Gloss: *Denarius aureus valet viginti quinque denarios argenteos.*

III. Erat צורי non פשוט *Romanus* non *Hierosolymitanus*: Nam hànc distinctionem adhibent aliquando.

Chetubb. fol. 67. 1. זוי פשיטי Teste glossemate, sunt זוזי מדינה *Zuzæi Hierosolymitani.*

At frequentiùs מטבע צורי & מטבע של מדינה

מטבע צורי bene reddas *nummum Tyrium*: Ast audi *Aruch*; ubi egisset de nummo צורי tandem subinfert: *Dicit R.* Eliezer *Ubicunque in* Scriptura, [צור] *plenè scribitur, Scriptura loquitur de urbe Tyro; ubi verò defectivè* [צר] *de Roma loquitur.*

Esto moneta *Tyria* aut *Romana*, hoc obtinuit apud magistros.

Bava. Kama. fol. 36.2. in Glosf: *ubicunque aliquid dicitur, de nummo argenteo* של מדינה *Hierosolymitano, est octona pars Tyrii.*

Hinc ego ænigma illud solverem, quo hæsitat Glossator ipse, si detur conjecturæ locus in re Judaica, post hæsitantem Judæum.

In *Bava, Kama.* jam citata *fol.* 97. 2. Sermo est de מעות כוזביות ירושלמיות *Nummis Cozbensibus Hierosolymitanis.* Ænigma certe. Cudit quidem *Ben Cozba* nummos, cùm insurgeret in *Romanos*, ut refertur. *Hieros. Maasar* Sheni fol. 52. 4. Ast unde hi dicti *Hierosolymitani*, cùm in diebus *Ben Cozba* ruderibus propriis Sepulta jaceret *Hierosolyma*? Me œdipo, ita dicti sunt, quòd ejusdem ponderis & valoris forent cum moneta *Hierosolymitana*, non cum *Tyria.*

Moneta Hierosolymitana, inquiunt, est *octona pars Tyriæ.* Hìc iterum in ænigmate me implicant verba aliqua magistrorum.

Aruch in זוז *Denarius & Zuz sunt idem*, & Glosf: in *Bava bathr.* fol. 166. 1. *Denarios vocant, linguâ Gemaristicâ, Zuzim*, quod observavimus ad *cap.* vi. *ver.* 37. *Zuz* erat moneta *Hierosolymitana*

roſolymitana, quomodo ergo idem ſonat cum denario, qui moneta *Tyria*; cùm octona ejus pars tantùm foret?

Et ſcrupulum inſuper hæc addunt quæ dicuntur à *Rambamo* in *Peah*.cap.8.hal.7. הדינרי׳ זוזים *Denarius* continet *ſex Zuzim*. Si dixiſſet, *octo Zuzim*, fuiſſet abſque ſcrupulo. At quid jam dicendum?

Priori nodo hunc aptes cuneum, quod *Zuz* apud Judæos vocaretur etiam *Denarius*, Judaicus quidem, at diſpar Romano: ut Scoti *Solidum* habent ſuum, at multùm diſparem à noſtro *Anglicano*: At nodo ſecundo cuneum quærat cui vacat.

IV. Inſignitus erat hic nummus effigie *Cæſaris*, at de nummo *Hieroſolymitano* ſic Iudæi: quibus crede cùm lubet.

Bava. Kama. fol. 97.2. *Qualisnam eſt moneta Hieroſolymitana?* דוד ושלמה בצד אחד *David & Solomon cuſi erant ab uno latere; atque à reverſo* ירושלם עיר הקודש *Hieruſalem Civitas Sancta*. At quærit Gloſſator, an licuerit effigiem *Davidis* & *Solomonis* monetæ incudere, quod vix credit. Concludit ergo quòd nomina eorum tantùm fuerint inſcripta, non effigies.

Bereſhith Rabb. fol. 24.2. *Abrahami nummo cuſi erant ex uno latere, Senex & anus; ex altero, Juvenis & puella. Joſua, ex uno latere, bos; ex alio, monoceros. Davidis, ex uno latere, baculus & pera; ex altero, turris. Mardochæi, ex uno latere, ſaccus & cineres; ex altero, corona.*

Penes authores eſto fides.

VERS. 28. Ποία ἐςὶ πρώτη πασῶν ἐντολή;

OCcurrit non rarò apud Rabbinos diſtinctio inter תורה & מצוה *legem & præceptum*: Per poſterius intelligunt ſpecialem aliquem vel grandiorem [ipſis judicibus] ritum, qualis erat, Circumciſio, Recitatio Phylacteriorum, Sabbatizatio, *&c*. Videtur quæſtio hæc à Scriba propoſita, eadem reſpicere; nempe an præcepta iſta grandia [prout æſtimabantur] atque alia iſtiuſmodi ceremonalia, qualia erant, Sacrificia, Purificationes

Ἐρωτησμὸς, fuerint maxima præcepta legis, necne, & si sic, quodnam inter ea primum?

Videtur ipse quidem ex responsione, in negativum inclinâsse, & legem moralem prætulisse. Unde Christus dicit eum non multùm abesse à regno cœlorum: dumque ei responsum aptat ex ipsissima isthac periocha, quæ prima erat in recitatione Phylacteriorum שמע ישראל oculos animúmque Recitantium ad sensum medullámque rei recitatæ dirigit, & nè quiescant in opere operato recitandi.

VERS. 41. Ὄχλος βάλλει χαλκὸν.

היו מטילין שם המעות: Gloss. *in Shekalim* fol. 8. 4.

Ibid. *Pro arbitrio suo potuit quisquam in arculas projicere quantillum voluit: Nempe in cistam quæ pro auro, tantillum auri quantum pendebat granum hordei: & in cistam pro thure, quantum pendebat granum hordei, thuris. At verò si diceret* הרי עלי *Ecce ego voveo lignum, Non offeret minus quàm duo segmenta, longitudinis cubitalis, & crassitiei proportionatæ. Ecce voveo thus: Non offerat minus quàm pugillum thuris.* Id est, non minus nummi, quàm qui tantum coemat.

VERS. 42. Λεπτὰ δύο, ὅ ἐστι κοδράντης.

Hieros. Kiddushin. fol. 58. 4. ב פרוטות קרדיונטס *Duæ prutæ sunt quadrans.*

Bava Mezia. fol. 44. 2. *Prutah est octona pars Assarii Italici. Assarius est vicesima quarta pars denarii argentei.*

Reddidimus antè Ὄχλος βάλλει χαλκὸν per היו מטילין מעות Putes reddendum potiùs היו מטילין נחושת at perpende illud in

Maasar Sheni. cap. 2. hal. 8. 9. & *Adajoth.* cap. 1. 9, 10. הפורט סלע של מעשר שני: *Qui commutat Selaam decimæ secundæ, schola Shammaana dicit* מעות בכל סלע *Commutet totam Selaam in* מעות [reddes forsan in *nummos* vel in *Meas*: at

at propriè reddendum eſt *in æs*, ut liquet ex ſequentibus.] *Schola Hilleliana dicit* שקל כסף ושקל מעות *In ſiclum argenti & ſiclum æris.* Sic etiam Gloſſatores. Et *Aruch* inſuper de voce פורט *Qui commutat Selaam & pro eo recipit* מעות של נחושת שהן פרוטות *nummos æreos, prutas ſcilicet.*

Non licuit cuiquam per Canonem, de quo nuper mentio, in Templum, imò nè quidem in atrium gentium, intrare cum crumena ſua, multò ergò minùs in atrium mulierum; & tamen vix intravit quiſpiam qui non nummum ſecum comportaret aliquem, offerendum *Corbonæ*, an in manu, an in ſinu, an alibi, non definimus: ſic hæc paupercula, quæ duobus minutis æternam ſibi famam coemit, rem appreciante ſupra omnia offerentium dona ipſo Salvatore.

CAP. XIII.

VERS. 3. Εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν κατέναντι τοῦ ἱεροῦ.

Middoth. *cap.*1. *hal.* 3. *Porta orientalis atrii gentium, pictam in ſe habuit Shuſhan Metropolin. Et per hanc portam exiit Summus Sacerdos ad comburendum vaccam rufam.*

Et *cap.* 2. *hal.* 4. *Omnes muri iſtius atrii erant alti, excepto muro Orientali: quia Sacerdos vaccam comburens, ſtabat in vertice montis Oliveti, atque collimabat, ac intuebatur in portam Templi, eo tempore quo ſparſit ſanguinem.*

Parah. cap. 3. *hal.* 9. *Sacerdos ſtetit facie in Occidentem verſâ, vaccam mactat dextrâ, & ſanguinem recipit ſiniſtrâ, at ſpargit dextrâ, ídque ſepties, directè versùs Sanctum Sanctorum.*

Verum quidem eſt, à quovis tractu *Oliveti* bene proſpici potuiſſe Templum: at vox κατέναντι, ſi non ad ipſiſſimum hunc locum dirigit, at ad aliquem certè in eadem linea: & non poteſt non actionem iſtam Summi Pontificis in mentem revocare,

VERS.

VERS. 7. Μὴ θροεῖσθε.

Cogita hìc quàm gentem terruerint traditiones Scribarum famâ belli *Gog* & *Magog*, immediatè adventum *Meßiæ* præcessuri.

Berish. rabb. sect. 41. *R. Eliezer ben Abina dicit, Cùm videris regna se invicem turbantia* צפה לרגלי של משיח *Tunc expectes vestigia Messiæ. Atque hoc verum esse ex hoc cognosco, quòd sic fuit in diebus Abrahami, nam turbârunt se mutuò regna, & tum venit redemptio Abrahamo.*

Bab. Sanhedr. fol. 95.2. *Sic venerunt contra Abrahamum, & sic venturi sunt cum Gog & Magog.*

Ibid. fol. 97.1. *Tradunt Rabbini. Hebdomada istius* [annorum] *quâ venturus est Filius Davidis, Anno* Primo, *adimplebitur illud, Pluam super unam civitatem, at super aliam non pluam,* [Amos iv.] Secundo, *Sagittæ famis emittentur.* Tertio, *Fames gravis erit, & morientur viri, & fœminæ, & pueruli; Viri sancti, & viri bonorum operum: Et oblivio legis erit apud discentes eam.* Quarto, *Saturitas, & non saturitas.* Quintò, *Saturitas magna: nam edent, & bibent, & lætabuntur, & redibit lex ad scholares suos.* Sexto, *Voces.* [Gloss. Divulgabitur fama Filium *Davidis* adventare: vel, Clangent tubâ.] Septimo, *Bella. Et in exitu istius* Septimi, *veniet Filius Davidis.*

VERS. 9. Ἀρχαὶ ὠδίνων ταῦτα.

Esai. lxvi. 7, 8. Πρὶν τὴν ὠδίνουσαν τεκεῖν, πρὶν ἐλθεῖν τὸν πόνον τῶν ὠδίνων, ἐξέφυγε καὶ ἔτεκεν ἄρσεν. Τίς ἤκουσε τοιοῦτο; &c.

Εἰ ὤδινε γῆ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ, ἢ καὶ ἐτέχθη ἔθνος εἰς ἅπαξ, ὅτι ὤδινε καὶ ἔτεκε Σιὼν τὰ παιδία αὐτῆς.

Duo, hìc Propheta, 1. Primò, nascendum Christum ante excidium Hierosolymorum. Hoc ipsum ex hac Prophetia colligunt fatentúrque ipsi Judæi.

Hieron. à sancta fide lib. 1. contra Judæos, cap. 2. *Habetur in*

Genesi

Geneſi magno antiquiſsimo. Dixit R. Samuel *bar* Nahaman, *Unde probabis, quòd in die qua fuit deſtructio Templi, natus fuit Meſſias? Reſpondit, Ab hoc quod habetur Eſaiæ ultimo:* Antequam parturiret, peperit; antequam veniet partus ejus, peperit maſculum. *In eadem hora qua facta eſt Templi deſtructio, clamabat Iſrael, tanquam parturiens. Et* Jonathas *in Chaldaica tranſlatione dixit. Antequam veniret ejus anguſtia, ſalva facta eſt; & antequam venirent ei dolores partûs, Meſsias revelatus eſt.* [Chald. יתגלי מלכה.]

Item habetur in eodem libro, Dixit R. Samuel *ben* Nachaman. *Accidit quòd ibat Elias per viam die in qua deſtructio Templi facta eſt, & audivit quandam vocem exclamantem & dicentem, Templum ſanctum diruitur. Quod quum audiret, imaginabatur qualiter poſſet deſtruere mundum: Profectus autem, invenit homines arantes atque ſerentes; quibus ait, Deus iratus eſt mundo, & vult domum ſuam deſtruere, & filios ſuos ad Gentes captivare, vos autem pro victu laboratis temporali? Et alia vox audita eſt dicens; Sine illos facere, quia natus eſt Salvator Iſraelis. Et Elias ait ubi eſt? Et vox, in Bethlehem Judæ,* &c. Hæc ille, & hæc illi.

2. Prout non immeritò colligitur, naſcendum eſſe Chriſtum, ante excidium urbis, ex iſta clauſula, *Antequam parturiret, peperit; antequam veniret partus ejus* [πόνος τῶν ὠδίνων] *peperit maſculum*, Sic & ex iſta εἰ ἐτέχθη ἔθνος εἰς ἅπαξ, ὅτι ὤδινε καὶ ἔτεκε Σιὼν τὰ παιδία αὐτῆς, æquè colligitur, colligendas & vocandas eſſe gentes ad fidem, ante iſtud excidium quod apertiſsimè docet Salvator. *verſ.* 10. *Apud omnes gentes oportet primùm prædicari Evangelium.* Nam ut gentes crediture vocentur *filii Sionis*, & *filii eccleſiæ Iſraeliticæ* ubique apud Prophetas, non opus eſt ut demonſtretur, nam notum eſt omnibus.

Hoc ſenſu intelligenda eſt vox ὠδίνων hoc in loco; convenítq; non ſolùm cum ſenſu Prophetæ allegato, ſed & cum Phraſiologia & ſententia apud gentem receptiſsima de חבלי משיח

Dolo-

Doloribus Messiæ, id est, de calamitatibus quas expectârunt futuras ad adventum *Messiæ*.

Sanhedr. fol. 98. 2. אמר עולא ייתי ולא איחמיניה *Dicit* Ulla, *Adveniet Messias, at non videbo eum: Sic etiam dicit* Rabba, *Adveniet Messias, at non videbo eum*, id est, Non videndus erit. *Dicit* Abai ור Rabbæ, *Quare?* משום חבלו של משיח *Propter dolores Messiæ. Traditio est. Interrogârunt* R. Eliazarum *Discipuli ejus, Quid faciat homo, ut liberetur à doloribus Messiæ? Versetur in lege, & in operibus misericordiæ.*

Gloss. חבלו *Id est, Terrores & dolores qui erunt in diebus ejus.*

Shab. fol. 118. 1. *Qui ter convivatur Sabbato, liberabitur à tribus miseriis,* מחבלו של משיח *A doloribus Messiæ, à judicio Gehennæ, & à bello Gog & Magog.*

Gloss. [*A doloribus Messiæ*] *Nam sæculo isto quo veniet Filius Davidis, erit* קטגוריא *Accusatio Discipulorum* Sapientûm חבלו לשון חבלי יולדת *vox* חבלו *denotat dolores, quales parturientis.*

VERS. 32. Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν.

De die & hora, quibúsnam? De die excidii *Hierosolymitani*, esse sermonem, adeò patet, & per quæstionem Discipulorum, & totum filum dissertationis Christi, ut mirum sit, quemvis posse verba hæc intelligere de die & hora extremi judicii.

Duo à Salvatore quæruntur, *vers*. 4. [1.] *Quando hæc fient?* ut non relinquatur lapis super lapidem. Et [2.] *Quodnam signum hujus consummationis*. Ad posterius respondet per totum hucusque caput. Ad prius, verbis præsentibus.

Dixerat quidem commate præcedente, *Cœlum & terra transibunt*, &c. non in quæstionis propositæ solutionem, nam nihil omnino de dissolutione cœli & terræ est quæsitum, sed in veritatis rei quam retulerat confirmationem. Ac si dixisset, Quæritis vos cùm futura sit talis templi eversio, quando ea futura, & quænam

quænam ejus ſigna. Reſpondeo ego, hæc & iſta & illa ſigna præceſſura, verbaque hæc mea de re ipsa eventura, & de ſignis præcurrentibus, firmiora ſunt ipſis cœlo & terrâ. At quod de definito tempore quæritis, quærendum non eſt, Nam *de iſta die ac hora novit nemo.*

Non poſſumus non hìc meminiſſe, etiam inter ſpectatores excidii Templi, diſſentiri, de die excidii, ut tam parùm notæ fuerint dies iſta ac hora, ante eventum, ut etiam poſt eventum in partes itum ſit de die inter eos qui flammas viderunt: Conflagrationem Templi vidit *Joſephus* oculatus teſtis, eamque aſcribit ille diei menſis *Ab* vel *Loi*, *decimæ*: Nam ſic ille, *De bell. lib.6. cap.26. Periit Templum Decima die menſis Loi* [vel Augusti] *die Templo fatali, quippe quâ olim à rege Babylonico flammis abſumptum eſt.* Eandem conflagrationem vidit *Rabban Jochanan ben Zaccai*, iſque unà cum tota gente Judaica, *nonæ* menſis iſtius aſcribit, non *decimæ*, ita tamen ut dicat, *Si ego in iſto ſæculo non vixiſſem, non adjudicâſſem niſi ad diem decimum.* Nam ut Gloſſ. in *Maimon.* in *Taanith.* cap.5. *Veſper erat cùm flammas admoverent; conflagravitque Templum uſque ad occaſum ſolis diei decimæ. Apud Talmud. ergo Hieroſolymitanum Rabbi & R. Joſhua ben Levi jejunârunt diebus nonâ & decimâ.* Vide & *Bab. Taanith. fol.29.1.*

οὐδὲ οἱ ἄγγελοι.

Bab. Sanhedr. *fol. 99.1. Quia dies vindictæ eſt in corde meo, atque annus redemptorum meorum advenit,* Eſai. *lxiii.4. Quid ſibi vult, Dies vindictæ eſt in corde meo? Dicit* R. Jochanan *cordi meo revelavi illum, membris meis non revelavi.* R. Simeon ben Lachiſh *dicit, Cordi meo revelavi illum* למלאכי השרת לא גליתי *at Angelis miniſtrantibus non revelavi.* Et *Jalkut* in locum iſtum: ליבא לפומא לא גלי פומא למאן גלי *Cor meum ori non revelat, cuinam os revelaret?*

οὐδὲ ὁ υἱός.

Οὐδὲ ἄγγελοι, οὐδὲ υἱός ; Id eſt, *Neque Angeli*, *neque Meſsias*. Iſto namque ſenſu ſumenda eſt vox Υἱὸς hoc in loco, alibíque ſæpiſſimè: ut in periocha iſta *Johan*.v.19. *Filius*, id eſt, Meſſias, *ex ſe nihil poteſt facere*, *niſi quod Patrem facientem videt*. 20. *Pater amat Meſsiam*, &c. 26. *Meſsiæ dedit vitam habere in ſeipſo*, &c. Vocémque *Filium* hoc ſenſu eſſe reddendam, patet ex commate 27. *Authoritatem ei dedit etiam judicium exercendi*, *quia eſt Filius hominis* ; Nota illud, *Quia eſt Filius hominis*.

I. Aliud eſt, *Filium Dei* intelligere nudè & abſtractè pro Secunda perſona in ſacroſancta Trinitate, aliud pro *Meſsia*, aut Secunda iſta perſona incarnata. Dicere Secundam perſonam in Trinitate aliquid non ſcire, blaſphemum eſt ; at non ita eſt, ita dicere de *Meſsia*, qui tamen etiam fuit idem cum Secunda perſona in Trinitate.

Nam quamvis Secunda perſona, ſecundùm meram Deitatem abſtractè conſiderata, co-æqualis fuerit Patri, co-omnipotens, co-omniſciens, co-æterna, *&c*. *Meſsias* tamen [qui θεάνθρωπος] conſideratus ut *Meſsias*, erat Patris ſervus & nuntius, & mandata & authoritatem recepit à Patre. Et nè *gry* profuturæ ſunt locutiones iſtiuſmodi Ariano, *Filius ex ſe nihil poteſt*, &c. Si hoc ſenſu,quod neceſſariò faciendum eſt, accipias: *Meſsias nihil ex ſe poteſt*, nam eſt ſervus & deputatus.

II. Diſtinguendum eſt inter excellentias & perfectiones Chriſti, quæ fluxerunt ab ipſa hypoſtatica duarum naturarum unione, & iſtas quæ fluxerunt à donatione & unctione Spiritûs Sancti. Ab hypoſtatica unione naturarum fluxerunt, infinita Dignitas perſonæ, Impeccabilitas,infinita Αὐταρκεία ad præſtandam legem, & ſatisfaciendum juſtitiæ divinæ. Ab unctione Spiritûs fluxerunt, Poteſtas miraculorum, futurorum Præcognitio, atque myſteriorum Evangelicorum omnimoda Scientia. Illæ idoneum eum reddiderunt & perfectum Redemptorem, hæ idoneum & perfectum Miniſtrum Evangelii.

Jam

Jam ergo Præſcientia futurorum, de qua re hìc agitur, inter ea numeranda eſt, quæ ab unctione Spiritûs Sancti fluxerunt, atque ab immediata revelatione, non ab hypoſtatica naturarum unione. Ita ut ea quæ revelanda à Chriſto forent Eccleſiæ, à revelatione Spiritûs peteret, non ab iſta unione. Nec quicquam à dignitate Perſonæ ſuæ eſt derogatum aut detractum, quòd dicat ſe non nôſſe diem iſtam & horam excidii *Hieroſolymitani*? Imò officio & deputationi ſuæ congruit admodum, qui dictamina Patris ſecutus & obſecutus eſt in omnibus, Patris ſervus, nuntius & miniſter. *Filius non novit*, i.e. ei non revelatum eſt à Patre, ut revelet Eccleſiæ. *Apoc.* i. 1. Apocalypſis Jeſu Chriſti *quam dedit ei Deus.*

Omittimus quærere de Scientia & Cognitione Chriſti, à morte jam reſuſcitati; an, & quantùm excederet cognitionem ejus dum adhuc verſaretur in terris; abſque dubio eſt, eum jam à mortuis reſuſcitatum, promeritum fuiſſe omnimodam Revelationem [*vid. Apoc.* v. 9.] eúmque in terris ante mortem verſantem, actitâſſe vigore Spiritûs Sancti, & ſanctitatis iſtius ineffabilis quæ fluxit ab unione Humanæ naturæ cum Divina, naturâ interim Divinâ infinitam ſuam activitatem Omnipotentiæ ſuſpendente. Ita ut Chriſtus miracula operaretur & futura præſciret eodem modo quo & Prophetæ, nempè per Spiritum Sanctum, [at menſura largiori] & Diabolum vinceret non tam per Omnipotentiam Divinæ naturæ, quàm per infinitam Sanctitatem ſuæ Perſonæ, & Obedientiæ. Ita ut ſi vel eum reſpicias, ut miniſtrum Dei & ſervum; vel conſtitutionem, ut ita dicam, & conditionem Perſonæ ejus reſpicias, nihil incongruitatis ſecum portant hæc ejus verba, *De die & hora iſta non novit, etiam Filius.* Imò ſubſtitutionem ejus ut Servi, & conſtitutionem Perſonæ ejus ut Θεανθρώπου, optimè eloquuntur.

Ratio cur cœlatum adeò voluit divina Sapientia diem tempúsque excidii *Hieroſolymitani*, ſibi optimè eſt nota; & hominibus, cùm tempus fuerit inſcrutabile, ratio certè non valdè fa-

cilis ſcrutatu. Conjectari poſſumus, tempus occultatum fuiſſe, partim nè terrerentur ejus ſono pii, ut ii *Theſ*.ii.2. partim ut retibus ſecuritatis ſuæ, caperentur impii, & qui nollent non eſſe ſecuri; ut *Matth*.xxiv.38. At ſecreta ſua ſunto Deo.

CAP. XIV.

VERS. 3. Νάρδου πιστικῆς.

QUid ſi reddam *Nardini balanini?*

Plin. lib.13. cap.1. *Nardinum conſtat, omphacio, balanino, junco, nardo, amomo, myrrha, balſamo*, &c.

Idem. lib.12. cap.21. *Myrobalanum, Troglodytis & Thebaidi & Arabiæ quæ Judæam ab Ægypto diſterminat commune eſt, naſcens unguentum, ut ipſo nomine apparet, quo item indicatur & glandem eſſe arboris.*

Βάλανος ut omnibus eſt notum, apud Græcos eſt *Glans*, ſic & eſt פיסתקא *Piſtaca* apud Talmudicos.

Bab. Gittin. fol.69.1. Præſcribuntur varia medicamenta variis morbis: inter alia לברסם ליתי כי פיסתקא דנישדור *Pleuritidi* [vel ut alii volunt, morbo cuidam capitis] *Recipe ad quantitatem Glandis de Ammoniaco*. Gloſſ. פיסתקא *eſt glans Cedri*. Aruch פיסתקא *eſt granum fructûs qui vocatur* גלנרא *Glans*.

Vox Νάρδου Hebraizat, à voce נרד forſan & vox Πιστικῆ, Syriſſat à voce פיסתקא: Ita ut unguentum vocari poſſit, *Unguentum balaninum*: in cujus confectione primas obtinuere *Nardus* & פיסתקא *Glans* ſive *Myrobolanum*.

Κατέχεεν αὐτοῦ κατὰ τῆς κεφαλῆς.

Linguâ Talmudicâ דרדינה משחא אר׳ש׳ה.

Bab. Chetubb. fol.17.2. *Quænam ſunt teſtimonia quòd fœmina nupta eſt virgo? Si prodierit nuptum* בהינומא *Peplo ſuper oculos demiſſo, capite tamen non velato. Sparſio nucum eſt etiam teſtimonium.*

nium. Hæc in Judæa; at quænam in Babylone? *Dicit* Rabh המשחא ארישא דרבנין *Si unguentum fuerit ſuper caput Rabbinorum* [Gloſſ. fœminæ unguentum dederunt in capita Scholarium [תלמידין] & unxerunt] *Dicit* Rabh. *Papa* ליה Abai, משחא דחניפותא קאמר מר *Num doctor iſte loquitur de unguento aromatico uſitato in thalamis?* [Gloſſ. Num Rabbini tales ſunt ut iſtiuſmodi unguentis ungantur?] *Reſpondit ille* לא עברא יתמא *O Orphane* [i.e. inſcie conſuetudinum] לך אמך דרדוגי משחא ארישא דרבנין *Nonne mater tua effudit pro te* [in nuptiis tuis] *unguentum ſuper capita Rabbinorum? Ita, quidam è Rabbinis acquiſivit uxorem pro filio ſuo in domo* Rabbæ bar Ulla; *& dixerunt ei,* Rabbah bar Ulla *etiam acquiſivit uxorem in domo cujuſdam Rabbini pro filio ſuo* ודרדיג ארישא דרבנן *Et effudit unguentum ſuper capita Rabbinorum.*

E traditione adducta quæri poſſet, an uſitatum foret in *Judæa,* capita Rabbinorum unguentis humectare in nuptiis virginum, ità ut erat in *Babylone?* Aut annon adeò uſitatum aliàs capita eorum ungere, ut talis unctio ad nuptias, res non ita memorabilis foret, ac erat in *Babylonia?* Utrobique certè, utcunque capita unxerint quoad ſanitatem, incongruum eſt habitum, Rabbinos unguenta aromatica olere. *Indecorum eſt,* inquiunt Hieroſolymitani, *Diſcipulo ſapientûm olere aromata. Hieroſ. Berac.* fol. 11. 2. Et *Babylonicorum* ſententiam habes hoc ipſo in loco, cùm inter eos quæritur, idque quaſi cum diſplicentia quadam, an *Rabbini* tales ſint, ut ungantur unguentis aromaticis, ita ut unguntur delicatiores. Ex hac ipſa recepta ubique inter eos ſententia, aptiùs intelligas, cur diſcipuli alii, æquè ac *Judas* profuſionem unguenti indignè tulerint: Ille ex nequiſſima avaritia; illi autem, partim ut nolentes rei tam pretioſæ perditionem, & partim ut non approbantes morem tam delicatum adhiberi circa Magiſtrum ſuum, à quo abhorruerunt ipſi magiſtri Judæorum. Et Salvator ipſe invidiam facti amovens, ad funus ſuum unctionem hanc applicat, & in ſua, & in fœminæ ipſius

ipsius intentione, nè ex delicata aliqua mollitie facta videretur.

VERS. 5. Ἐπάνω Τριακοσίων δηναρίων.

I. Nota vulgò [ut videtur apud *Plinium*] erant pretia πολυτίμων istiusmodi unguentorum. Nam sic ille

*Lib.*xii. *cap.*12. *Pretium costi in libras* xvi.

Pretium spicæ [Nardi] *in libras* xc. *Folia divisere annonam. Ab amplitudine, Hadrosphærum vocatur, majoribus foliis* X xxx [i.e. Denariis triginta] *Quod minori folio est, Mesophærum vocatur, emitur* X lx. [Denariis sexaginta] *Laudatissimum Microsphærum, è minimis folium, pretiumque ejus* X lxxv. [Denarii septuaginta quinque.]

Et *cap.*20. *His addidere Mangones, quam Daphnoiden vocant, Isocinnamon cognominatam pretiúmque, ejus faciunt* CCC [Τριακοσίους Δηναρίους.] Vide plura ibid.

II. Non facile est Summam hanc trecentorum denariorum, ad proprium valorem reducere, partim quòd duplex foret denarius, argenteus & aureus; partim quòd duplex nummi valor & æstimatio, *Hierosolymitani* & *Tyrii*, ut observavimus antea. Sunto hi argentei [quod credimus] qui minoris longè valoris quàm aurei; & sunto *Hierosolymitani*, [quod etiam credimus] qui viliores quàm *Tyrii*, effantur tamen planè grandem opulentiam *Magdalenæ* quæ unguentum tanti pretii profudit, cùm & antea tale quid profuderat.

Quod in mentem revocat, ea quæ dicuntur à magistris, de *Arcula aromatum* קופת הבשמים, quam tenebatur maritus uxori præbere pro proportione dotis.

*Bab.Chetubb.fol.*66.2. *At hoc non dicitur inquit* Rabh Ishai, *nisi de* Hierosolymitanis. *Extat exemplum filiæ* נקדימון Nicodemi ben Gorion, *cui allocârunt sapientes quadringentos aureos pro Arca aromatum in unumquemque diem. Dixit ea illis, Sic utinam allocetis filiabus vestris; & responderunt illi post eam, Amen.*

Gloss.

Gloſs: *A marito dandi erant decem Zuzæi uxori pro unaquaque Manah quam ea ſecum attulit, ad coemenda aromata, quibus uteretur ad ſe lavandum*, &c.

En locupletiſſimam Hieroſolymitanam filiam *Nicodemi*, in cujus nuptiarum contractu, & ſchedula, ſcriptum erat *Millies mille denarii aurei è domo patris ſui, præter eos qui è domo ſoceri ſui*: quam tamen adeo depauperatam habes in eadem hiſtoria, ut hordea pro victu legeret è ſtercoribus pecorum.

VERS. 7. Πάντοτε γὰρ τοὺς πτωχοὺς ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν.

Bab.Schabb. fol. 63. 1. *Dicit* Samuel: *Non eſt diſcrimen inter hunc mundum & dies Meſsiæ* אלא שעבוד מלכיות *Niſi quoad afflictionem regnorum Ethnicorum*; *Sicut dicitur*, *Non deerit pauper è medio terræ* [Deut.xv.11.] Nota fatentem Judæum, Pauperes futuros etiam in diebus *Meſsiæ*: quæ quàm conveniant cum recepta eorum ſententia de regno *Meſsiæ* pomposo, ipſe videat. *R.Sol.*& *Ab.Ezr. Si obediveris verbis Domini, non erit in te pauper*; *At non obedies, ergo nunquam deerit pauper.* Hac ratione rei recepta, fatearis etiam *O Samuel*, inobedientes futuros in diebus *Meſsiæ*: quod quidem, cùm adveniret verus *Meſsias*, nimiùm nimiúmque probatum eſt verum, in gente tua.

VERS. 12. Καὶ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῶν ἀζύμων.

Sic *Matthæus*. cap. xxvi. 17. & *Lucas* cap. xxii. 7.

Et jam dicant mihi illi qui opinantur, Chriſtum Paſcha ſuum, quidem, celebrâſſe decimo quarto, at Judæos non ante decimum quintum, quippe quòd rejectum fuerit hoc anno eorum Paſcha in diem decimum quintum ob inſequens Sabbatum; dicant inquam, an Evangeliſtæ loquantur ſecundùm diem à *Moſe* præſcriptum, an ſecundùm diem præſcriptum à Magiſtris traditionum, atque uſitatum à gente; Si ſecundùm *Moſen*, tum decimus quintus erat πρώτη Ἀζύμων, *Exod.* xii. 15, 18. Si verò ſecundùm

cundùm morem gentis, tum dies decimus quartus. Et annon Evangelistæ secundùm hunc morem loquantur, paucis investigemus.

Tralatum quidem aliquando est totum festum Septiduanum, in alium mensem, idque non tantùm ex lege ista *Num.* ix. sed & ex causis aliis de quibus *Hieros. in Maasar.* Sheni. fol. 56. 3. & *Maimon.in Kiddush.Hodesh.* cap. 4. at cùm occurreret tempus festo destinatum, nunquam non mactatus est agnus die decimo quarto.

I. Ordiamur ab historia, ubi occasio occurrit, isti non admodum dissimilis, ob quam trajectum fuisse Pascha hoc anno opinantur illi de quibus diximus, nempe ob insequens Sabbatum. Historia hæc est.

Hieros. Pesachin. fol. 33. 1. *A morte Shemaiæ & Abtalionis, primas sedes obtinuerunt filii Betiræ: De tribus dubiis sciscitatum ascendit Hillel è Babylone. Cùm jam esset Hierosolymis, inciderétque dies decimus quartus mensis primi in* Sabbatum [nota illud] *non claruit filiis Betiræ an Pascha pelleret* Sabbatum *necnè: quod cum Hillel multis determinâsset, addidissétq; insuper se hoc didicisse à* Shemaia *& Abtalione, abdicârunt illi seipsos authoritate sua, atque Hillelem præfecerunt. Cùm jam in præfecturam eum cooptâssent, derisit ille eos dicens, Quid vobis opus est hoc Babylonico? Nonne inservîistis duobus primatibus mundi,* Shemaiæ *& Abtalioni, qui inter vos sederunt?* Hæc quæ dicta sunt, in rem nostram satis faciunt, at lectoris veniâ totam historiam addamus. *Dum ille eos ita rideret, fugit eum memoria traditionis. Nam dixerunt ei, Quid agendum est cum populo, si non attulerint cultros suos? Respôdit ille, Traditionē hanc audivi, sed sum oblitus, At sinite illos, nam quamvis non sint Prophetæ, sunt tamen filii Prophetarum. Extem plo, unusquisque, cujus Pascha fuit agnus, cultrum infixit velleri ejus: & cujus Pascha hædus, cultrum appendit cornibus ejus.*

Judicet jam æquus lector, inter rationem quæ redditur trajectionis Paschatis hoc anno in diem decimum quintum, nempe pro-

propter Sabbatum inſequens, ne toto biduo ab opere ſervili abſtinere cogerentur; & rationem ob quam meritò trajici poterat iſto anno de quo hiſtoria. Incidit dies decimus quartus in Sabbatum, oritur ſcrupulus, an cedat Sabbatum Paſchati? an Paſcha Sabbato? Non poſſunt ipſi Primates Synedrii, & oracula traditionum, rem ſolvere: Tranſigitur articulus grandis Religionis, & quid hìc agendum? O filii *Betiræ*, trajicite Paſcha in diem craſtinum & ſolvitur nodus. Certè ſi hoc vel uſitatum fuiſſet, vel licitum, caviſſent illi ne in hoc anguſtiæ laberetur res Religionis, & eorum authoritas & fama. At illud nón tolerandum.

II. Adjungamus traditionem quam meritò mireris.

Peſachin. cap. 7. hal. 4. *Quinque res, ſi veniunt in immunditia, non comeduntur in immunditia. Manipulus, & duo panes, & panes propoſitionis, ſacrificia Pacifica congregationis, & hirci Neomeniorum.* הפסח שבא בטומאה נאכל בטומאה *At Paſcha quod venit in immunditia, comeditur in immunditia. Quia non venit originaliter, niſi ut comedatur.*

In quam traditionem ſic *Maimonides. Dicit Dominus, Et fuerunt quidam qui immundi erant ex cadavere hominis* [Num. ix. 6.] *& determinat de iis, nempe ut rejiciantur à Paſchate primi menſis ad Paſcha ſecundi. Et traditio eſt, quòd hoc ita fuit determinatum, ideo quòd pauci forent; At vero ſi tota congregatio fuerit immunda, aut ſi maxima pars ejus fuerit immunda, offerunt tamen Paſcha, quamvis ſint immundi. Ideo dicunt, Homines particulares rejiciuntur ad Paſcha ſecundum, at tota congregatio non rejicitur ad Paſcha ſecundum. Paritérque omnes oblationes congregationis, offerunt eas in immunditia, Si plurimi ſint immundi, quod & diſcimus à Paſchate. Nam dicit Dominus de Paſchate* במועדו *quòd offerendū eſt in tempore ſuo ſtatuto* [nota illud] *& dicit etiam de oblationibus congregationis. Hoc facietis Domino, temporibus veſtris ſtatutis, atque omnibus illis præſcribit tempus ſtatutum. Omne igitur cui ſtatuitur tempus, offertur etiam in immunditia; Si modò plurimi è congregatione, aut plurimi è ſacerdotibus ſint immundi.*

Hieroſ. Sotah. fol. 16. 3. *Comperimus quòd congregatio facit Paſcha ſuum in immunditia, eo tempore quo plurimi eorum ſunt immundi. Et ſi de immunditia nota, ſic diſpenſatum eſt, multò magis de immunditia dubia.*

At quidnam opus tali diſpenſatione? Nonne trajicere Paſcha potuiſtis, O patres Synedrii, in diem unum, aut biduum, ut purificetur populus? Nequaquam: nam offerendum eſt Paſcha במועדו *tempore ſuo ſtatuto,* die decimo quarto, abſque ulla diſpenſatione, Nam

III. Sic de iſto Die Canones iſtius eccleſiæ.

Peſachin. cap. 1. hal. 1. אור ליד בודקין את החמץ לאור הנר *Luce diei decimæ quartæ inveſtigant fermentum per lucem candelæ.* Gloſs: *Nocte cui dies inſequens eſt dies decimus quartus:* atque adi omnes commentatores, & docebunt illi, hoc factum eſſe exeunte jam die decimo tertio.

Maimon. in חמץ ומצה cap. 2. *E verbis Scribarum. Inveſtigant atque amovent fermentum initio noctis diei decimi quarti, idque per lucem candelæ: Nam noctu omnes ſunt intra ædes ſuas, & candela eſt aptiſſima tali inveſtigationi. Ergo non ſtatuunt exercitia in fine diei decimi tertii, nec incipiat ſapiens Phylacteria ſua recitare iſto tempore, ne inde ob ejus prolixitatem impediatur ab inveſtigando fermento, tempore ſuo.*

Id. ibid. cap. 1. *Prohibitum eſt comedere fermentum die decimo quarto à meredie, & porro,* viz. *ab initio horæ ſeptimæ.--- Prohibuerunt etiam ſapientes noſtri, comeſtionem ejus ab initio horæ ſextæ--- Etiam horâ quintâ non comedunt fermentum, ne forte nubilus ſit dies, & ſic erretur de tempore.--- Ecce diſcis, quòd licitum eſt fermentum comedere die decimo quarto, ad finem uſque horæ quartæ, at quintâ non utendum.*

Idem in *Corban Peſach.* cap. 1. *Non mactandum erat Paſcha niſi in atrio, ubi mactabantur reliqua Sacrificia: Mactandúmque die decimo quarto poſt meridiem, poſt juge Sacrificium.*

Et

Et jam dicas lector quemnam diem dicant Evangeliſtæ πρώτην Ἀζύμων: & an probabile omnino fuerit, unquam trajectum fuiſſe Paſcha in diem decimum quintum: Multò minùs probabile eſt, Chriſtum hoc anno Paſchate ſuo, Paſcata Judæorum prævoniſſe die uno. Nam

Non mactandum erat Paſcha niſi in atrio, ubi mactabantur reliqua Sacrificia, ut audivimus nuperrimè à *Maimonide*, & vide Rubricam introductionis agnorum in atrium, & mactationis. *Peſachin.* cap. 5. hal. 5, 6. & tum dicas ſeriò, an credibile ſiet, Sacerdotes in Templo, velle contra decretum Synedrii eo anno ſtatutum [ut fert ſententia cui contradicimus] agnum Chriſti unum, ſolum, ſingularem mactare, cùm ex decreto iſto mactari non deberet ante diem craſtinum? Cùm diceret Chriſtus diſcipulis, *Nôſtis quòd poſt biduum eſt Paſcha*, cúmque juberet, *Ite & parate nobis Paſcha*, mirum eſt eos non retorſiſſe, Verè quidem Domine, deberet eſſe poſt biduum, at rejectum eſt hoc anno in diem ulteriorem, ut jam ſit poſt triduum: Impoſſibile eſt igitur ut hodie paremus, nam non permittent Sacerdotes mactationem ante craſtinum.

Satis ut opinamur in hac re diximus: At de die Paſchali loquenti liceat pauca addere, quamvis non ad rem de qua egimus, quæ forſan non indigna erunt perpenſione.

Peſachin. cap. 8. *Lugens lavat ſe, & comedit Paſcha ſuum veſpere. Proſelytus qui proſelytizatur veſperiis Paſchatis, ſchola Shammæana dicit, Baptizetur & comedat Paſcha ſuum veſpere; Hilleliana dicit, Qui ſeparat ſe à præputio* [i. e. ab Ethnicis & Ethniciſimo] *eſt ac ſi ſepararet ſe à Sepulchro.* Gloſs, *Et opus habet purificatione ſeptiduana.*

Hieroſ. Peſachin. fol. 36. 2. אסרטוטות היו בירוש *Milites erant Hieroſolymis, qui ſe baptizârunt & comederunt Paſchata ſua veſpere.* Notandum certè: Proſelytos, eodem die proſelytos factos, & comedentes Paſcha, ídque, ut videtur, abſque Circumciſione, ſed baptiſmo ſolo admiſſos.

Cura Scholæ Hillelianæ hac in cauſa, non tam Proſelytum, die Paſchatis proſelytum factum & baptizatum, repulit à comedendo Paſchate, quàm cavit de futuro, ne ſcilicet ille annis ſequentibus ſe obtruderet ad comedendum Paſcha in immunditia. Nam dum in Ethniciſmo erat, immunditiam non contraxit à Sepulchro contacto, at jam proſelytus factus, contraxit, &c. Hæc Gloſs.

Ἑτοιμάσωμεν ἵνα φάγῃς τὸ Πάσχα.

Nam & per famulos parata ſunt Paſchata Dominis ſuis.

Peſachin. cap. 8. hal. 2. *Si dicat quis famulo ſuo, Ito & macta mihi Paſcha, iſque hædum mactet, de eo comedat; Si agnum mactet, comedat de eo; Sì & hædum & agnum, comedat de priori,* &c.

VERS. 26. Καὶ ὑμνήσαντες.

Peſachin. cap. 9. hal. 3. *Quidnam diſcriminis inter Paſcha primum & ſecundum?* [i. e. primi menſis, & ſecundi. *Num.* ix.] *In primo obligatur quiſquis ſub iſta lege. Fermentum non videbitur apud vos, nec invenietur. In ſecundo, fermentum & Azymum poſſunt eſſe cum homine in domo ſua. In primo, tenetur ad hymnum cùm comedit Paſcha: In ſecundo, non tenetur ad hymnum cùm comedit. In utroque tenetur ad hymnum dum facit*, vel mactat. *Utrumque comedendum eſt aſſatum, & cum Azymis, & herbis amaris, & utrumque pellit Sabbatum.*

Quærunt Gemariſtæ, *Unde hoc, quòd tenentur ad hymnum dum comedunt Paſcha? Dicit R.* Jochanan *nomine* R. Simeonis *ben* Joſedek. *Dicit* Scriptura, *Canticum vobis erit, ſicut in nocte cùm celebratur feſtum.* [Eſai. xxx. 29.] *Nox, quæ ſanctificatur in feſtum, tenetur ad hymnum; Nox, quæ non Sanctificatur in feſtum, non tenetur ad hymnum.*

Gloſs: *Sicut ſoletis cantare nocte cùm celebratur feſtum. At non eſt tibi nox quâ obligantur ad canticum, præter noctem cùm comeditur Paſcha.*

II. Hymnus

II. Hymnus iſte *Rabbinis* vocatur *Hallel*, erátque ab initio *Pſal.* cxiii. ad finem *Pſal.* cxviii. quem interſecuerunt, partémque ejus recitârunt in ipſo medio convivii, & partem rejecerunt ad finem.

De extenſione prioris portionis diſceptatum eſt inter Scholas *Shammæanam* & *Hillelianam. Shammæana* dicit, uſque ad finem *Pſal.* cxiii. *Hilleliana* dicit, ad finem uſque *Pſal.* cxiv. Sed his non immorabimur. Hymnus quem jam occinuit Chriſtus cum ſuis à cibo, erat pars poſterior. In qua, ut obſervant magiſtri traditionum, memorantur hæc quinque.

Exitus ex Ægypto. *Sciſsio maris rubri. Traditio legis. Reſurrectio mortuorum, et Dolores Meſsiæ. Exitus ex* Ægypto, *ſicut ſcribitur, Cùm exiret* Iſrael *ex* Ægypto. *Sciſsio maris rubri, ſicut ſcribitur, Mare vidit et fugit. Traditio legis, ſicut ſcribitur, Montes ſaltaverunt ſicut arietes. Reſurrectio mortuorum, ſicut ſcribitur, Ambulabo coram Deo in terra viventium. Et dolores Meſsiæ, ſicut ſcribitur, Non nobis Domine, non nobis. Peſachin.* fol. 118. 1.

Ἐξῆλθον εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν.

Tenebantur Canonibus Traditionalibus ad pernoctationem intra *Hieroſolymam.*

Peſachin. fol. 95. 2. *Paſchate primo tenetur quiſpiam ad pernoctationem* [טעון לינה] *Paſchate etiam ſecundo, tenetur ad pernoctationem.*

Gloſs: *Paſchatizans tenetur ad pernoctandum in Hieroſolyma nocte prima.* At diſputatur, an nocte eadem, qua comeſus agnus; an nocte, primum diem feſtum ſequente. Vide locum: & permitte Leonem de tribu *Judæ*, telis iſtis aranearum non conſtringi.

VERS. 36. Ἀββᾶ ὁ Πατήρ.

Ita ut neceſſe eſt, ut diſtinguas inter Idiomata Hebræum & Chal-

Chaldaicum in vocibus אבי & אבא sic distinguas licet, ferè dixeram necesse est, de earum sensu. Nam vox אבי patrem quidem naturalem denotat, at simul patrem etiam civilem, Seniorem, Dominum, Doctorem, Magistratum: verùm vox אבא patrem solùm naturalem, quocum & comprehendimus adoptantem, imò denotat *Pater meus.*

Bab. Sanhedr. fol. 37. 1. שלא יאמר אדם לחבירו אבא גדול מאביך.

Nè dicat quisquam vicino suo, אבא *Pater meus nobilior est patre tuo.*

Aruch in אבא *Interrogavit R. Chaïa* τὸν *Rabh filium fratris sui, cùm veniret in terram Israeliticam* אבא קיים *Num pater meus vivit? Et respondet ille* אמא קיימת *Num & mater tua vivit?* q. d. Nôsti matrem tuam esse defunctam, ita & scias patrem tuum esse defunctum.

Bathr. fol. 10. 2. *Solomon dixit observate* מה פירש אבא *Quid dicat pater meus?* Sic apud *Targum.* infinities.

Et observare licet apud paginas Sacras, ubicunque fit mentio de patre Naturali. *Targumistas* adhibere vocem אבא: at cùm de patre Civili, vocem aliam.

I. De patre Naturali,

Gen. xxii. 7. ויאמר אבי *Targ.* ואמר אבא

Gen. xxvii. 34. ברכני גם אני אבי. *Targ.* ברכני אוף לי אבא

Gen. xlviii. 18. לא כן אבי *Targ.* לא כדין אבא.

Judic. xi. 36. אבי פתחת פיך *Targ.* אבא פתחת פומך

Esai. viii. 4. ידע עולימא למקרי אבא ואמא Vide & *Targ.* in *Josu.* ii. 13. & in *Judic.* xiv. 16. alibíque frequentissimé.

II. De patre civili

Gen. iv. 20, 21. הוא היה אבי. *Targ.* הוא הוה רבהון

I. *Sam*. x. 12. ומי אביהם *Targ*. ומן רבהון
II. *Reg*. ii. 12. אבי אבי *Targ*. רבי רבי
II. *Reg*. v. 13. ויאמרו אבי. *Targ*. ואמרו מרי
II. *Reg*. vi. 21. אכה אבי. *Targ*. אקטול רבי.

Hinc patet ratio verborum Apostoli, *Rom*. viii. 15. Ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας ἐν ᾧ κράζομεν Ἀββᾶ ὁ Πατήρ, & *Gal*. iv. 6. *Quoniam filii estis*, &c. Aliud erat Deum vocare אבי *Patrem*, id est, Dominum, Regem, Doctorem, Gubernatorem, &c. & aliud, eum vocare אבא *Patrem meum*. Doctrina adoptionis, proprio sensu, erat Scholis *Judaicis* omnino ignota. [populum solùm *Israeliticum* à Deo præ omnibus aliis gentibus adoptatum jactantibus] & tamen dixerunt Deum אבי *Patrem* & אבינו *Patrem nostrum*, id est, Deum, Dominum, Regem nostrum, &c. At *cùm filii sitis*, ait Apostolus, clamatis אבא *O pater meus*, sensu proprio & verè paterno.

Sic Christus hoc in loco: utcunque sub agone infando, & circumseptus undique angoribus, & providentiâ admodum nubilâ et tenebricosâ; tamen Deum agnoscit, invocat, invenit אבא Patrem suum, sensu suavissimo.

Κράζομεν Ἀββᾶ ὁ Πατήρ· Num Sancti Deum invocantes, & vocantes Ἀββᾶ, addiderunt etiam ὁ Πατήρ; An Christus etiam eâdem additione usus est vocis Græcæ, aut repetitione vocis Ἀββᾶ aut אבי? Videtur potiùs ὁ Πατὴρ hic addi à *Marco*, itémque ibi à *Paulo* in explicationem vocis אבא Ἀββᾶ: quod & eo probabilius est, quòd efferatur ὁ Πατήρ, & non ὦ Πάτερ.

VERS. 51. Περιβεβλημένος σινδόνα ἐπὶ γυμνοῦ.

Bene redditur à Vulg. *Amictus Sindone*: nam eò respiciunt verba: non quòd circumjectum circa se laxè tantum, & fortuitò haberet linteum aliquod, sed quòd vestimentum quo semper incessit amictus, fuerit è Sindone, id est, de lino.

Audiamus Talmudicos paucis.

Menachoth, fol. 40. 1. *Tradunt Rabbini* סדין בציצית *Sindon cum*

cum peniculamentis quid? Schola Shammæana *absolvit*. Hilleliana *obligat*, *et sapientes determinant secundùm Scholam* Hillelianam. *Dicit* R. Eliezer, *ben* R. Zadok, *Quicunq; hyacinthum gestat Hierosolymis, est de iis qui homines faciunt mirari*. Per hyacinthinum [תכלת] intelligunt fimbrias memorativas legis, *Num*. xv. Et per סדין vel *Sindonem* intelligitur טלית *Pallium* vel vestis ista, quæ ut amiciendo corpori inserviît, sic & dupliciter inserviît religioni: Nam 1. huic vestimento affixa sunt peniculamenta [ציצית] vel fimbriæ de quibus mentio. *Num*. xv. 38. 2. Hoc vestimento capita cooperuerunt vulgò cùm orarent: Hinc illud apud *Gemaristas* loco citato טלית שמתכסה בו קטן ראשו ורובו. *Talith, vel pallium quo caput suum et magnam sui partem tegit puer, si eo indutus prodeat quis grandævior immodestiùs, tenetur ad peniculamenta*. Et *Piske Tosaphoth in Menachoth* numer. 150. *Sacerdotes qui velant se cùm ascendunt in suggestum* בטלית שאינו להם *pallio quod suum non est*, &c.

Jam verò usitatum est pallium hoc gestare, æstate præsertim, & *Hierosolymis* præsertim è *Sindone* confectum vel è lino. Et quæstio inter Scholas *Shammæanam* & *Hillelianam* hinc oritur, quòd cùm fimbriæ forent laneæ, et pallium lineum, quomodo evitaretur suspicio Heterogeneorum?

שרא ר זירא לסדיניה *Solvit* R. Zeira *Sindonem suam*. Gloss. *Solvit peniculamenta sua à Sindone sua* [id est, à *Talith* quæ erat è Sindone] *quia ea linea erat*, &c.

Ibid.fol.41.1. *Angelus invenit* Rabh Ketina דמיכסי סדינא *Amictum Sindone*, *& dixit ei*, *O* Ketina, Ketina סדינא בקייטא *Sindonem in æstate*, וסרבלא בסיתוא *Et chlamydem hyeme*.

Vides emphaticum esse quod dicitur ab Evangelista Ἐπὶ γυμνοῦ, nam usitatissimum erat amiciri Sindone, pro veste exteriori, Quid ergò de hoc juvene dicendum? Suspicor primò, quòd non fuerit ille discipulus *Jesu*, sed quòd jam sequeretur, ut curiosus spectator visurus quidnam hoc turbæ tandem generaret. Et suspicioni tali certè suffragantur illi qui eum è lecto excitatum opinan-

opinantur, turbámque feſtinanter ſecutum induſio tantùm tectum, non indutis veſtibus; Arbitror ſecundò, S. *Marcum* in Phraſiologia Περιβεβλημένος σινδόνα, loqui ſecundùm notam & vulgarem Dialectum gentis מ׳כסי סרינא vel מתכסה סרין Nam nullo modo mihi perſuaſeris, illum Idiomate uti velle, genti ignotiori aut alieno: atque ipſiſſima eadem Phraſi Græcè utentem, cum iſta Judaica, non ipſiſſimum eundem ſenſum velle proponere. Jam verò, ipſis edocentibus, clarè vides quidnam apud eos vellet מ׳כסי סרינא, *veſtiri Sindone*, nempe *Talith* vel pallium habere confectum è Sindone: veſtem iſtam cui appenſa peniculamenta. Arbitror denique, hunc juvenem, ex religione, vel ſuperſtitione potiùs, plùs quàm vulgari, Sindonem ſuam, eámque ſolam nudo corpori induiſſe, neglecta veſte interiori [vulgò חלוק] & quidem neglecto corpore. Nam erant apud Judæos qui corpora ſic macerarent, cruciaréntque fame, & frigore, etiam ſupra ſeveram regulam aliarum ſectarum.

Joſephus, in vita ſua. *Sedecim annos ego natus, ſtatui experimentum facere inſtituti trium inter nos Sectarum*, Phariſæorum, Sadducæorum, & Eſſenorum: *Judicavi enim me optimè optimam ex iis eligere poſſe, ſi omnes ediſcerem. Affligens igitur meipſum & multùm crucians, omnes ſum expertus.* Καὶ μηδὲ τὴν ἐντεῦθεν ἐμπειρίαν ἱκανὴν ἐμαυτῷ νομίσας εἶναι, &c. *At has expertum eſſe, non ſatìs eſſe apud me judicans, audiénſque* Banum *quendam in eremo degentem, veſte uti* ἀπὸ δένδρων *è foliis, aut corticibus arborum confecta, cibóque non niſi ſponte ſua naſcenti, atque aquâ frigidâ ſæpius interdiu noctúq; ſeipſum lavantem, Imitator illius factus ſum, & tribus annis apud eum manſi.*

Et in loco iſto quem modò adduximus apud Talmudicos, ad ipſam iſtam hiſtoriam de *Rabb. Ketina*, Sindonem hyeme geſtante pro *Talith* ſua, hæc habentur. *Religioſi antiquiores cùm texuiſſent tres alas* [τῆς ט׳לית] *adjunxerunt* תכלת *Hyacinthinum*, unde confectæ fimbriæ peniculamentariæ. *Aſt aliter* חס׳ד׳ים

רמחמרי לנפשייהו *Religiosi qui sibi imposuerunt graviora.* Atq; immediatè sequitur historia de Angelo & *Ketina* qui ita fecit. Erant qui aggravarent sibi onera et juga Religionis supra communem normam, et hoc intelligendum esse per מחמרי לנפשייהו et consuetudo quorundam inter Judæos suadet, et vox ipsa loloquitur, eodem sensu alibi adhibita apud Gemaristas.

Talem arbitramur fuisse hunc juvenem [qualis et *Josephus* erat, juvenis, de quo antè] qui dum alii duplici indumento חלוק et טלית se munirent contra frigora, simplici vestimento indueretur eóque, è Sindone vel lino, et sub prætextu Religionis aliquantùm austerioris, et vulgarem consuetudinem negligeret, et curam sui.

Res, sensu quo proponimus, sumpta, furibundam insaniam nequissimæ hujus turbæ demonstrat eò magìs, quòd homini non pepercerint, eíque juveni, notas evidentissimas Religionis severioris referenti.

VERS. 56. Ἴσαι αἱ μαρτυρίαι οὐκ ἦσαν.

Testimonia in his casibus tripartiuntur Canones traditionales.

1. Erat עדות בטילה *Testimonium inane:* quo audito, nihil ampliùs est ab isto teste quæsitum, nihil ampliùs cum eo actum, sed amotus ille, ut nihil ad rem loquens.

2. Erat עדות קיימת *Testimonium stans* (nam sic liceat hìc vertere) quòd quanquam non rem absque dubio probaret, non rejectum tamen est à judicibus, sed admissum ad examen per הזמה: admissis scilicet aliis qui improbationem ejus tentarent, si modò fieri posset.

3. Erat testimonium כשדבריהם מכוונים [erat & hoc etiam עדות קיימת] cùm verba testium duorum congruerent & essent ad idem. Μαρτυρία ἴση. De his vide *Sanhedr. cap.* 5. *halac.* 3, 4. ubi etiam agitur de accurato scrutinio & examine testium, per בדיקות & חקירות & הזמה quo disquisitionis ventilabro, si testes contra *Christum* blaterantes latrantésque examinarent, Oh innocentiam beatissimi *Jesu* infandam & infinitam,

finitam, quàm criminatione nulla aſpergere potuit ipſa invidia & inſania, in cædem ejus conjuratiſſima!

Dicitur *ver.* 55. Ἐζήτουν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ μαρτυρίαν. Hoc nec æquum eſt, ô patres Synedrii, nec regulæ veſtræ congruum. *Sanh. cap.* 4. דיני נפשות פותחין לזכות ואין פותחין לחובה *In judiciis de capite, incipiatur à tranſactione circa impunem dimittendum eum, qui judicio ſiſtitur, & non incipiatur ab iis, quæ ad condemnandum eum faciunt.*

An Synedrium jam Canonem iſtum ſequeretur in ſcrutamine de cauſa Chriſti, ipſi videant: ex toto quidem eorum proceſſu, ſatìs patet quò tenderet eorum diſquiſitio. Et detur, eos colorem aliquem juſtitiæ & miſericordiæ prætexuiſſe, permiſiſſéque ut prodiret quivis qui vellet ללמד עליו זכות aliquid in ejus patrocinium atteſtari, ubinam talis jam reperiendus? cùm omnes ſui, ei terga dediſſent, præcaviſſéntque patres Synedrii ut fulmine excommunicationis feriretur quicunque eum pro Chriſto agnoſceret, *Johan.* ix. 22.

CAP. XV.

VERS. I. Ἐπὶ τὸ πρωῒ συμβούλιον ποιήσαντες καὶ ὅλον τὸ Συνέδριον.

MAimon. S*anhed. cap.* 3. *Quoto tempore ſedent judices in judicio? Synedrium minus, & conſeſſus triumviralis, ſedent à finitis precibus matutinis, uſque ad finem horæ ſextæ: At Synedrium magnum, ſedet à ſacrificio jugi matutino, ad ſacrificium juge pomeridianum. Atque Sabbatis & diebus feſtis* [qualis erat hic dies de quo jam agitur] *ſedit in Beth midraſh* [vel Sacello] *in atrio gentium.*

Synedrium ſeptuaginta unius ſeniorum, non neceſſe habet ut ſedeant omnes in loco ſuo qui eſt in Templo. Cùm vero neceſſe eſt ut congregentur omnes, congregentur omnes [ὅλον τὸ Συνέδριον.]

Aſt aliis temporibus, qui propria habet negotia, propriis nego-

tiis vacet, & tum redeat. Hoc proviso, quòd non deficiat quid de numero viginti trium considentium continuò per totum tempus sessionis [συμβέλιον] Si cui necessariò sit execundum, circumspiciat an collegæ sui sint viginti tres: Si sint, exeat; Sin minùs, expectet usque dum introeat alter.

VERS. 6. Κατὰ δὲ τὴν ἑορτὴν ἀπέλυεν, &c.

Syr. בכל עאדא: Sic & Arabs פי כל עיד *unoquoque festo*. Beza. *Singulis festis*. Quod nequaquam placet. Nam planè dicicur à *Pilato* ipso, ut *unum vobis dimittam in Pascha,* Johan. xviii. 39. & relaxatio vincti non adeo convênit reliquis festis, ac Paschati. Quippe quòd Pascha memoriam secum portaret relaxationis populi ex *Ægypto*: alia autem festa aliò respicerent. Κατὰ τὴν ἑορτὴν, ego paraphrasticè redderem, Secundùm naturam aut qualitatem festi, quod erat monumentum relaxationis.

Voces עאדא & עיד à Syro & Arabe hìc alibique adhibitæ pro *festo*, præsertim verò עיד, in mentem revocat disputationem istam Gemaristarum in vocem secundam in tractatu *Avodah Zarah*, nempe an אידיהן scribenda sit, an עידהין, quâ denotatur dies festus Ethnicorum.

VERS. 7. Βαραββᾶς.

Memoremus & cum eo latronem apud Talmudicos celeberrimum בן דינאי *Ben Dinai,* cui & nomen *Eliazar*, de quo hoc illi, observatione chronologica dignum.

Sotah. fol. 47. 1. Ex quo multiplicati sunt homicidæ, cessavit decapitatio vaccæ, nempe ex quo venit Eliazar ben Dinai, qui vocabatur etiam Techinnah ben Perishah: at rursus vocàrunt eum בן הרצחן *Filium homicidam.* De eo mentio *Chetubb.* fol. 27. 1. ubi scribitur בן דונא *Ben Donai.* Et *Kelim.* fol. 12. 2. Vide & בן נצר Regem latronum, in *Chetubb.* fol. 51. 2.

VERS.

VERS.21. Ἐρχόμενον ἀπ᾽ ἀγρῦ.

Betſah. fol. 31. 1. מביאים עצים מן השדה, *Important ligna ex agro* [die feſto] *vel collecta in unum, vel* מן הקרפף *à loco aliquo circumſepto, vel ſparſa:*

Gloſſ. *Important ligna die feſto ex agro, qui eſt intra limites Sabbaticos, ſi collecta in unum forent veſperiis diei feſti,* &c. קרפף *eſt locus cuſtoditus & circumſeptus undique.*

Rambam. Rabbi Joſe dicit: S*i ſit in* קרפף *oſtium, quamvis diſtet ab urbe ferè bis mille cubitis, qui ſunt limites ſabbatici, licet inde importare ligna.*

Concipiatur *Simonem Cyrenæum,* ex agro redire ſic onuſtum ligno, & præbuiſſe eum occaſionem militibus aut lictoribus etiam concipias, cur crucem ei imponerent, nempe quòd ſtrenuum portitorem eum viderent, & pro uno onere, hoc aliud imponerent ei ferendum.

VERS.25. Ἦν δὲ ὥρα τρίτη, καὶ ἐσταύρωσαν αὐτὸν.

At *Johannes* cap.xix.14. Ἦν δὲ παρασκευὴ τοῦ Πάσχα, ὥρα δὲ ὡσεὶ ἕκτη. Cùm ſcilicet *Pilatus* eum traderet crucifigendum.

A priori clauſula Ἦν δὲ παρασκευὴ τοῦ Πάσχα, enata eſt ſententia iſta de qua aliquid diximus antè, de trajectione comeſtionis agni hoc anno ad diem decimum quintum: Nam opinantur per παρασκευὴν τοῦ Πάσχα intelligendam Præparationem agni, aut ad agni comeſtionem. Cui interpretationi ſuffragari opinantur illud quod dicitur ab eodem *Johanne*, cap.xviii.28. *Noluerunt in prætorium introire, nè polluerentur, ſed ut comederent Paſcha.* Atque hinc fidenter concluditur ab iis, quòd utcunque Chriſtus agnum ſuum comederit die præcedenti, Judæi tamen ſuos comeſturi erant hoc ipſo die.

Agemus primò de die prout hìc occurrit ſub nomine Παρασκευῆς τοῦ Πάσχα, & dein de hora.

I. Tenebatur unuſquiſque Iſraelita, intra ſeptiduum iſtud ſolenne

lenne, poſt comeſum agnum ad hæc duo. 1. Ad comparendum coram Domino in atrio, idque cum ſacrificio. 2. Ad ſolennem lætitiam & feſtivitatem, idque etiam cum ſacrificiis. Res prior vocatur à Judæis ראייה posterior חגיגה.

Chagigah cap.1. hal.1. הכל חייבין בראייה *Omnes tenentur ad comparendum exceptis Surdo-mutis, fatuis, puerulis*, &c.

Et paulo pòſt *Schola Shammæana* dicit, *Comparitio ſit cum duobus argenteis* [ראייה בשתי כסף] *Et Chagigah ſit cum Meah argenti* [וחגיגה מעה כסף] *Hilleliana dicit, Comparitio ſit cum Meah argenti, & Chagigah cum duobus argenteis.*

Gloſſ. *Omnes tenentur ad Comparitionem ex iſto præcepto*, Omnes mares tui comparebunt, *&c.* [Exod. xxxiii. 17.] *& neceſſe eſt ut compareant in atrio in feſto. Comparens, cùm ſe ſiſtit in atrio, afferat holocauſtum, quod nequaquam ſit minoris pretii quàm duorum argenteorum, id eſt duarum Mearum argenti. Tenentur etiam ad ſacrificia pacifica Chagigæ, ex iſta lege* וחגתם אותו חגיגה Et celebrabitis ipſum feſtum Domino. [*Exod.* xii. 14.]

Rambam. in loc. Dicit Dominus. Nè compareant coram me vacui, Deut. xvi. 16. Id eſt, *Afferat* קרבן עולה *oblationem holocauſti in manu ſua, cùm aſcendit ad feſtum. Et iſta Holocauſta vocantur* עולות ראייה *Holocauſta Comparitionis, atque etiam* ראייה *Comparitio, abſente voce, Holocauſtum.*

Et chagigah: Inde quòd dicit Dominus: וחגתם אותו חג לה׳: *hoc ſibi vult* שיביא קרבן שלמים *ut adducat oblationem pacificorum, & hæc pacifica vocantur Chagigah.*

II. Ex hiſce duabus, Comparitione ſcilicet & *Chagigah*, major erat *Chagigah*, & celebrior.

Nam 1. Tenebantur quidam ad *Chagigam*, qui non tenebantur ad Comparitionem.

Chagigah. fol. 2. 2. *Is qui ſurdus quidem non eſt, at tamen mutus eſt, non tenetur ad Comparitionem, at tenetur tamen* לשמחה *ad lætandum*: Verum quidem eſt, diſtingui à Gemariſtis in aliquibus inter חגיגה *Chagigam*, & שמחה *Lætitiam*, fol. 9. 2. at Gloſſator

Gloſſator unus in locum allegatum כי קאמר רמח״יב בשמחה הוא דין הגיגה: *Illud quod dicit de Lætitia, obtinet etiam de Chagigah.* Et alter. *Tenetur* לשמחה *ad Lætitiam, nempe ut lætetur in feſto; ut ſcriptum eſt, Et lætaberis in feſto tuo: Et dicunt alibi, quòd lætitia iſta eſt ex ſacrificiis pacificis, comedendo ſcilicet carnem.*

5. Non tam ſtrictè obligabatur *Comparitio* ad diem primum feſti, ac *Chagigah* obligabatur.

Chagig. fol. 7. 2. עולות נדרים ונדבות במועד באות ביט אינן באות *Holocauſta ex voto, & ſpontanea offeruntur in diebus feſti nefaſtis, non offeruntur die feſto,* וראייה באה אפי׳ ביט *at holocauſta Comparitionis poſſunt offerri etiam die feſto, & cùm offeruntur, offerantur non niſi* מן החולין *ex pecoribus communibus*: ושלמי שמחה *Ac pacifica Lætitiæ etiam ex decimis* חגיגת יום טוב ראשון של פסח *Chagigah diei primi feſtivi, paſchatis, ſchola* Shamm*æana dicit, Sit de* [Cholin] *communibus; Hilleliana, de decimis: Quid eſt quod docet de Chagigah diei primi feſtivi, Paſchatis? Dicit Rabh Iſhai.* הגיגת וט אין *Chagigah diei decimi quinti ita*: חגיג יד לא *Chagigah diei decimi quarti non:*

Gloſſ. *Holocauſta Comparitionis non offerebantur die primo feſti, quanquam erant ex officio feſti, quia pro iis compenſari potuit die inſequenti.*

Chagigah diei primi feſti, erat abſque dubio ex debito, vel officio, *quamvis eſſet ei ſatìs carnis aliàs.* Nam ut paulò antè, *Offerebant pacifica die iſto feſto.* לפי שיש בהם צורך למאכל הדיוט *ideo quòd opus iis haberent ad victum privatum*: Et adforet licèt victûs ſatìs, offerenda tamen erat *Chagigah* ut debita diei.

Chagigah diei decimi quarti hæc erat כשהיתה חבורה פסח מרובה: *Cùm* Φρατρία *aliqua numeroſa erat, agno Paſchali adjungebant etiam Chagigam, ut Paſcha comederetur uſque ad ſaturitatem. Jam verò Chagigah diei iſtius primi feſti, non erat*

niſi

nisi è pecoribus communibus; Chagigah verò diei decimi quarti, potuit esse etiam de decimis.

Majus erat offerre de pecoribus communibus, [vel *cholin*] quàm de decimis aut primogeniis; nam ista jure debebantur Domino; at offerre *Cholin,* ulterioris erat devotionis & spontaneitatis.

Illud ergo quod dicit *Johannes*, *Quòd Judæi noluerunt introire in Prætorium, nè pollueerentur, sed ut comederent Pascha,* de *Chagigah* ista, diei decimi quinti, est intelligendum, non de agno Paschali: Nam & hæc etiam *Pascha* vocatur, *Deut.* xvi.2. *Immolabis Pascha Domino Deo tuo, ex ovibus & bobus*: *Ex ovibus*, hoc quidem ex præcepto, *Exod.*xii.3. at quid cum bobus? *E bobus* inquit *R.Sol. pro Chagigah.* Et *Ab. Ezr. ex ovibus secundùm officium Paschatis, è bobus pro Sacrificiis pacificis*: & adducit illud ii *Paral.*xxx.24. & xxxv.8. Targ. Jonath. *Mactabitis Pascha coram Domino Deo vestro, inter vesperas & oves & boves crastino die, in ipso die isto, in gaudium festi.*

Occurrit in glossatore uno ad *Chagig.* fol.17.2. mentio τȣ̃ פסח קטון *Paschatis minoris*; per quod si non intelligat *Pascha* mensis secundi, quod usitatissimè ab iis vocatur פסח שני *Pascha secundum,* vel secundi, edoce me quid per illud velit. Utcunque res hæc se habeat, clarè apud *Mosen,* boves vel Sacrificia post comesum agnum oblata, vocantur etiam *Pascha* æquè ac ipse agnus.

Nec mirum, cùm agnus, fuerit vel minima pars festivitatis, superesséntque post eum comesum septem dies festi: forétque agnus res, memoriam afflictionis potiùs refricans, qnàm lætitiam & festivationem denotans. Nam panis Azymus ipsissima ista notione insignitur à Sacra Pagina, sic & herbæ amaræ, agni appendices. At quantùm solennitatis festi, attribuatur, *Chagigæ* reliquisque postea sacrificiis, nimiùm foret memorare, cùm ubique occurrat.

Audi authorem *Aruch* de *Chagigah* Pentecostes. Vox חג *tripu-*

tripudiationem denotat & plauſum præ gaudio. Lingua Syriaca : חיגא *Et ſic in Scriptura* יחוגו וינועו כשיכור [Pſa. cvii. 27. verſio interlin. *In orbem iverunt, & moverunt ſe ſicut ebrius.*] *Atque ab hac radice eſt quòd edunt & bibunt, & tripudiant*, vel feriantur. *Et ſacrificium Chagigæ ad quod adducendum tenebantur die feſto, illud eſt de quo Scriptura* : ועשית חג שבועות *Et facies ſolennitatem hebdomadarum Domino Deo tuo, ſpontaneam oblationem manûs tuæ*, &c. *Deut*.xvi.10.

Et jam dicas mihi; unde denominationem ſuam recepit, iſtud feſtum ut diceretur חג *Feſtum* hebdomadarum? Non ab oblatis panibus primitiarum, ſed à *Chagiga*, & feſtivatione ex *Chagiga*. Idem etiam dicendum de *feſto* Paſchatis. Ita ut nihil auribus Judæorum alienum diceret *Johannes*, cùm dixerit, *Non introierunt in Prætorium nè pollerentur, ſed ut comederent Paſcha*, in *Chagigam* digitum intendens, & non in agnum pridie quidem comeſtum.

In eundem ſenſum ſonare poſſet vox *Paſcha* in verbis etiam ejus iſtis Ἦν δὲ παρασκευὴ τῦ Πάσχα, ὥρα δὲ ὡσεὶ ἕκτη. Erat præparatio ad *Chagigam*, & non ad agnum. At ſuſpicor ego aliquid ulteriùs poſſe intelligi, nempe eo die parari & cibum & animos ad feſtivitatem totius feſti. Ita ut vox *Paſcha* τὴν ἑορτὴν denotet, non hanc aut illam particularem appendicem ad ἑορτὴν: Holocauſta quæ offerebantur in *Comparitione* כולה לגבוה *Tota ceſſerunt Deo*, ut verè dicunt magiſtri, & is qui obtulit, nè particulam quidem minimam ex iis ſecum reportavit: At ſacrificia *Chagigæ* fuerintve boves, an oves, ceſſerunt plurima ex parte offerentibus, atque inde ſolennes & feſtivas convivationes inſtituerunt illi cum ſuis, dum morarentur Hieroſolymis. Ita ut horum oblatio die primo feſti, foret Παρασκευὴ τῦ Πάσχα, & Παρασκευὴ Πεντεκοςῆς, & Παρασκευὴ τῆς Σκηνοπηγίας. Dies ſcilicet & modus præparandi victum in feſtivitatem feſti inſequentem. Eodem ſenſu erat παρασκευὴ Sabbati, præparatio victûs rerúmque neceſſariarum ad Sabbatum. De qua dicturi ſumus ad *verſ*.42.

Hisce ita expeditis, accedamus jam ad ipsam horam.

Parascene Paschatis erat, inquit Iohannes, *hora verò quasi sexta*, cùm Pilatus Christum traderet crucifigendum, *Erat autem hora tertia* inquit Marcus, *& crucifixerunt eum.*

Disputatur à Gemaristis in *Bab.Pesachin.* fol.11.2. quousque consonare & congruere possunt testimonia duorum hominum, quorum alter dicit. Ego hoc vidi factum, horâ istâ; alter, Ego horâ aliâ: *Unus dicit horâ secundâ, alter dicit, tertiâ* ערותן קיימת *testimonium eorum consistit. Unus dicit, horâ tertiâ; alter, quintâ* ערותן בטילה *Testimonium eorum est inane: Ut dicit* R. Meir: *at dicit* R. Judah, *Testimonium eorum consistit: Si verò unus dicat horâ quintâ; alter, horâ septimâ, testimonium eorum est inane, quia horâ quintâ Sol est in parte cœli Orientali, septimâ, in occidentali.* Copiosè de hac re disputant loco allegato, & de testimoniis verbis dissentientibus, re tamen ipsa, quòd utrumque verum esse possit, concludunt, quòd falli possunt testantes in computatione horarum: quod de Evangelistis concludere impium foret & blasphemum. At falli librarios in transcriptione, supponit non nemo, & corrigendam vult computationem *Johannis*, in ἦν δὲ ὥρα ὡσεὶ τρίτη; audacter nimis & quidem sine ratione, Nam fieri ea quæ ipsam crucifixionem Salvatoris antecesserunt בתלת שע' קמייתא [ut Talmudicorum verbis utar, in *Sanhedr.* fol. 105. 2.] *in tribus primis diei horis*, nec credibile est, nec quidem possibile. Aliundè ergo petenda est Evangelistarum concordia.

I. Repetamus illud è Maimonide: *Synedrium magnum sedit à Sacrificio jugi matutino, usque ad juge sacrificium Pomeridianum.* Iam verò cùm juge sacrificium matutinum foret ad horam tertiam, non ante istam horam consedit Synedrium. Caveas ergo qui verba *Johannis* ἦν δὲ ὥρα ὡσεὶ ἕκτη, mutata velles in ἦν δὲ ὥρα ὡσεὶ τρίτη, nè solœcismo grandi labores: Nam non potuit *Pilatus* Christum tradere crucifigendum circiter horam tertiam, cùm non consederit Synedrium ante horam tertiam,

Chri-

Christúsque adhuc non fuerit traditus *Pilato*.

At obscurant hæc, inquies, verba *Marci* multò magìs: Nam si non conventum est à Synedrio Christum tradituro ante horam tertiam, nullo modo dixeris quòd crucifixerunt eum horâ tertiâ.

Duo hìc proponimus in enodationem rei.

Primum sumatur à die ipsa, & ab hora ipsa. Erat dies iste Παρασκευὴ τοῦ πάσχα, summæ solennitatis, & cùm oportuisset Sacerdotes & reliquos Patres Synedrii, ad horam tertiam in Templo affuisse, & *Chagigas* suas obtulisse præparatorias ad totam festivitatem septiduanam: at illi aliud hoc agunt: Observare licet, quòd non dicat, ὥρα ἦν τρίτη ὅτε: sed, καὶ ἐσταύρωσαν. Non, Hora erat tertia, cùm crucifigerent eum; sed, Hora erat tertia & crucifixerunt eum. Id est, cùm jam foret, præterieratque hora tertia, tamen non omiserunt crucifixionem ejus prosequi, cùm quidem aliàs ex more festi, & Religionis obligatione, occupatos eos esse oportuit. Hac interpretatione ego quidem contentus residerem, potiùs quàm textum Sacrum incusarem ut depravatum, vel emendatione mea depravarem magìs. At

Secundò, occurrit sensus etiam alius non contemnendus, si quid valet judicium nostrum, quem petimus à more apud Synedrium usitato, ast à quo jam deflexerunt.

Sanhed. fol. 46. 2. Agitur de reo ad suspendium damnato, quocum actum est hoc processu משהין אותו עד סמוך לשקיעת החמה: *Morantur usque dum appropinquet occasus solis*, וגומרין את דינו וממיתין אותו *Et tum finiunt judicium ejus, & morte mulctant*. Nota illud, non finiunt judicium ejus usque dum propè adsit occasus solis.

Rationem si quæras, generalior proferri potest, quæ respexit omnes ad mortem damnatos, & specialior quæ suspendendum.

1. Erat quæ vocatur à Talmudicis עינוי הדין *Afflictio judicii*, quâ Phrasiologiâ non intelligunt, Judicium non justum, sed

ſed cùm damnatus poſt finitum judicium, non ſtatim occideretur.

Sanhedr. fol. 35. 1. לגמריה לדיניה בשבתא וליקטליה בחד בשבא

Si finias judicium ejus Sabbato [nota illud] *& occidas eum primâ hebdomadæ*, נמצא אתה מענה את דינו *Tu affligis ejus judicium.*

Gloſs: *Quamdiu non finitum eſt judicium ejus, non eſt afflictio judicii, quia unaquaque hora expectat, ut abſolvatur. At cum finitum eſt judicium, expectat mortem, &c.* Parùm igitur moræ interpoſuerunt inter finitum judicium & occiſionem.

II. Quoad ſuſpendendos משהין אותו. את גמר דינו *Tardârunt finitionem judicii ejus, & non ſuſpenderunt eum manè, nè pigreſerent circa ejus ſepulturam, inciderêntque in oblivionem* [& peccarent contra legem [*Deut*. xxi. 23.] *Sed prope ad occaſum, ut citò eum ſepelirent.* Sic gloſſa. Non occiderunt eum citiùs, propter hanc rationem; non finierunt judicium ejus citiùs, propter rationem prædictam.

Et jam reſumamus verba *Marci.* Ἦν δὲ ὥρα τρίτη, καὶ ἐστάυρωσαν αὐτόν.

Non ſolitum eſt Synedrium, judicium ſuſpendendi finire, uſque dum jam parati eſſent, è concilio & conſeſſu exurgere & diſcedere poſt *Mincham*, inclinante jam die ad occaſum; at *Jeſu* judicium finierunt hi, atque ad crucem accelerârunt, cùm primùm in conſeſſu convenerunt, ad horam tertiam, ad tempus ſacrificii jugis, quod maximè inſolitum & à more alienum.

VERS. 34. Ἐλωῒ Ἐλωῒ.

Apud *Matthæum* eſt אלי אלי ipſiſſimis Syllabis xxii. 1. *Marcus* ſecundùm præſentem Dialectum [Chaldaicam ſcilicet] pronunciatione utitur vocis אלהא aut ſaltem ſecundùm pronunciationem vocis אלהים Ἠλωῒ *Judic*. v. 5. in LXX.

VERS.

VERS. 42. παρασκευή, ὅ ἐστι, προσάββατον.

Quæras an quælibet dies Sabbatum antecedens vocaretur *Paraſcene*: Hebræis certè vulgariter eſt ערב השבת *veſpera* vel *veſperiæ Sabbati*. At detur; unde tandem vocata eſt *Paraſcene?* An quòd pararent ſe Sabbato? quin potiùs, quòd pararent edulia comedenda Sabbato, Idque ex lege *Die ſexto parabunt*, &c. *Quicquid pinſetis, pinſite hodie; & quicquid coquetis, coquite hodie, &c. Exod. xvi. 5, 23.*

Hinc illis vox uſitatiſſima hoc ſenſu הכנה i. e. *Præparatio*. *Maimon. in Jom. tobh.* cap. 1. חול מכין לשבת וחול מכין ליט. *Dies non feſtus parat pro Sabbato, & dies non feſtus parat pro die feſto. At dies feſtus non parat pro Sabbato, nec Sabbatum parat pro die feſto.*

Gloſs. Ib. in cap. 6. *At rationes iſtæ non valent* לאסיר הכנה *ad prohibendam præparationem dum adhuc multum diei ſupereſt*: הכנה παρασκευήν.

At dices, *Si dies feſtus non parat pro Sabbato*, Quod ait *Maimonides*, nequaquam quadrabit talis interpretatio verbis quæ jam tractamus, ut dicatur παρασκευή, ob parata eo die edulia in Sabbatum. Reſpondeant ipſi magiſtri.

Bab. Jom. tobh. fol. 15. 2. יום טוב שחל להיות ערב שבת *Die feſto qui incidit in veſperam Sabbati, ne coquat in initio, edulia à die feſto pro Sabbato, at coquat pro die feſto, & ſi quid ſuperſit, reſervetur in Sabbatum. Verùm* עושה תבשיל [ad literam, *faciat coctile*, at ſenſus eſt] *paret edulium à veſpera diei feſti, atque eo nitatur pro Sabbato. Schola Shammæana dicit* שני תבשילין *duplex edulium; Hilleliana dicit, unum edulium.*

Planiùs *Maimon. Jom. tobh.* cap. 6. *Die feſto qui coincidit cum veſperiis Sabbati, non pinſunt nec coquunt die feſto quod comedant Sabbato: Et prohibitio hæc eſt à verbis Scribarum: Ne ſcilicet quis coqueret die feſto pro non feſto: Nam hæc eſt argumentatio à majori ad minus: Si non coquat pro Sabbato, multò minus*

minùs pro die profano: Si verò paret edulium vesperâ diei festi, quo nitatur [שסומך עליו] *tum si pinsat aut coquat die festo pro Sabbato, permittitur: atque illud quo nititur vocatur* עירוב תבשילין *Commixtio edulii. Et quare vocatur* עירוב *Commixtio.* [Συνανάμιξις] *Nempe prout commixtio ista quam faciunt, de atriis aut vestibulis, vesperâ Sabbati, est in recognitionem, ne scilicet opinentur, quòd licitum est aliquid transportare à loco in locum Sabbato, Sic hoc edulium, est in recognitionem & recordationem, ne scilicet opinentur & autument, quòd licitum est aliquid pinsere die festo, quod non comedatur isto die, idcirco edulium hoc vocatur* עירובי תבשילין *Commixtio eduliorum.*

De עירובי חצירות *Commixtione atriorum* dicimus ad 1 *Cor*.x.16. Summa rei hæc est, Habitârunt plures familiæ juxta unum commune atrium: Jam ergo, cùm non liceret quicquam Sabbato exportare מרשות לרשות à loco qui erat unius juris, vel conditionis, in locum qui alterius, ideóque non licuerit cuivis ex istis familiis aliquid efferre è domo sua in atrium ostio suo adjacens, & è contra; communionem & commixtionem juris inierunt omnes, idque per comestionem unà, cibi ab omnibus simul collati, & tunc fuit licitum. Sic in causa hac de qua jam agitur. Cùm non liceret per canones Scribarum, quidquam edulii parare die festo pro Sabbato, crastinò insequenti, cúmque ex necessitate parandum aliquid esset pro Sabbato, rigorem canonis sic emóllierunt, ut primò pararetur, die festo aliquid edulii quod foret עירוב commixtio quasi juris, & hoc jam parato nixi, quidvis parare possent in Sabbatum crastinum.

De עירובי תבשילין occurrit mentio apud *Talmudicos* vicibus infinitis, & hæc quæ de iis dicta sunt, non lucis parùm, & clausulæ quam jam tractamus præbent, aliisque ubi occurrit vox Παρασκευὴ, planioráque ista faciunt quæ diximus de Παρασκευὴ τȣ̃ Πάσχα, quòd scilicet non denotet vel præparationem agni paschalis, nec præparationem populi ad comedendum agnum,

Sed

Sed præparationem eduliorum comedendorum hebdomada Paſchali: Nec hìc loci, ſi ad Sabbatum applicetur, aliud denotat quàm præparationem eduliorum in Sabbatum jam appropinquans. Ita ut dies iſte quo crucifixus eſt Chriſtus, duplex foret Παρασκευὴ, ſenſu duplici allato. Totus nempe dies, præſertim vero ab hora tertia erat Παρασκευὴ τȣ͂ Πάσχα vel totius inſequentis hebdomadæ, & veſpera diei erat Παρασκευὴ Sabbati craſtinò inſequentis.

De Sabbato iſto dicit *Johannes*, quod præterire non poſſumus, quod μεγάλη ἦν ἡ ἡμέρα ἐκείνȣ τȣ͂ Σαββάτȣ cap. xix. 31. nam erat dies Comparitionis populi in templo, erat dies oblationis manipuli, & quæro ego, an ante iſtum diem *Chagigas* ſuas obtuliſſent perſecutores Chriſti.

VERS. 43. Ἐυσχήμων βȣλευτὴς.

Vulg. *Nobilis Decurio.* Eraſm. *Honeſtus Senator.* Beza *Honoratus Senator.* Pro Lexico, hìc poteſt eſſe pagina Talmudica.

Bab. Joma. fol. 8. 2. *Num fuit conclave* פרהידרין Προέδρων? *Nonne conclave* בולווטי Βȣλευτῶν? *Primò vocabatur* לשכת בולווטי *Conclave* Βȣλευτῶν, *At cùm pontificatus emeretur pecuniâ annuatimque mutaretur* כפרהידרין הללו *ſicut annuatim mutantur* Πρόεδροι *regis, exinde vocabatur* לשכת פרהידרין *Conclave* Προέδρων.

Gloſs: בולווטי לשון שרים Βȣλευταὶ *denotat principes.* Verè quidem atque hinc בולוושיא ופנניא contradiſtinguuntur, *Nobiles & viles. Hieroſ. Schabb.* fol. 13. 3. At quare non intelligas Principes iſtos ac nobiles proprio ſenſu vocis Βȣλευταὶ, id eſt Conſiliarios? Nam quis non videt vocem eſſe Græcam? & ſic *Aruch* לשון יון הוא *vox Græca eſt*:

Quod oculos noſtros intentiùs figit in verba gloſſematis ad Gemaram loco allegato. *Ab initio, in diebus* Simeonis Juſti, *qui diu admodum vixit, vocârunt illud* לשכת בולווטי *Conclave* Βȣλευτῶν. Quid? Adeone vigere linguam Græcam *Hieroſolymis* tem-

temporibus *Simeonis Justi*, ut vocaretur conclave in templo, nomine Græco? Si *Simeon* iste, ille fuerit, qui occurrit *Alexandro magno*, quod opinantur *Talmudici. Joma.* fol. 69. 1. tum patet aliquâ ratio, sin minùs, quæras. Utcunque erat illud, Conclave Summi Pontificis, ut patet sæpius apud *Talmudicos*: non quòd illic semper habitaret, nec quòd semel in anno se illuc contulerit, sed quòd locus illuc fuerit, ubi sedens ille cum concilio Sacerdotali, de Liturgia publica rebúsque Templi consuleret. Hinc occurrit apud *Hierosolymitanos* mentio τȣ̃ שמעון בילווטא *Simeonis* Βȣλευτȣ̃ vel *Consiliarii*. Atque hoc sensu sumendum est illud, nisi hallucinemur, quod apud *Babylonicos* occurrit semel iterúmque de בני כהנים הגדולים *Filiis Summi Pontificis*, de rebus variis determinantibus. Et בית דין של כהנים *Chetub.* cap. 1.

Hinc meritò opinamur *Josephum Arimathæanum* vocari Βȣλευτὴν, ideo quòd Sacerdos foret, éque consessu isto Sacerdotali. לשכת בולווטי פירוש חכמי עזרה. *Conclave* Βȣλευτῶν *vocabatur*, inquit *Aruch. id est Consiliariorum.*

CAP. XVI.

VERS. 1. Ἵνα ἐλθȣ̃σαι ἀλείψωσιν αὐτόν.

HIeros. *Shabbath.* fol. 12. 1. *Quidnam est illud quod quoad viventem permittitur*, [Sabbato] *quoad mortuum verò non? Est unctio.*

VERS. 2. Καὶ λίαν πρωΐ, &c.

Distinctio diluculi apud Rabbinos hæc erat.

I. איילתא דשחרא *Cerva auroræ.* Prima lucis apparitio.

Hieros. Berach. fol. 2. 3. R. Chaia Rabba, & R. Simeon *ben*

ben Chalaphta *itinerantes ſimul, manè quodam in valle Arbelis viderunt Cervam Auroræ, quod lux ejus diffunderet æthera. Dixit* R. Chaiia, *Talis futura eſt Redemptio Iſraelis. Primò gradatim & minutim procedit, at quò magis procedet, eò magis augebitur.*

Tunc temporis erat cùm Chriſtus reſurgeret, primâ ſcilicet aurorâ, ut colligi poteſt ex verbis *Matthæi*: & huc reſpicere videtur titulus *Pſalmi* vigeſimi ſecundi על איילת השחר. Vid. & *Apoc.* xxii. 16. Et jam tum prodiiſſe fœminas opineris ex ædibus ſuis, verſùs ſepulchrum.

II. משיכיר בין תכלת ללבן *Cùm diſtinguere quis poteſt inter colorem hyacinthinum & album.*

Berach. cap. 1. hal. 2. *A quo tempore recitant Phylactericas orationes mané? Ab eo tempore quo diſtinguere quis poteſt inter colorem hyacinthinum & album* R. Eliezer *dicit, Inter colorem hyacinthinum & praſinum.* Ante hoc tempus erat *Obſcurum adhuc cœptæ lucis*, ut Tacit. *hiſt. lib.* 4. *cap.* 11.

III. משיאור המזרח *Cùm luceſcit Oriens.*

IV. כנץ החמה *Oriente Sole.*

Hieroſ. ubi anté. *A prodeunte Cerva Auroræ, uſque dum luceſcat Oriens, Et à quo luceſcit Oriens, uſque dum oriatur Sol,* &c.

Ad hos quatuor temporis articulos, non inconcinnè adoptaveris Phraſiologias quatuor Evangeliſtarum: Ad primum Τῇ ἐπιφωσκούσῃ *Matthæi.* Ad ſecundum Πρωῒ σκοτίας ἔτι οὔσης *Johannis.* Ad tertium Ὄρθρου βαθέως *Lucæ.* Ad quartum Λίαν πρωΐ, & tamen Ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, *Marci.*

Nam bis ad ſepulchrum à fœminis eſt itum, ut docet *Johannes*, per quem Evangeliſtæ reliqui ſunt explicandi: quâ re animadverſâ, facillima eorum eſt reconciliatio.

VERS. 13. οὐδὲ ἐκείνοις ἐπίστευσαν.

Agi commatibus immediatè præcedentibus de duobus *Emmaunta* proficiſcentibus, eſt extra omnem controverſiam: Et tum quomodo hæc conſiſtunt cum narratione iſta apud *Lucam*? qui dicit, quòd *duo iſti Hieroſolymam redeuntes, invenerint undecim congregatos, & eos qui cum ipſis erant, qui dicebant, Reſurrexit verè Dominus, et apparuit* Simoni, Luc. xxiv. 23, 34. Vox λέγοντας, planè verba iſta facit eſſe τῶν ἕνδεκα, et eorum qui cum ipſis erant congregati: quod lectis verſionibus vix ſuſpiceris. Nam voce iſtâ à *Syro* reddita כד אמרין ab *Arab.* והם יקולן A Vulg. *Dicentes.* Ab Ital. *Dicendo.* A Gallic. *Diſans.* Ab Angl. *Saying.* Quiſnam quæſo alio ſenſu eam reciperet, quàm quòd duo iſti qui ab *Emmaunte* redierunt, dicerent *verè reſurrexit Dominus*, &c. At in fonte Græco cùm ſit casûs accuſativi, planè referenda eſt ad undecim Diſcipulos, et eos qui cum illis erant unà. Ac ſi illi de apparitione facta *Petro* inter ſe colloquerentur vel antè, vel jam in ipſo acceſſu duorum iſtorum ab *Emmaunte.* Et tamen dicit Evangeliſta hic noſter, quòd cùm duo iſti rem totam enuntiâſſent, illi nec ipſis crediderunt. Ita ut ſecundùm *Lucam* crediderint Chriſtum reſurrexiſſe, et apparuiſſe Simoni, ante relatam eorum hiſtoriam, at ſecundùm *Marcum*, non, etiam iſtâ relatâ.

Reconciliatio ergò Evangeliſtarum eſt hinc petenda, quòd verba iſta ab undecim prolata Ὅτι ἠγέρθη ὁ Κύριος ὄντως, &c. non abſolutam exhibeant reſurrectionis Chriſti confeſſionem, ſed conjecturalem ſubitanei et inexpectati reditûs *Petri* rationem.

Perrecturum credo *Petrum* cum *Cleopha* in *Galilæam*, idque excitatum verbis Chriſti à fœminis ei nuntiatis, *Dicite Diſcipulis et Petro, Præcedo ego in Galilæam.* Cogita tecum quàm pendulus hæreret *Petrus*, atque intra ſe fluctuans, poſt triplicatam ejus abnegationem, quámque anhelet ut Dominum, ſi reſurrexerit, videat iterum, atque ei ſe humilem ſupplicémque ad pe-

des

des provolvat. Cùm ergò hæc audiret à fœminis [audierátque quidem à Chriſto ipſo, dum adhuc foret in vivis, quòd reſurgens, eos ille præcederet in *Galilæam*] cúmque reliqui minimè adhuc famâ de reſurrectione ejus forent moti, nec adhuc è loco iſto ſe moverent, experietur ille iter in *Galilæam* et cum eo *Alpheus*. Quod cum reliquis bene notum foret, eum autem jam tam citò, támque inexpectatò redeuntem viderent, Certè, inquiunt, reſurrexit Dominus et apparuit *Petro*, is aliter non tam ſubitò rediiſſet. Et tamen cùm rem totam, is *Cleopáſque* pandunt, nè illis quidem adhuc credunt.

VERS. 15. Πάσῃ τῇ κτίσει.

לכל הבריות. Phraſiologia Judæis tritiſsima, per quam

I. Omnes homines denotantur.

Bab. Chetub. fol. 17. 1. *Dicunt* Sapientes: Sit *ſemper animus hominis*, מעורבת עם הבריות *commixtus* vel complacens *creaturis*. Gloſſ. *ut faciat cum unoquoque homine ad complacentiam. Midr. Till.* in *Pſal.* 135. משרה רוח קדש על הבריות *Habitare facit Sp. ſanctum ſuper creaturas*. i. e. ſuper homines.

Maimon. in Sanhedr. cap. 2. *In unoquoque Judice in conſeſſu triumvirali requiritur prudentia, clementia, religio, odium pecuniæ, amor veritatis* ואהבת הבריות *atque amor creaturarum*, i. e. φιλανθρωπία.

II. Præcipuè verò intelliguntur Gentiles.

Bab. chagig. fol. 12. 2. *R. Joſe* dicit אוי להם לבריות, *Væ creaturis quæ vident & non nôrunt quid vident: quæ ſtant & non nôrunt ſuper quid ſtant: nempe ſuper quidnam ſtet terra*, &c. Ethnicos intelligit præcipuè, qui non edocti fuerant de rerum creatione.

Beriſh. Rabba. ſect. 13. שיחתן של בריות *Sermo omnium Creaturarum* [i. e. Ethnicorum] *eſt ſolùm de rebus terrenis* וכל תפלתן של בריות *Atque omnes orationes Creaturarum ſunt pro rebus terrenis, Domine fertilis ſit terra, proſperetur terra. At omnes orationes*

tiones Iſraelitarum ſunt ſolùm pro loco ſancto, Domine ædificetur templum, &c.

Adverte ut בריות *Creaturæ*, opponantur *Iſraelitis*.

Et hunc ſenſum Phraſiologiæ Πάσῃ κτίσει hoc in loco probant ſatìs verba *Matthæi* parallela *cap.* xxviii. ubi quod apud *Marcum* eſt Κηρύξατε πάσῃ τῇ κτίσει, apud eum eſt, Μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. ut & ea *Pauli, Coloſſ.* i. 23. Ἐυαγγελίου τοῦ κηρυχθέντος ἐν πάσῃ τῇ κτίσει.

Eodem ſenſu eandem Phraſin intelligas neceſſe eſt, *Rom.* viii. 22. ubi ſi totam iſtam periocham accipias de Gentilibus anhelantibus ad libertatem filiorum Dei Evangelicam, facillimum reddis ſenſum, & ad mentem Apoſtoli, & ad ſignificationem vocis κτίσις accommodatiſſimam. Cùm qui aliter reddunt, in ſenſum neſcio quem impingunt, aſperum & nodoſum. Liceat, ſit licèt extra oleas, totam iſtam Periochen ſic παραφράζειν.

Vers. 19. Ἡ γὰρ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως, &c. *Nam intenta expectatio Creaturæ*, vel Mundi Ethnici, *revelationem filiorum Dei præſtolatur.* Promiſerat enim Deus, & ſæpiſsimè per Prophetas pronunciaverat, innumeros ſe filios inter Gentiles ſibi congregaturum atque adoptaturum: Revelationem itaque, ac productionem iſtorum filiorum, avidè jam expectat totus *mundus Gentilitius.*

Vers. 20. Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, &c. *Nam vanitati* [mentis ſuæ] *ſubjectus eſt totus mundus Ethnicus.* [Ut *Rom.* 1. 21. Ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν. Et *Epheſ.* i. 17. Ἔθνη περιπατεῖ ἐν ματαιότητι τοῦ νοὸς αὐτῶν] *non volens ſed propter eum qui ſubjecit eum.*

Vers. 21. *Sub ſpe, quia & creatura* [vel mundus iſte Ethnicus] *liberabitur à ſervitute corruptionis* [peccaminoſæ quæ eſt in mundo per concupiſcentiam, ii. *Pet.* 1. 4.] *in libertatem filiorum Dei* Evangelicam. A ſervitute Satanæ Idolorum & libidinum in libertatem quâ fruuntur filii Dei per Evangeilum.

Vers.

VERS. 22. Οἴδαμεν γὰρ ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις, &c. *Scimus enim quòd tota Creatura* [vel Mundus Ethnicus] unà ſuſpirat, et parturit, et quaſi convexo pondere nutat ad hoc uſq; tempus ut enaſcatur et proveniat.

VERS. 23. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ, &c. Neque Gentes ſolùm, ſed et nos Judæi [utcunque è gente, Ethnicis invidâ] quibus primitias Spiritûs largitus eſt Deus, apud nos eorum causâ ſuſpiramus, adoptionem, id eſt redemptionem corporis noſtri myſtici expectantes, cujus maximam partem conſtituent *Gentiles*.

FINIS.

LECTORI S.

SAt ſphalmatum meorum in hoc libello, at implorandus eſt Lectoris candor etiam pro alienis. Irrepſit neſcio quî Periocha in pag. 18. Annot. in S. *Marc.* ab iſtis verbis *Hinc dies iſtius Judicii,* ad illa, *ut torſerint Interpretes,* &c. nullo quidem ſenſu, nec ullâ omnino culpâ meâ: Diſpoſueram ego eam ad pag. 32, poſt verba iſta, *Incredulam nequiſsimámque Judæorum,* aſt ortus eſt, ut videtur, error typographo, ex chartis diſſutis, quem mihi obſecro nè aſcribas. Nec impolitiſſimam tabellarum ſciographicarum exarationem mihi aſcribas, ſed fortunæ meæ cui non adfuit artifex artificioſior. Sitûs locorum in iis non pœnitet, pudet ſculpturæ. Reliqua præli

Errata ſic corrige.

IN Dec. Chorograph. Pag. 1. l. 9. lege *præter ea.* l. 11. *audire.* p. 4. l. 23. *Damiatenos.* & 30. *Anpak.* p. 5. l. 3. *Delubrum.* p. 7. l. 6. *parva.* p. 9. l. 3. *Primæ.* p. 10. l. 7. *Emmaunte.* p. 16. l. 22. Joſ. xxi. 11. p. 18. l. 28. Deut. 26. p. 19. l. 12. *Cuivis oculo eſt conſpicuum,* redundat. p. 20. l. 11. lege *referant Gemariſtæ.* p. 28. l. 30. *quid fuerit.* p. 29. l. 8. *reſtaurarent.* & l. 20. *Crytoporticum.* p. 35. l. 20. *oſtende.* p. 43. l. 22. pro *ubi nominatum eſt,* lege *binomium eſt.* p. 44. l. 18. *eodem.* p. 45. l. 16. *arbitramur.* & l. 19. pro 46. lege 48. p. 57. l. 29. *obſcurè.* p. 66. l. 11. pro *dictæ* lege *dietæ.* p. 69. l. 2. *Sic ille.* & l. 21. pro *ſic* lege *ſi.* & l. 28. leg. *& v. minut.* p. 71. l. 10. pro *eum* leg. *eam.* & l. 27. *Dioſpoli.* ſic p. 72. l. 10. p. 76. l. 11. *Flavia.* p. 78. l. 8. pro *interea: latum,* lege *intercalatum.* p. 79. l. 1. *At.* p. 81. l. 17. *ejus.* p. 82. l. 17. Hebræ. p. 89. l. 9. pro *Eſai* xxv. legh xxvi.

In Annot. in S. *Marc.* Pag. 2. l. 29. *veteribus.* p. 7. l. 27. *chaſda.* p. 18. l. 25. occultetur. p. 20. l. 1. *eum.* p. 31. l. 21. *aliquid.* p. 40. l. 11. *In Eſai.* p. 41. l. 15. אזהרה p. 44. l. 7. *calce.* l. 22. *cur opus.* l. 27. *reditum.* p. 48. lin. 7. שמע p. 50. l. 7. cognoſce. p. 80. l. 28. leg. *Pſal.* xxii. 1. pag. 83. l. 24. בולווטייא p. 84. l. 7. pro *illuc* leg. *ille.*